

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2020/1

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábrián László* (szépirodalom, kritika)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Zubánics László (tanulmány)

Fábrián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Fűzesi Magda

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közössége és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737
e-mail: dupkagyorgy@gmail.com **Közreműködő:** *Fuchs Andrea*

Készült: Shark magánvállalkozás

Lapengedély száma: 3T №682/274P

A folyóíraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

FINTA ÉVA: A múltó időnek, Február, Szentélyek, Bárány (versek)	4
BARTHA GUSZTÁV: Trauma (kisregény, II. rész).....	7
KOPRIVA NIKOLETT: Szüretlen fény, Mi a vonatok ablakán..., Csak a csillagok, Napfény délben (versek).....	17
SHREK TÍMEA: Boszorkányszombat, A gyanúsított, Százhatvannál lassítunk (novellák).....	19
NAGY TAMÁS: Fordulat, Merülés (versek).....	28
SZÖLLŐSY TIBOR: Az áras kisüsti (novella), Rövidkék (aforizmák).....	29
KULIN ÁGNES: A könyvespolcra boldogtalan kolibri szállt, Vizet enged és vért merít (kisprózák)	32
BEKE MIHÁLY ANDRÁS: A komédia kezdete (esszé).....	38
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Gondolatok a temetőben (esszé).....	48
KOVÁCS ELEMÉR: Vasfüggöny alulnézetből (esszé)	53
ZELEI MIKLÓS: „Hivatalosan is magyarok vótunk” (kritika)	62
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Szerénység és nagyszerűség (Marcsák Gergely kibővített laudációja az MMA díjátadóján)	68
DUPKA GYÖRGY: Történelmi zarándokúton a Kaukázusban és Euráziában (Történelmi szociográfia, 9. rész)	72
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek.....	90

FINTA ÉVA

A MÚLÓ IDŐNEK

*József Attila férfi volt
és mindig sirt szegény
azt hitték betegsége sír
és nem a vélemény.
Megalkotott világa már
egy másik rendben élt
a kettő egymást zárta ki
az örök emberért.*

*Kívül maradt kis életén
mindvégig idegen
albérlője az örömnök
és folyvást pénztelen.
Fizette volna álmait
de mint a verseket
kora hőköltén toltta el
és sosem fizetett.*

*Most majd megértik hű szavát –
kisemmizett beteg
azért lett mert a férfikort
sosem érhetette meg.
De már hiába értenék
az időszál szakad
testvérkéje a szeretet
újabb jövőt mutat.*

FEBRUÁR

*Fehéren lóg a zúzmara a fákon
csipkészetében eltűnnek az ágak
alvó ködökbe öltözött az álom
az ablakon opálos pára szárad.*

*A február majd felmetszi a kertek
ágbogait hogy vérvörösre válnak
tavaszt ígérő ostorszelek vernek
és égből-földből pattan a varázslat.*

*Tükörben nézi magát minden reggel
a felkelő nap és a tóra dermed
arcát mosatja benne a szelekkel*

*a hús habok szikrázva feleselnek.
Szabad madár hasítja szét a fátylat
a táj fölött nyilallnak át a szárnyak.*

SZENTÉLYEK

(Makovecz Imre és ács mesterei dicsérete)

*Belül vagyok a mellkasomban,
bordák közt, védve, mint a szív.
Körül a tér ritmusa dobban
az organikus nem-dobozban,
és felszállnak a csarnokok,
akár a sóhaj vagy az ének –
a gondolatig is elérnek,
s nem tartja őket ácskapocs –
egymásba forrnak illesztékek.*

*Fölöttem a tér koronája,
túl koponyámon belép a fénybe,
égi oltáron áll az Angyal –
ez itten Isten menedéke.
Itt felemelkedik az orca,
és égbe néz, kutat a szempár,
bámul, akár a csillagokra.
A belső térben Isten ujja
számolgatja az íveket,*

*a mives tartószerkezet
maga a fal és a tető,
mely a gerincből fut elő
és oszlopokon megpihen,
pártázatos csokrokba fogva –
korona oszlop-emberen.
Hiába teres csarnokok
– a táguló vertikumok –,
az ember itt, a mellkasa terében
csak szállni, csak lebegni tud.*

BÁRÁNY

*Ma sem tudom, ki volt a bárány.
Húsvétnak éjszakája volt.
Aludtak gyermekeink már bent,
és eltűnt odakint a hold.
Dörömbölés riasztott minket.
Nyugtalan, ideges zajok.
Ki száguldozhat lépcsőinken,
töri és zúzza csontjait,
miféle rémalak?*

*Feltártuk ajtónk a sötétnek,
s a csapzott bárány véresen,
lábait össze-vissza törten
rohangált az emeleten.*

*Rideg és sötét volt az éjjel.
Mi vártuk a feltámadást.
A bárány kergülten szaladgált,
összevérezte a lakást.
Ma sem tudom, ki volt a bárány.
A bűnös vagy az áldozat.
Ahogy jött, eltűnt vakmerően
a fagyos csillagok alatt.*

BARTHA GUSZTÁV

TRAUMA

II.

A szombat szabadnap, tudtommal, rád férne egy kis pihi. Pih! Holnaputánra az óhajtáson is kurtítunk, óha.

Okosabb dolog beszélni magamban, magamnak.

Nemigen óha a társaságod, anyu, mert..., mert a halványkék színű pongyolád aput jutatja eszembe, aztán a nyári ég kékjét, az almafát a kertvégen... Magántermő és őshonos, egygyökerű velünk. Vállrandítás, kézlegyintés, fintor: az Irodában nem téma. A gyökérzöltségek ásványi anyag tartalmáról szívesen dumálna, ha történetesen, lenne rá ideje. Tévedsz, anyu, az időnek nincs rád ideje. Gyerünk, gyerünk; gyorsan, gyorsan; adszi, adszi. Az ördögnek három lánya van... Ismerős?

Nem filozofálok, csak mondom, vedd úgy, hogy magamnak.

Tavasztól ősziig, anyuval nincs gond, mondhatni: heppi. Éveket fiatalodik. Késő ősszel azonban a tekintete beszürkül, mint fáján a kormos alma. Apu novemberben halt meg. A borús égbolt sem kedélyjavító látvány, amúgy. Szó, mi szó, elég pókot látnia, hogy arcát elborítsák a lángrózsák, szeme körül mélyebbek legyenek a ráncok. Hú, s ahogy hosszabbodnak az éjszakák, annál rosszabbul alszik. Vasárnaponként temetőbe jár. Gondok vannak az Irodában? Elviselhetőbb, ha én járok ki hozzá, mintha éjszakánként apád jön el hozzám. Kísértetek pedig nincsenek, az van, anyu, hogy az emlékek vesztik el a színüket. Apu síremlékén mindig sárga szirmú a virágtartóba helyezett élővirág. Milyen virág? Virág. Értelmező szótáramban az élön van a hangsúly.

Nem akarok veszekedni.

Magamnak mondom, nem sértésnek szánom, kezdenek dühíteni a jaja-id. Hogy történhetett meg, jaj, hogyan lesz tovább, jaj... Az Irodában is ez megy? Jön a fűtésszezon?

A mi lett volna, ha...

A mi lesz, ha...

Beszariság. A válaszoknak nincs közük a mához.

Az ötletezésednek nem különben.

– A feleségem nem hajás baba, tegnap ide raktuk, holnap oda rakjuk. Már ne haragudj, a B terved felejtse el! Eszternek a házuk az otthona és slussz.

A halványkék színű pongyola eltűnik a konyhaajtó mögött, ideje megkövetnem, feltápászkodni a fotelből. Albi bármelyik percben befuthat. Korahajnalban garázskapu csapódásra ébredtem, a kocsinak a reflektorfénye be-bepislantott a szobámba, amíg kitolatott és ráfordult az országhatárra vezető útra. A falóra kismutatója négy órán állt. Nem a sörözőbe autókázunk, anyu, és a ruha meg a cipő, bocs, a csizma, még nincs kikészítve! Nem dühösködöm, csak mondom: a kórházból nem hozhatom haza hálóingben a feleségemet, hogy nézne az ki?! Duzzogni könnyű. Csak nem azért orrolsz rám, mert nem vacsoráztam idehaza? Az anyós jóllakatott paprikás krump-lival. Ja, meg az áthidaló megoldásoddal. Kíváncsi vagyok, milyen ígérettel tudtad apósomékat rávenni, pontosabban rászedni, hogy Eszter, átmenetileg, lakjon újra odahaza. Kész örület! Anyu, a kiskonyha nem az Iroda, és ahhoz sem kell ceremónia, hogy tényként kezeld azt, hogy Eszter nem egy idegen, hanem az életem része. Hozzám tartozik, vili? Meg egyáltalán, mit szólnának a kollégáim vagy az utcabeliek ahhoz, hogyha ma szépségesen kézen fognám és hazanászítanám a szülei nyakára, hm? Nem-nem anyu, az hazugság, hogy míg munkába' vagyunk, nincs, aki rajta tartsa a szemét. Magaddal elhitetheted, legfeljebb. Azt akarod? Félkegyelműt kreálni a menyedből?! Az értelmező szótáramban a feleségem csupán kedélybeteg. Belefásult a szarságba és a szarházikba. Igen-igen anyu, akiktől titokban te is szorongsz, mert képzelet felülmúlóan irigyek, ravaszok és mohók, és tetteik orrfacsaróan büzlenek, s nemcsak Dániában.

Ha a konokság teremteni tudna...

A Föld kocka lenne.

Izé... Anyós nyugdíjas, bőven jut ideje és nem csak Eszterre, amíg mi dolgozni vagyunk. Meleg vacsorára jönnénk haza, például, és az sem kizárt, hogy a nagymosást s takarítást is bevállalja.

Mit szólsz hozzá?

Anyu, nehogy nekem kioldalazz a végébe, nem az Irodában vagyunk, itt nincs perekur!. Se szabályok, se előírások, hogy tudjad, vagyis nem kellene, hogy legyenek. A kurva életbe! Megbocsájtás, tapintat... Soroljam még, hogy mi hiányzik ebből a kibaszott házból?! Ha... ha így megy tovább...

Na, ne, nehogy már sírva fakadj!

Sírni én is tudok.

Egy hivatal operálhat áthidaló megoldásokkal, anyu, talán ezért is találták ki, de a magánélet gondját-baját elevenjűkre tapintva tanácsos rendezni.

Hű, de okos vagyok, de mért pont most?!

Albi nem késik, csak hiányzik. Az anyós is befuthatna végre: villámhárítónak. A haver talpraesett, és Etel mamát sem ejtették a fejére. Hogy a kezéből kieső tányérokat és csészéket folyamatosan pótolnia kell? Istenkém, az a fontos, hogy az anyósom a földön jár. Ábrándozni nem nehéz. A hatszemélyes cseh világbeli porcelán étkezésletünk nagymamái örökség. Átvészelt megannyi családi perpatvart és egy háborút, de a szovjet és az ukrán gyártmányú teás és kávé készleteink is örökéletűnek tűnnek. Mármint anyúnak a kezében.

Önmagát nem képes egyben tartani.

Óvatosan! Törékeny!

Elfogyott a cigarettája?

Oldalvást áll a szekrénypultnál, szeme sarkából hátra-hátra sandít, közben tolnának fel a szavai, valamit nagyon mondani akar, de csak azért is visszanyeli, és minden újabb nyelése szárazabb. Teste szinte kétrét görnyed.

Mit tett veled az Iroda, mivé tett, anyu?!

Magunkat nem nyelhetjük le.

Nesze neked hivatal!

Cinizmus.

Karrierigény.

Korrupció.

Tény, gyerekek, hogy a függetlenné váló Ukrajna legnagyobb tehertétele a Szovjetuniótól örökölt, óriási bürokrácia, amit azóta sem sikerült leépíteni. Sőt, a közigazgatás egyes területein, ahol az irodákban eddig egy íróasztal állt, oda sikerült még legalább kettőt beszorítani. Mi az a kuncogás ott hátul?! Én kuncogok, Ádám, mert ilyenformán, Uram, nemhogy egy tanórán, négy-szemközt sem igen merném elmondani senkinek az iskolában. A bárpultnál sem lehetek az utca embere. Idehaza meg főleg nem. Akarom, nem akarom, ez esetben anyucinak icipici fiacskájává válok, akinek csak a lelátón vagy a futballmeccset közvetítő tévé előtt lehet nagy a pofája. Szidni a futballbíró kötelező, állami fizetésen az államirányítást bírálni, huhú...

Nem vagyok gyáva. A helyzetem instabil, és az egyensúlyozás-kényszer, tudod, se nekem, se neked nem jó, mert ahogyan Esztert, úgy téged sem akarok a mélybe rántani. Most te jössz! Meddig álljak a konyhaajtóban? Albi perceken belül befut.

Anyu válasz helyett félrehúzza az ablakfüggönyt, rálát a kertre. Az apa ültette tar lombú gyümölcsfákra. Az ágvégeken leng, imitt-amott egy-egy elsárgult levél. Juj! A veteményest nem ástam föl – majd a tavasz –, és a szőlőlugas szertefutott, burjánzott venyigéit sem kötöttem zsineggel copf-

ba, hogy a ködös, borús reggeleken ne nyújtsanak horrorisztikus látványt. Akaratlanul se emlékeztessenek az elmúlásra. Anyu, mindenki tudja, hogy jót akartál. Hogyhogy ki az a mindenki? Én, Eszter, Etel mama, Endre papó, így szólítják az unokái – nem tudad? Na meg az Albi, és sajnos a nagymamája révén a fél utca. Halk kuncogás. Anyu felém fordul, megtörli a szemét, orrot fúj, és miközben visszagyömöszöli a zsebkendőt a halványkék színű pongyolája zsebébe, kuncogása nevetésbe csap át. Miért csak a fél utca? Miért, miért... Mert még nem járta sorra a másik felét. Kacagni kettesben dupla örömforrás. Anyu, anyu...

– Elég! Mindjárt megfulladok. Rendben, Ádi, meggyőzté-é-él. De van egy feltételem.

– Mi lenne az?

– Etelka nem mosogathat.

– Etel mama, a nászasszony vagy az anyósod...

– Szóval, nem szeretném, ha tányér nélkül maradnánk, meg a kávé szervíz² sem kopijkás dolog.

– Ennyi?

– Várjál! A ruháimat magam vasalom, és a fürdőszobában mindennek megvan a helye. Tehát, ha levesz valamit a polcokról...

– Oda lesz visszatéve.

– Hogy el ne felejtsem: tudja kezelni az automata mosógépet?

– Neki is az van.

– A mienk külföldi márka.

– Ja! Anyu, van még valami...

– Ki vele!

– Hogy mondjam... Az Irodából jövet, jó lenne, ha a kapukisajtonál leengednéd a hivatalnoki gözt. Idehaza nem kell tekintélyt tartanod, érezd magad otthon.

Nyegle kézlegyintés, turpis fíntor és hipp-hopp, anyuból Gabriella lön, amint hirtelen mozdulattal kibontja vállig érő haját, hogy hadd lobogjon a szőkesége. A város legmenőbb fodrásznője viseli a gondját. Állítólag. Bár, Eszter egyszer épp akkor nyitotta rá a fűdőszobaaajtót, mikor anyu épp a haját festette. Állítólag. Melyiküknek higgyek? Ha a balzsebemre ütök, nem nekem füttyül, ha a jobbra, akkor se igen.

Szorongatott, el-elakasztotta a lélegzetemet, fajsúlyos dolog a pénztelenség, főként, ha az ember nemcsak magára visel gondot. Kelltt neked megnőszülni! A fűdőszobatükör felfedte az álmatlanság fojtogató ujjnyomait,

és reggelenként a fájdalom se titkolta el magát, belém-belém nyilallott, hol itt, hol ott, de főként nyaktájékon. Mégsem bírt rákényszeríteni arra, hogy a helyzetemet annak lássam, ami, hogy nem a sarkamon, lábujjhegyen állok. S forgok körbe-körbe, mint egy túllszoknyás balerina. Két hónapig igyekvő kőműves segéd munkásként dolgozok, átmenetileg, aztán hazamegyek a szülővárosomba példamutató történelemtanárnak, átmenetileg, hogy a következő nyáron, újra igyekvő kőműves segédként tüsténkedjek Budapesten.

„Megházasodni a mai világban... Nem fért el a tőköd a gatyádba? – kérdezte a tükör.

Szerelemből nősültem.

Hogyne! Ásó, kapa és nagyharang, pihe-puha otthon, két gyerek, szerető anyós, ráadásnak a csillagos ég. Ezért kár volt öt évig a tudás fája alatt lebzselned.

Tükröm, tükröm... Letettem az államvizsgát, történelemtanár vagyok.

Szupi. De kinek használsz velem? A történelem tükör, amiben ki-ki magára ismerhet, persze, csak ha nem légből kapott vagy meghamisított, mert akkor, hol máshol, ha nem a vurstli mutatványos bódéjában lenne a helye.”

Annyira azért nem vagyok nevetséges.

Nem és nem.

Akkor se, ha a fizetésem konyhapénzre kevés.

Rám nézve nem dicsőség, de tény, hogy anyu számtalanszor megtámogatta az egyensúlyozó magánszámomat: hol száz, hol kétszáz hrvnyát felejtve a szürke zakóm zsebébe. Már emlékszem, izé... jött hozzám, és a zakódat kaptam magamra, hogy ki tudjak menni, kinyitni a kulcsra zárt kisajtót. A pénzt nem kérte, én meg nem adtam vissza: se gögösen, se sértődötten, se sehogy. Eszter hozománya, a kétszintes hűtő üresen és figyelmeztetően dorombolt az előszobasorokban. Cica természete van. Isteni szerencse, hogy nem tud a lábamhoz dörgölődni vagy a nyakamba ugrani, ha éhes. Esztert az anyósom szponzorálta, átmenetileg, és nem csak anyagilag: egész vasárnap sütött, főzött, heti kaját tászkázott a lányának: nehogy má' megéhezzen a technikumban!³ Az ifjú pár, mindeközben, a vasárnapi házaspárokhoz illően, a hitvesi ágyban hancúrozott.

Kész röhej!

– Mi olyan nevetséges, csak nem hozzánőttél az ajtófélféhez?

– Eszembe jutott... áh, hosszú. Unalmamban kacarászok.

Gabriella vastag zokniban forgásba kezd a nappali szőnyegén, és a szőkesége nem lobog, szürke, tarkón megkötött gyapjúkendő alatt lapul. Reszkess kert! Koszlott farmer, agyonmosott pulóver, huhú, szupi!

– Míg odaleszel, gondoltam, kihúzgálom, csomóba hordom a veteményesben a fülszáradt gyomot, aztán összekötözöm a szőlővenyigéket, és a rózsatöveket is visszametszem. Jön a tél, hékás!

Átmenetileg.

A gumicsizma és metszőolló a garázsban.

A bejárati ajtó nincs vasból! Puff! Finomabban, anyu!

A gyom gyökere a földbe szakad, ásóval kellene alája szúrni, hogy kihuzigáljam. A venyigekötözéshez erősebb kézre lenne szükség, a rózsametszés meg pláne nem női munka! Egy óvatlan mozdulat és a tüskék véresre karmolják az arcomat. Hétfőn hogy megyek az Irodába?

Ja!

Előlegezzem meg a köszönetemet?

Köszí, Gabriella, hogy miután hazaérek Eszterrel a kórházból, legalább azt tudni fogom, mi a ház körüli teendőm.

III.

Albi pontban nyolc órakor dudált. Most vagy elfelejtett késni, vagy az óramutató húzta az időt.

Anyós sehol. Csak nem a kórház felé vette az irányt?

Anyu, anyu... Kimenekültél a kertbe, nehogy fogadnod kelljen vagy megkínáld kávéval. Igaz, ő sem szent, szívesebben bambul a korzón, bóklászik a piacon, minthogy egy levegőt szívjon veled. Vasárnaponként tizenegy órától az istentisztelet végéig persze szeretitek egymást, mert ugyanabba a templomba jártok. A gondolatába, brr, beleborzongok: mi a rossebbel tudnátok előhozakodni, ha nemcsak hébe-hóba kötnétek fegyverszünetet. Akkor is, miért? Na?! Ja, hogy gatyába-bugyiba rázzátok Esztikét és Ádámkát, vagyis a meg-megbicsakló házasságunkat. Pedig azzal, hogy boldogítás címén összeöltögetitek a szezon a fazonnal, kibogozhatatlan problémát kreáltok, magatoknak. Törvényszerű. Egy macedóniai Nagy Sándort ismer a történelem. Ráadásul, az értelmező szótáram szerint, nem a nászasszonyok élnek közös háztartásban, alusznak egy ágyban, és a majdani unokák felnevelése sem tartozik a kutyakötelességük közé... Rosszul tudom?

Nem Albitól kérdeztem, anyu.

Albinak lényege az albiság, ha már a tantija mellett nőtt fel.

Albi nem lenne Albi, ha cserbenhagyná a hiúságát.

Albi egyenlő Albi a négyzetben.

Azt ígérte, se perc.

- Van cigid?
- Hány blokkal kell?
- Egy dobozzal, anyunak.
- Oké! Se perc.

Tíz, kilenc, nyolc... Kap még öt percet, ha nem jön... Mi lesz, séta? Fel is van út, meg le is van út, Esztert meg az öledben fogod hazahozni a kórházból. Ádi, Ádi... Ülj a fenekeden, őrizd a kocsit, és őrizkedj magadtól! A fogcsikorgatást kéretik mellőzni, vágj a dologhoz jópofát! A biztonsági övet nem szükséges becsatolnod, s a ruhával tele szatyor meg nincs hozzád varrva, elfér a hátsó ülésen.

Ja!

Gyökeret vert az állótükör előtt, vagy mi?!

Albi, ez nincs benne a műsorban.

Kapcsoljak át az ukránra?

Mit adnak?

Amit meghagynak?

– He-he-e, persze, pedig nem vicc. Értelmező szótáramban valóság a neve. Macedóniai Nagy Sándor óta a bennszülöttek azt kapják, amit a hódítók meghagynak, és még legyenek hálásak érte, de elsősorban azért, hogy folytonosan kétségessé teszik a jövőt. Most mi van?! Meglepi? Gondolni szabad. Értekezést írni a bevált hatalmi gyakorlatról, már kevésbé. Hangoztatni meg, huhu...

– Mióta újra idehaza vagy, ritka látogató nálad a józan ész – sommázta Albi az eszmeftuttatásomat, miközben a slusszkulcs után nyúlt. – Mi a faszt csináltak veled abba' az izébe', fogdába': megverték, felbéreltek, agya mosottá lettél?!

– Kurvára magamra maradtam.

– Tegnap azt dumáltad, hogy kismillió migránssal csuktak össze. Kínaiakkal, burmaiakkal, nigériaiakkal... – emlékeztetett Albi, és beindította a kőkorszaki Mercédeszét.

– Az később történt és másutt. Pesten, három napig, egyedül bírtam az emeletet. Képzeld, birkamód kerenghettem a folyosón, és akárhányszor megszámlolhattam az ablakrácsokat. Nem semmi. Ez ám a neked való hely, Szilágyi Ádám, mondogattam magamban, ha már saroglyázásra, talicskázásra adta a fejed, ahelyett...

– Szolálkás az öreglány – szakított félbe Albi –, muszáj járatnom a motort. Ajaj, sürgősen be kellene ugranom Olgához, tíz blokk cigiért, a kútra tankolni, Bélához... ne tudd, miért, oszt irány a határ. Neked hová?

– Sehová... nem ér oda az ember, ha nem tudja, hogy ki ő valójában, s mennyi szenvedést képes elviselni.

– Mi van?! Az oldalbordád a kórházban, a mutered az örültség fokán, az apósod holtra issza magát ... Kakukk!

– Azt mondd, tolassak vissza az illuzórikus világukba? Na, ne! Egy percig se akarok a szvidoctvámrá⁴ várni, nemhogy negyven napig.

– Ez nekem kurvára magas! Olyan szavakon pörögsz, amiken nagyapám se... Кажи по нашему⁵, mondaná a ruszin.

– Negyven nap leketyegett, baszd meg, mire Kijeből átpasszolták a pesti ukrán nagykövetségre a jóváhagyást, hogy röptethetik haza a jómadarat, mert nem akárhová született, és tényleg nem antarktiszi állampolgár. Чи розумієш?⁶ Baszd meg!

– Baszd meg te!

Albi barátunk kevés, havernak sok, amolyan féltestvér.

Eszternek azt ígértem, hogy kilencre ott leszünk, erre mi van...

A féltestvérek a szomszédban lagnak.

Se percre.

Pulyaként testvériesen osztozkodnak, verekednek, és az éjszakába nyúló csavargások pécsetelik meg az örök és szent testvériségüket. Odahaza somfavesszővel várják őket, mert az egyikük duplán hiányoznak azért, meg azért, mert az iskolában szót kell fogadni.

Miről szóljon a játék, ha nem a szabadságról?

Miről, ha nem a végtelenbe táguló jövőről?

Olykor el-elnézem a nagyszünetekben, ahogy az udvaron kacagva-visszavágva fogócskázó alsósok közül az egyikük-másikuk váratlanul megáll, és elkomoruló tekintettel várja, hogy megtörténjen, aminek történnie kell, megérintse a fogó keze. Pajtásiaságot, sorsba vetettséget, vagy mi a jó fenét jelentsen?! Pöttöm gyerek még. Áh, ha tudnám a választ, nem ebben az ócska pléhkaszniban ücsörögnék. Kellott nekem előhozakodni a doboz cigarettával! Ahová a szomszéd se percre beugrik, onnan kötéllel kell kivonszolni.

Íme, korunk hőse, a rohanó ember – mondaná Lermontov. Fitneszterembe jár, hogy jó drágán súlyokat emelgessen. Nyáron szeret dideregni, télen imád izzadni, és nem mellékesen, fennállóan szerelmes. A saját felsőtestébe. Nincs rajta tenyérnyi szabad hely, amit ne borítana tetoválás...

Tudod, Albert Adalbertovics, mi hiányzik neked?! Szemed alá egy jókora flekk, hogy legyen mivel és miért bőgve hazamened, mint anno. Jó, jó... Mondjuk, kétszer-háromszor... Rendben, legyen párszor, én is megittam az egereket.

Az ismerős nővér megsúgta, Eszter folyton sírva fakad. Nem csodálom. Elege van a kórházból, és ... és belőlem is.

Istenem, hová jutottunk, hová?!

Albi, hol a fenébe vagy?!

A franc essen a visszapillantó tükrödbe, ez is most tud bepárasodni!

Na, ne!

Nézzenek oda, csak nem...

De.

Kijött a házból, lejön a lépcsőn, behúzza maga mögött a kapukisajjtót: gyere, gyere, gyere... Miért állt meg, fordul hátra? Ó ne! De. A pletykaéhes nagynénike. Vajon mi lehet az a nagyon fontos dolog, amiért képes kiviharzani Albi után az utcára? Tőlem félti? A maffiózóktól félti, az egészségét nem félti?! Persze, hogy a javára válik, sőt, orvosilag ajánlott, hogy hajnaltól éjfélig az országhatárt járja. Hordja Magyarba a szolárkát és a cigit, haza meg a pénzt, hogy legyen mit naponta elpredálnod.

– A tantid, bocs, a mamád, úgy látom, szeret rászabadulni az üzletekre, és a piaci való vásárlást sem veti meg.

– A második gyerekkorát éli – mentegette Albi –, úgy hiszem, tartozom neki ennyivel.

„A hálaérzet olyan tartozás, amit se törlesztő részletekben, se egy összegben nem lehet letudni – akartam az arcába üvölni.”

A bögyömbe' maradt.

– Te tudod, a te bőrödre megy a játék – motyogtam kisvártatva.

A játéknak a szabadságról kell szólnia.

Ja!

Nem a jóindulat kihasználásáról és a gátlástalan haszonlesésről.

– Kétszáz dollárt kértél?

– Ja!

– Most visszük Esztert a kórházba, vagy holnap délelőtt?

– Kórházba... Az egyszer használatos fecskendő és az orvosságot, az infúziós állványig bezárólag, meg nekem kell beszerezni. A hálapénz magában ötszáz hriveny lesz. Mintha a hála letudható lenne egy összegben.

– Száz dollár, izé, saját, ráérsz megadni, a másik százast kölcsönkértem. Havi tíz procent a kamat, haveri alapon. Amúgy harminc, hogy tudjad.

– Kész öngyilkosság!

– Nekem mondd! Mikor fogod tudni megadni?

– Per, gőzöm sincs. Ha több kettőnél, anyu talán kiségit.

– Anyu, anyu... Tudod mit, osztok neked öt blokk cigit kölcsönbe, oszt este nyolckor bepottyansz mellém a kocsiba, és tizenegyre idehaza vagy, lóvéval a zsebedben.

– Lehetetlen.

– Ádi, ne gyere azzal, hogy egész nap tanítasz, se azzal, hogy egy tanárnak ciki a vám előtt a sorára várni! Ha visszafordítanak, visszafordítanak, addig próbálkozol, míg a magyar vámós át nem enged. Eszter nem szégyellte? Bírt munka után a határra jární? Kakukk!

– Nincs útlevelem.

– A kishatárid megvan, azt tudtommal nem lopták el.

– Más itt a gond. Két évig nem mehetek Magyarországra, kitiltottak, bíróságilag. Huszonvalahány ezer forintot is kénytelen vagyok majd befizetni, fogva tartási költség címén. Csak azt nem tudom, kinek. Az öszödi böszmének?

– Ez oszt igen, vagytok szarba!

(Folytatjuk)

JEGYZETEK

¹ Cigaretaszünet

² Készlet

³ Szakközépiskola

⁴ Свідоцтво на повернення – Visszatérési és/vagy hazatérési engedély

⁵ Beszélj miszerintünk (ruszin)

⁶ Érted? (ruszin)

SZÜRETLEN FÉNY

*Apa tenyerén térképek izzanak.
Meg akarnak születni,
hogy helyük legyen a létben.
Egy pillanatba dermednek a formák,
s az egy millió másba ágaz,
így teljeséletűek a házak, melyek
udvarán nem fog változás.
Apában a világok nem ütköznek –
eggyé forrnak.
Az árnyékok eloszlanak a fűszálak között,
vagy egész hegyeket fednek el.
Szüretlen fényt ont az ég.*

*Éjjelente hallom olykor, ahogy szobájában
rajzanak a varjak.
Ahogy a csörgő patak kiszalad a vászonnól
és átáztatja a plafont.
Hajnalban fölszárítja az első fény.*

MI A VONATOK
ABLAKÁN...

*Mi a vonatok ablakán nem látunk ki,
de a többéves piszokba időnként
belefolyik egy patak kékje.
Mindenki beszél, de senki nem hall senkit –
a kerekek felőrlik a felesleges hangot.
Telt öregasszony kínál többnapos pékáruval,
hat napja volt karácsony,
egy másik zoknit árul, szentképeket háza falairól,
zsákban vergődik egy disznó, visítása
cafatokra tépi a zakatolást.*

*Sosem lesz vége.
A férfiak a folyosón dohányoznak,
ajkaik hidegebbek az első sörnél,
Hajnalba vagyunk leginkább kiszolgáltatva.
Pontosan nem tudjuk, hova tartunk,
oszloplánc a megálló helye,
kutatunk az ablakok után, melyeken
feltűnhetnek a Kárpátok.*

CSAK A CSILLAGOK

*Amikor kihunytak a fények,
bezárkóztunk a házba, és a paplan alá
bújtunk, hogy ne lássuk a szomszédok halottait.
Másnap tudtuk meg: csak a csillagok estek le az égről.
Széttörték az aszfalton hangtalanul.
Az újságban azt írták, kicsit sötétebb lesz,
és több halott lesz az utcákon,
de a napok ugyanolyanok maradnak.*

NAPFÉNY DÉLLEN

*A tengerek idővel elapadnak. Hogy a halak a vízzel
tűnnek el, vagy a homokvilághoz igazodnak,
bizonytalan. Ahogy az is, hogy a hínárok és egyéb vízi
növények mennyire tolerálják a nyers napfényt délben.
Amikor eltűnt a tenger, hosszan feküdtünk az ablak előtt
paplanba bugyolálva. A csillogásba dermedt szem
képtelen tükrözni az eget.*

BOSZORKÁNYSZOMBAT

Az augusztusi meleg beszökött a lakásba. A falakból napok óta áradt a hőség.

Líz felállt az ágyról, nedves törölközőt tekert a nyakába, ránézett a faliórára, egy óra negyvennyolc percet mutatott. Ma éjjel sem fogok aludni, gondolta, majd az erkélyre ment és rágyújtott.

A lakótelep udvara üres volt. Csak néhány bagoly tudatta ébrenlétét monoton, idegvesztítő sikoltozásával. A nő végignézett a szemközt fekvő házakon. Néhány ablakban pislákkolt némi fény, akadt, ahol a televízió képernyője festette színesre az üveget. Más sem alszik, állapította meg, és visszament a szobába.

A nedves törölköző és a maximumra tekert légkondicionáló enyhítette a forróságot, de aludni még mindig nem tudott. A szekrényhez lépett, lenge nadrágot és pólót vett ki belőle, felöltözött, kiment az utcára.

A városban éjfélkor lekapcsolják a közvilágítást. Takarékoskodnak az árammal. Líz rutinosan került ki az útjába kerülő gödröket és a járdára lehajló bokrok ágait. Egy-egy kapualjban halálra rémítették a kutyák. Veszett ugatással jelezték gazdájuknak, hogy valaki elhaladt a kerítés előtt. Nem voltak hozzászokva az éjszakai sétálókhoz. A nő sokkal elviselhetőbbnek érezte a meleget, megkönnyebbülve járta a lakásához közeli utcákat. Mészire nem ment, mert kissé tartott attól, hogy összetalálkozik néhány részeg fiatalal, akik épp diszkóból tartanak hazafelé. Ilyenkor, szombatonként gyakran hallani, ahogy énekelve térnek haza a szomszédos lakásokba. Nem szerette őket, hangosak voltak, és felverték a lépcsőház lakóit.

Miközben egymás után szívta a cigarettákat, eszébe jutott, hogy fiatal korában ilyenkor szeretett a leginkább csavarogni. Hol biciklivel indult el a közeli tóhoz, hol pedig gyalog járta céltalanul az utakat.

Közben egy útkereszteződéshez ért. Szemben vele a városvégi mező, jobb és bal oldalán a panelházak sokasága felé vezetett az út. Egyenesen szerette volna folytatni az útját, megkerülve a kertet, hogy visszatérjen otthonába. Háta mögül zajt hallott. Az egyre erősödő hang valaki vagy valami közeledtét jelezte. Líz nem tudta eldönteni, hogy autó-e vagy szekér, amíg meg nem hallotta a lódobogást.

– A mezővégi cigányok lehetnek – gondolta, és a bokrok közé húzódott.
– Jobb, ha nem látnak meg.

A szekér egyre gyorsabban közeledett. A fényhiány miatt nem tudta megállapítani, ki ül a bakon. A bokrok ágai szúrták a testét. Lélegzetét visszafojtva várta, hogy elmenjenek.

– Hó! – kiáltotta egy hang. – Álljatok meg!

A szekér megállt az út közepén. Két sötét alak szállt le róla, földig érő, hosszú ruhában. Egyikőjük a lovak elé ment, és megemelte a rudat, a lovak hátrálni kezdtek. Egy méternyit mehettek így, amikor a másik megszólalt.

– Itt jó lesz.

Mindketten a szekér végéhez mentek, majd ásót vettek elő, és ásni kezdtek. Líz nem mozdult, lélegzetét visszafojtva várt. Régebben sokat olvasott különböző mágikus szertartásokról, amelyeket az útkeresztződésben végeztek a boszorkányok, vagy, akik szövetséget akartak kötni az ördöggel. Csak erre tudott gondolni, gyomra görcsbe rándult, megdermedve figyelte az eseményeket.

A két sötét alak egyre mélyebbre ásott. Folyamatosan motyogtak valamit, amit a lány nem értett.

Az egyik alak a szekér végéhez ment, nagy nejlonszerű anyagot terített a földre. Sarkait kövekkel rögzítette, majd a másik segítségére indult. Kiemeltek a földből valamit. A sötét miatt Líz nem tudta kivenni, pontosan mi az, de olybá tűnt, hogy egy összekötözött emberi test. Rémület fogta el, és csak azért imádkozott, hogy észre ne vegyék.

A két alak a szétterített ponyvára tette azt a valamit, begöngyölte, majd óvatosan a szekérra rakta. Egyikőjük kaszát vett le a szekérről, majd Líz felé indult. A lány egyre mélyebben húzódott a bokorba, érezte, ahogy teste remegni kezd. A sötét alak megállt, és az útszéli fűvet kezdte el csapdosni a szerszámmal. Néhány pillanat alatt jókora területet szabadított meg a magas gaztól. A másik ez idő alatt gereblyét hozott, és összeszedte, amit az első lekaszált. A gödröt betemették, a szerszámokat a levágott fű tetejére dobva felpattantak a bakra, a mező felé vették az irányt.

Líz megkönnyebbülten mászott ki az ágak közül. Nem vették észre. Gyors léptekkel, szinte futva tért haza a lakásába. A bejárati ajtót kétszer is ellenőrizte, hogy zárva van-e. Hajnali fél négy volt. Kávét főzött, elszívta maradék cigarettáját. Közben elővette az összes könyvét, amiben szó volt az útkeresztződésről és a mágiáról. Az ágyra pakolta, tanulmányozni kezdte őket. Reggel nyolc óra lehetett, mire elaludt.

A bejárati ajtó csengője ébresztette fel, a szomszéd ment át kölcsönkérni néhány hagymát. Miután bezárta az ajtót, ismét az órára nézett, késő délután volt. Cigarettáért nyúlt, de eszébe jutott, hogy az még hajnalban elfogyott. Felöltözött, és lesétált a közeli boltba.

A kereszteződésnél járva az utat figyelte. A kellős közepén frissen ásott föld emlékeztetett az éjszaka történtekeire. A boltba érve két doboz cigarettát kért, de az eladó csak bámult rá. Még egyszer elmondta, hogy két dobozzal kér, erre az eladó erősen artikulálva, szinte Líz szájába rágva mondta:

– Nem hallom, mit mond. Vegye le, kérem, a polcról.

Líz értetlenkedve nézett rá, majd a polchoz lépett, elvette az árut.

Amikor kilépett a boltból, elővette telefonját, és bekapcsolta rajta a diktafont. Jó reggelt kívánok, mondta bele, majd visszajátszotta. A hang alig volt érthető. Sípoló, rekedt, mintha az alvilágból szólt volna.

– Elvitték a hangomat! Kelltt nekem leskelődni – gondolta, majd sírva fakadt és hazament.

Majdnem egy hébe telt, mire visszajött a hangja. A városközpontban sétálva vásárolt egyet a helyi hetilapból, majd leült egy padra. A szalagcím a következő volt:

„Elfogták a helyi csötolvajokat!”

Líz lapozott, elolvasta a rövid cikk néhány sorát.

Amint a városvegi lakótelep lakosai már tudják, múlt vasárnapra virradó éjjel eddig ismeretlen tettesek felásták, majd eltulajdonították a József Attila és Kölcsey utca kereszteződésében lévő, nemrégiben lefektetett vízvezetékcsöveket. Emiatt két napra a J. A. utcai lakosok az augusztusi hőségben vízellátás nélkül maradtak. A rendőröknek sikerült kézre keríteniük két helyi lakost, akik bevallották a lopást...

– Vízvezetékcső. Hogyne. És az én hangomat ki vitte el? – szólalt meg a lány fennhangon.

Líz becsukta a szemét, felidézte az eseményeket, amik azon az éjjelen történtek. Összegyúrte, majd a kukába dobta az újságot.

A GYANÚSÍTOTT

Kopogtak az ajtón. Líz álmosan kászálódott ki az ágyból, a földön heverő köntöséért nyúlt, hogy magára húzza. Megyek már, kiabálta, de a csengő egyre hevesebben és vadabbul szólt. Már többször elgondolkodott azon, hogy lecsereéli. Nem szerette a hangját. Valami, a szovjet időből visszamaradt, madárhangra emlékeztető szerkezet volt, ami csak akkor működött, ha a bejáratú ajtó előtt álló szinte ráfeküdt. Most is ez történhetett.

Líz a tükörbe nézett, haja kócos volt, egyik kezével igyekezett megigazítani, hogy ne tűnjön túl csapzottnak, bár arca így is arról árulkodott, hogy csak pillanatokkal korábban ébredt.

Kinézett a kémlelőnyíláson és látta, hogy két egyenruhás férfi áll odakinn. Egyikőjük magasabb volt és barnahajú, a másik szőke. Elfordította a zárat, majd résnyire nyitotta az ajtót.

– Tessék? – szólt ki.

– Hölgyem, legyen szíves, nyissa ki az ajtót – szólt kívülről egy hang.

Líz szélesebbre tárta azt és beengedte a rendőröket.

– Miben segíthetek? – kérdezte udvariasan, közben arra gondolt, hogy talán a felső szomszéd éjszakai zenélése miatt érkeztek a fiatal emberek.

– Beljebb mehetnék? – viszonzta a kérdést a már ismerős hang. – Talán jobb lenne, ha leülünk egy kicsit beszélgetni.

A lány értetlenül nézett. Soha nem volt gondja a hatóságokkal, nem tudta mire vélni a látogatásukat. A konyha felé vette az irányt, majd helyet kínált a rendőröket.

– Kávét? – mondta és már be is kapcsolta a kávéfőző gépet. – Felébresztettek. Ne haragudjanak, de nekem szükségem van rá ilyenkor.

– Csak nyugodtan – néztek össze a fiatal emberek, majd a szőke folytatta: – Én megköszöném azt a kávét.

Líz bólintott, a tűzhely fölötti polc ajtaját szélesre nyitotta és csészéket vett elő. Mindhármójuknak töltött a fekete löttyből.

– Hölgyem... Elkérhetnék az iratait? – szólt a barna férfi.

– El, de én is szeretném, ha bemutatkoznának és elmondanák, mit akarnak.

A szőke dokumentumokat vett elő az oldaltáskájából, és átnyújtotta a lánynak. Líz figyelmesen elolvasta a neveket, bólintott és visszaadta a kért iratokat.

– Még mindig nem mondták meg, hogy mit akarnak.

– Ezzel egy kicsit várnunk kell – mondta a barna. – Ideadná, kérem, a személyi igazolványát?

A lány – nemtetszése jelenként – felhúzta szemöldökét, de mégis előkeverte táskájából az igazolványt. A szőke férfi átvette és azonnal jegyzetelni kezdett belőle.

– Maga mit csinál? – kérdezte Líz.

– Felveszem a jegyzőkönyvbé az adatait, hölgyem.

– De én erre nem adtam engedélyt és azt sem tudom, milyen jegyzőkönyvről van szó! – ezt már dühösen mondta.

- Hát, arról van szó, hogy ön...
- Hallgass már el, te idióta! – sziszegte a fogai között a barna, majd kikapta társa kezéből az iratot. – Kedves Elizabet, mióta él ön ebben a lakásban? – folytatta.
- Úgy hat-hét éve – válaszolta.
- Egyedül? – folytatta a faggatózást a rendőr.
- Most igen.
- Ki élt itt önnel azelőtt?
- A volt barátom... – válaszolta.
- És ő hol tartózkodik jelenleg?
- Fogalmam sincs – Líz egyre idegesebb lett, látta, ahogyan a szőke férfi minden szavát lejegyzzi, és ismét kérdőre vonta őket. – Mondják már meg, mit akarnak?
- Előbb, kérem, ön válaszoljon az én kérdéseimre, különben a kolléga beírja a jegyzőkönyvbe, hogy nem volt hajlandó együttműködni. Remélem, azt ön sem szeretné, ha a kihallgatást a rendőrörsön kellene továbbfolytatni.
- Líznek nem tetszett ez a hangnem, de a gondolat, hogy a rendőrségre kelljen mennie, még inkább taszította. Kortyolt egyet a kávéjából és rágyújtott egy cigarettára.
- Rendben, akkor folytassuk. Mikor költözött el az exe?
- Úgy négy-öt hónapja.
- Mi volt az indok?
- Nem jöttünk ki jól.
- Közös gyerekek van?
- Még csak az hiányozna!
- Nem szereti a gyerekeket?
- Dehogynem, csak...
- Mi csak? Szereti őket vagy nem?
- Hogyne szeretném!
- Nem lenne rá képes, hogy megölje?
- Kit? Az exemet?
- Vagy a gyermekét...
- Egyikre sem.
- Kérem, mutassa meg a hasát.
- Hogy mit?
- Jól hallotta, a hasát.
- Az meg miért szükséges?

– Hogy megbizonyosodjunk róla, hogy nem szült.

– Maga teljesen hülye? Már hogyan tudná eldönteni valakiről, hogy szült-e, abból, hogy megnézi a hasát?! Nekem ebből elegendem van! Vagy elmondja, mit akarnak, vagy húzzanak el innen a francba!

– Ne olyan hevesen, Elizabet! A szomszédjai jelentették, hogy ön terhes volt.

– Sosem voltam terhes!

– Hallott róla, hogy egy halott csecsemőt találtak a szemétdombon?

– Csak nem engem gyanúsítanak? És igen, hallottam róla.

– De, hölgyem, ön az első számú gyanúsított. Több szemtanúnk is van arra, hogy ön terhes volt. A szomszédok jelentették.

Líz gondolkodóba esett. Nem is ismeri a szomszédjait, pedig évek óta itt él. Annyit tud, hogy csupa vén egyedülálló asszony lakik a lépcsőházban, meg a fenti férfi, aki éjjelente diszkót rendez.

– Az lehetetlen. Menjenek csak be a munkahelyemre és kérdezzék meg a kollégáimat. Sosem volt gyermekem!

– Főnök, ne haragudjon, hogy közbeszólok, de itt az áll, hogy a gyanúsítottnak több gyermeke is van...

– Biztos, hogy nincs gyereke? – tette fel a kérdést a barna.

– Nincs! – válaszolta dühösen Líz.

A szőke férfi a kezében forgatta a személyigazolványt. Majd megszólalt:

– Hölgyem, ide adná a laccímkarttyáját is?

Líz a pénztárcájába nyúlt, kivette és átadta a papírt. A szőke férfi nézegette, majd a barna felé fordult.

– Főnök, azt hiszem, tévedtünk. Ez nem az ötvennégyes ház...

– Nem bizony! – vágta rá a lány. – Ez az ötvenes.

A két férfi egymásra nézett, majd lesütötték a szemüket. A szőke felkortyolta a maradék kávéját, felállt, majd minden papírt a táskájába gyűrt.

– Elnézést kérünk a zavarásért – habogta a barna. – Rossz házban kopogtattunk... Még egyszer bocsánat.

– Látja, ha azonnal elmondja, mit akarnak, nem raboljuk egymás idejét.

Líz udvariasan kísérté ki a vendégeket, majd kulcsra zárta az ajtót. Az erkélyre ment és onnan figyelte az eseményeket.

A két rendőrtiszt a másik házba ment, majd néhány perc múlva egy fiatal nőt kísértek ki, megbilincselve. Egy harmadik rendőr az autóban ülve várta őket.

– Ez a napom is el lett baszva – mondta Líz, majd cigarettára gyűjtött.

Az első slukk után éles fájdalmat érzett, majd megmozdult valami a hasában.

SZÁZHATVANNÁL LASSÍTUNK

Délután fél öt és ilyenkor, ősz végén már korán sötétedik.

Líz fel-alá járkált a szobában, lábnyomai szinte kivehetőek voltak a szőnyeg szálaiban. Egyre gyakrabban simogatta meg Gedeon hátát, aki ügyet sem vetett rá. Teljesen jól elvult újdonsült barátaival és a konyak társaságában.

Az asztal roskadásig meg volt rakva. Előételnek salátát és hideg húsokat szolgáltak fel, majd a tyúkhúsleves következett. Líz keveset szedett tányérjába, mire a házigazda meg is jegyezte, hogy miért nem vesz többet. A lány nem vallhatta be, hogy nincs oda a húslevesért, sőt, semmilyen levest nem igazán kedvel. Eleget evett belőle gyerekkorában, amikor a szülei mást sem tudtak az asztalra tenni, csak vízben úszkáló krumplit, néha sárgarépával vegyítve.

Az ég alja vörösben úszott. A késő őszi látvány, a sárguló falevelek egészen meghitté varázsolták volna az utat. Líz aggódott, nem szeret sötétben vezetni, bár nem magától félt, inkább az eszement sofőröktől. Volt már rá példa, amikor az úton jobbról előzte meg egy jármű, alig érkezett kikerülni őt. Nem szívesen gondolt erre az esetre, mert utána félre kellett állnia és három szál cigarettájába került, ameddig megnyugodott. Gedeon pedig csak itta és itta az alkoholt a széles szájú üvegpohárból. A lány szeretett volna leülni közéjük, magának is tölteni az italból, hogy keresztbe tett lábbal várja, ki viszi majd haza. Erre sosem volt még példa. Talán azért, mert sohasem itta le magát annyira, hogy ez megtörténjen, talán azért, mert ha mégis, mindig egyedül volt. Senki sohasem láthatta őt részegen, férje miatt tartania kellett magát, hiszen mit szóltak volna ahhoz, hogy egy nő iszik. Mások. Mindig csak ez számít, hogy ki, mikor és mit gondol róla, róluk. Sosem tudhatták, melyik kolléga a rosszakaró, hiszen az emberek már csak ilyenek. Ha valakinek egy kissé jobban megy a szekér, előnti őket a sárga irigység. Mert az emberek már csak ilyenek. Meg olyanok is, hogy ott tesznek keresztbe, ahol tudnak. Kibeszélik a hátuk mögött, felnagyítanak bizonyos problémákat, aztán végül hozzá is tesznek a történethez. Líz szomszédjánál, István bácsinál is úgy volt. Tüdőgyulladását kapott szegény, amikor meg kivitték a temetőbe, a nép azt pletykálta, hogy tüdőrákos lett, az vitte el, pedig ez nem volt igaz. Mégsem akadt senki, aki lecsitította volna őket, vagy megcáfolja, hogy az nem is úgy történt. Nem. Mindenki egyetértően bólogatott, akadt, aki azt is mondta, hogy kevesebbet kellett volna innia, pedig István bácsi szájában sohasem fordult meg az alkohol. Líz pontosan emlékezett erre,

hiszen ő is ott volt a menetben. Próbált volna tenni ellene, de a vénasszonyok állandóan lehurrogták. Némelyik még rá is kiabált, hogy hallgasson, mert ő, bizony, tudja, mi hogy történt, mert hozzá járt az öreg pálinkáért. Líz hiába magyarázta, hogy azt a vendégeinek vette, az asszonysereg szája erősebb volt tőle.

Gedeon felállt a székről és kinézett az ablakon. Újdonsült barátai pedig csak egyre emelték a poharat.

– Még ezt igyuk meg az útra! – állt fel a férfi. Líz igazából a nevét sem tudta, de nem is nagyon érdekelte. Csak a pillanatra várt, amikor beindíthatja az autót és elhagyják végre a várost.

– De aztán tényleg induljunk már – kérte. – Időközben teljesen beborult az ég. Esni fog.

Gedeon bólintott, töltött még egy kört a konyakból.

A férfi és a barátnője nehezen szálltak be az autóba. Maradtak volna még, de érezték, hogy Líz türelmének igencsak a végét járják. Kétórás út állt előttük, teljes sötétségben és zuhogó esőben.

Errefelé nem szokás kivilágítani a közutakat. Még a belvárosban is hiányoznak a villanykörtek az oszlopokon álló lámpákból. A kerékpárosok sem vesznek fel este fényviszaverő mellényt, hiszen az itt nem divat, de a xenonos reflektorokkal vezetni teljesen természetes.

– Messze vagyunk még? – kérdezte idegesítő hangon a hátsó ülésről a férfi.

– Nem egészen tíz perce indultunk el – szólta vissza Líz, – még legalább másfél óra van az útból.

– Kurva jó – jegyezte meg az szemrehányóan.

Líz összeszorította a fogait. Nem akart senkit sem megbántani, pedig ott volt a nyelve hegyén, hogy a ti hibátok, hogy nem indultunk el időben.

– Jó sötét van. Errefelé nem tanítják a sofőröket meg arra, hogy nem megyünk a szembeforgalommal reflektorfénynel? És ezek a biciklisek? Hogy képzelik, hogy mellény nélkül cikáznak az úton keresztbe? Nézzétek már, ezek barmok, komolyan mondom, barmok! Minek megy az út szélén? Nincs járda? – okoskodott a férfi, de Líz próbálta szelektálni, amit mond, bármennyire is idegesítette.

Az eső egyre sűrűbben esett. A lány alig látta, mi van előtte az úton. Nem volt elég, hogy a látási viszonyok egyre rosszabbodtak, de az autó üvegének belső fala is bepárasodott az ittas utasok lélegzetétől. Az úton egy traktor haladt előttük, csigalassúsággal, bár Líz sem éppen a leggyorsabban ment. Indexelt, kicsit gyorsított és kikerülte a járművet. Hátulról sikoltás hallatszott.

- Mi a baj? – kérdezte megrémülve.
- Lehet, hogy a legközelebbi autót ne kerüljük ki? Vagy legalábbis ilyen gyorsan? Halálra rémültem! – nyafogott az eddig csendben ülő nő.
- Lehet, de akkor mondjuk holnap reggelre leszünk otthon. Amúgy is csak hatvannal mentem, mit rettegsz? – kérdezte.
- A szipogó nő elhallgatott. Helyette a párja kezdett el beszélni.
- Messze vagyunk még?
- Igen – válaszolta Líz teljesen kimérten.
- Pedig már jó régen megyünk – csattant fel a férfi.
- Egészen huszonzét perce – vágta rá halkán, miután ránézett az órára,
- Ha időben elindulunk, már otthon lennénk – folytatta.
- Senki sem tudta kiszámolni, hogy mikor sötétedik, meg ki a fene gondolt arra, hogy esni fog.
- De, és én. – Líz feljebb tekerte a rádió hangerejét, hogy elnyomja vele a zsörtölődők hangját. Gedeonra nézett, aki megvonta a vállát és csak annyit mondott:

– Tényleg nem látni az útból semmit.

Líz erősen hunyta le a szemét egy pillanatra, hogy visszafojtsa a sírást. Legszívesebben tombolt volna, de nem tehetette, mert mi van, ha Gedeon, vagy azok ott hátul megszólják. Kisimította arcát, felvette a félig mosolygós ábrázatot és beletaposott a gázba. Még hallotta hátulról, hogy a nő sikoltozik, és ahogyan a férfi megpróbálja megnyugtatni, Gedeon is szólt valamit, de ő ügyet sem vetett rá. A hangok egyre tompábbak lettek, míg végül teljesen megszűntek. A vihar erősen rázta az útmenti fákat, az autók fényszórói pedig élesebben világítottak, mint valaha.

NAGY TAMÁS

FORDULAT

Milyen hosszúak és vékonyak – mondja, miközben az ujjaimat nézi, amiket hegyi sámánoktól örököltem. Aztán kezembe illeszti sajátját, és mint egy tépőzár párja, ott marad. Csak ettől a furcsa érzéstől szabadulna. Akaratlanul összehasonlít mással, mintha így véget vehetne az állandó bizonytalanságnak. Összetett kezünket lóbálom, s ő kecsesen áll, akár egy pirkadatkor kivilágított nyírfa, melynek ágaival szél játszik. Elmondanám, mennyire félek, hogy elveszíthetem a jelentések változó légkörében. De mindössze erősebben markolok, mert tudom, ő a tét. Talán kártyáznom kellene, s akkor tudná, mit érzek, amikor tizenhétre kérek lapot.

MERÜLÉS

Enyhe északi szél, szoknyának még kedvező. Kézfeje ökölben, a partnak háttal állt, a tó hullámai hajában végződtek. Talán szándékos a helyszíntervelés a sirályok miatt, így lenne leírható a merülés, amitől a tóéhoz hasonló halmazállapotban a bőrfelszín alá lehet kerülni. Odalentről nincs kép, vagy csak nagyon homályos, akár egy vers sokadik értelmezési lehetősége. Fókuszban újra a lány, ahogy eldob valamit, de az arca nem látszik.

Ez a snitt jelentéktelen, mint egy íróasztal mögé hullott rózsaszírom, amit a virág után jóval később dobnak ki. A rész előidézi az emlékezést: az érfalak medreiben szokatlan áramlatok, változás a reakciónál. Megismétlődik a felvétel, de nem tudni, mi lehetett a kézben. Csak az biztos, hogy a hajítás után távol voltam a mellkastól, mint az a szitakötő borostyánkő-magányában.

SZÖLLŐSY TIBOR

AZ ÁRAS KISÜSTI

Késésben voltam, ezért nem hajtottam fel az országútra, hanem a surranónak nevezett kertek alatt, erdőkön keresztül vezető másodrendű úton indultam, mert az kábé nyolc kilométer megtakarítást jelentett, és jól ismertem azt a vonalat.

Jó tempóban haladva szűk negyedóra alatt elértem a szomszédos M. falut, ahol szintén lehetett spórolni a kilométerekből, mert nem a kacska-ringós, az egész települést átszelő utcát választottam, hanem letértem egy rövidebb szakaszra, amikor megpillantottam az addig nem látott út menti táblát: Forgalmi rend változás! Egyirányú forgalom!

Mire „leesett a tantusz” már megtettem néhány tíz métert a kötelező iránnyal szemben, de mivel nem volt forgalom, úgy döntöttem: nem fordulok vissza. Épp pontot tettem döntésem végére, mikor megpillantottam a kanyarból kibukkanó rendőrautót.

Reflexszerűen fékeztem és ráfordultam az út menti árok egyik hídjára, ami mögött egy szép méretes porta kapuja pihent.

– Hátha megúszom! – gondoltam, de tévedtem, mert a rendőr kiszállva kocsi-jából már lépésnyire volt tőlem, s mire leengedtem az ablakot, köszöntve megszólított és kérte járgányom papírjait, amiket nem éppen sietősen végigmustrált.

– Na, már csak ez kellett! – villant át elmémben. – Nem elég, hogy elkések, de még bírságot is kapok.

– Nem látta a figyelmeztető, a kötelező irányt mutató táblát?

– Azt... az igazat megvallva csak az utolsó pillanatban vettem észre, de... de mivel ide igyekeztem – mutattam az előttünk lévő házra –, gondoltam, ez a néhány méter nem olyan nagy szabálysértés...

– Már pedig az, és pénzbírságot von maga után!

– Meg aztán nincs is forgalom, meg nagyon sietek – próbálkoztam tovább, de láthatóan eredménytelenül, mert már írta is a mikulászacskóra emlékeztetőt.

– És ha nem vagyok tolakodó, akkor – nézett rám mosollyal a szájugában – megmondaná, miért jött, mit szeretne ebben a házban?

Kénytelen voltam folytatni – kérte is – a rögtönzött magyarázkodásomat, mert nem volt „vészkijárat”.

– Arról van szó, hogy házifőttes pálinkát szeretnék vásárolni a gazdától, mert valamivel olcsóbb, mint másutt, meg finomabb is.

(Nem volt titok: ezen a településen rengeteg gyümölcsöt termesztettek és főzték belőlük a kerítésdöntögetőt.)

– Honnan veszi, hogy itt van házi pálinkaárusítás: se cégér, se hirdetés se a házon, se a bejárati kapun.

– Ezt csak úgy hallomásból tudom, vagyis tudja mindenki, mert én is mástól hallottam.

– Érdekes, mert semmi jel sem utal arra, hogy itt főzde lenne, de ha mégis, úgy az érvényes rendelet értelmében 50 liter a kifőzhető mennyiség, amit nem szabad árusítani.

– Ahogy beszélük... igaz, hogy nem törvényes az árusítás, de azért, pláne így ünnepek előtt, az illetékesek szemet hunynak, mert, nem titok, ők is belekóstolhatnak – öntöttem zavaromban újabb olajat a tűzre.

Ezen okfejtés hallatán átadta autóm papírjait egy csekk kíséretében, majd némi fennhanggal szólt:

– Olyanokat mondott, azaz felvilágosított, amit eddig nem tudtam! Na indulhat, jó utat, legyen máskor körültekintőbb, figyelmesebb! És ne kopogtasson ebbe a házba soha pálinkavásárlási szándékkal, mert itt nem főznek kontyalávalót.

– Ezt meg honnan tudja?

– Onnan, hogy ez az én házam, itt lakom születésem óta.

RÖVIDKÉK

1. Nem kell ahhoz feltétlenül politizálni, hogy áldozatává váljunk a politikának.

2. Légvárak építéséhez nem feltétel a szakértelem.

3. Az emlékek kortalanok és kiváltságot élveznek: nem öregednek párhuzamban gazdájukkal.

4. Az emberi agy olyan, mint egy hajtómű: csak akkor működik folyamatosan és hibátlanul, ha fel van töltve üzemanyaggal és karban van tartva.

5. Amennyiben van emberszabású majom, úgy kell lenni majomszabású embernek is.

6. Sok orátor mondanivalója érthetetlen, mert minduntalan a saját szavába vág.

7. Ha ifjú korában legénykedik az ember, akkor hajlott korában öregkedik?
 8. Minél gyakrabban betegeskedik az ember, annál többet tud az egészségről
 9. Életünknek van egy nem egyértelműen fogadott, de visszautasíthatatlan ajándéka: a következő év.

10. Az egyre súlyosbodó légszomjamat mi sem bizonyítja jobban, mint-hogy szülinapomon egyre nehezebben fújom el a szaporodó gyertyákat.

11. Az idegeskedés rossz tanácsadó, ami szent igaz, ám engem idegesít, ha eszembe juttatják.

12. Nyugdíjas orvosként egyetlen páciensem van: önmagam, akivel napi huszonnégy órát is tudok foglalkozni, de még soha nem kaptam ezért hálapénzt.

13. Az emberek egyformán örülnek, de különbözőképpen irigykednek.

14. A hátat fordítónak is szemébe lehet mondani az igazságot.

15. Reális álmokat csak nyitott szemekkel lehet álmodni.

16. Forró helyzetből hideg fejjel ajánlatos kiutat keresni.

17. A tevékenység ősi ellensége az ábrándozás.

18. Felesleges igyekezet bekötni Justicia szemeit, amennyiben igaz, hogy vakon születik.

19. A színlelt együttérzés csak fokozza a fájdalmat.

20. A titok megosztása első lépés az árulás felé.

21. A szabadság ott érzi otthon magát, ahol igénylik, fogadják – akár áldozatok árán is.

22. A legtöbb férfinak kockásak a hasizmai, csak zsírréteggel álcázza.

23. Hallottam: eddigi életem második felét odaadnám bárkinek, aki lehetővé tenné az első fél újraélését.

24. Figyelmeztető felirat egy csehóban: Ittasan senkit nem szolgálunk ki! De ha mégis, hamar csődbe mennének.

25. Figyelmeztetés egy üzlet portálján: Tűz esetén hívja az üzlet tulajdonosát! Zárójelben a telefonszám. Nem inkább a tűzoltókat kellene hívni?

26. Egy másik boltban olvastam: Az árak forintban értendők! Még szerencse, hogy idejében észrevettem a figyelmeztetést, mert dollárral szándékoztam fizetni a vásárolt légyfogóért.

27. Az iskola főbejáratának üvegablakán volt olvasható: Ma 17 órakor cirkuszi előadás lesz a művelődési házban. A belépő jegy ára: 1000 forint. Valaki – csakis egy tanuló lehetett – odaírta: Csinálunk mi ingyen is!

28. A könyves üzletek és könyvtárak a szellemi és lelki táplálékok svédasztalai.

KULIN ÁGNES

A KÖNYVESPOLCRA BOLDOGTALAN KOLIBRI SZÁLLT

A címben szereplő ritka madárfajnak szokatlan rendszertani besorolása van: származási helye Dél-Amerika, az Európa Kiadó törzsébe tartozik, valamint a *Népek meséi* című sorozat rendjébe, családjában 84 kötet található, övé a nyolcas kötetszám, fajneve – Boldogtalan kolibri. Meghatározó jegyei közé tartoznak a dél amerikai, Amazonas menti törzsek legendái és mítoszai, valamint törzsi jellegű vonalrajzok, illusztrációk formájában. A tulajdonomban lévő zsebpéldány kis fekete borítóval, foszladozó vászon gerinccel és sárgás, széteső lapokkal rendelkezik.

Nem tudom, hány évig élnek a boldogtalan kolibrik, de 1957-es megjelenési idejük óta a világ könyvespolcainak meghúzódo, bujdosó lakói. Arra sem emlékszem, mikor költözött be hozzánk közülük egy példány, de amióta tudok létezésükről, kiemelt figyelemmel követem egyikük sorsát. Összebarátkozásunk óta velem költözik mindenhová. Habár ritka jószág, határátlépéskor nem kell bejelenteni a vámon, sem nadrágba dugva átcsémpészni. Könnyen alkalmazkodik a környezetváltozáshoz is, kis termete miatt nem foglal el sok helyet, és könnyen átvészeli az utazást: bőröndben, hátizsákban, váltáskában, szatyorban vagy akár retikülben is. Nem válogatós, eddig minden lakóhelyemen találtam egy neki megfelelő polcot. Nem igényel sok odafigyelést, és nem telik sok energiába a fenntartása sem, kedvtől függően egy-két perc olvasással és leporolással csendben éldegél a neki szánt polcokon.

Már meglátszik rajta az idő vasfoga, hiszen nyugdíjas korba lépett, de ugyanolyan pajkos és kedves, ha kezembe veszem, mint amikor először rátaláltam a könyvespolc tarka lakói között. Veszélyeztetett, eltűnően lévő faj, és nehezen lehet rátalálni, mivel rejtőzködő életmódot folytat. Napjainkban leginkább antikváriumokban vagy interneten lelhet rá az érdeklődő. Eszmei értékét 2000 – 1500 forint között határozták meg, viszont a nálam élő példány felbecsülhetetlen, és semmi pénzért nem válnék meg tőle.

Úgy lakott a polcunkon évtizedekig, hogy mit sem tudtam létezéséről. Nem hívta fel magára figyelmem, mivel nem rendelkezik a könyvespolcok más lakóira jellemző figyelemfelkeltő és rikító tollakkal – borítóval. Meglátszik rajta

a gyermeki kéz szeretete is, lapjait és tartalomjegyzékét itt-ott színesceruza és tollfirka nyomok ékesítik. A kéréstlen díszítés elkövetője akár én is lehettem, mivel családom elmondása szerint hajlamos voltam egykor az effajta viselkedésre. Pedig köztudott tény, hogy egy kolibrival gyengéden kell bánni; ezért is bújdoshatott oly sokáig, hiszen nem megfelelően viszonyultam törekeny természetéhez.

Első találkozásunk egy kalandokat ígérő, a könyvespolc rejtélyeit felfedő túrámra esett. Sok ismeretlen és érdekes dolog lakik a könyvespolcokon, nálunk pedig volt elég felfedezésre váró polc, szekrény, még könyves vitrin is, amiben kristályok helyett a nemesebb sorozatok és könyvek illegették magukat a vendégek előtt. Nem panaszkodhattak a polcok lakói, hiszen tematikus csoportokban ki-ki hasonszőrű társai mellett élvezhette az együtt töltött éveket. A szerencsésebbeket gyakrabban, akár naponta kézbe vettük, nem is azért, mert ők jobban igényelték a törődést, hanem sokszor nyújtottak segítő kezét vitás kérdések megoldásában. Egyesek jobban értettek a nyelvtanhoz, mások a történelemhez, a határkérdésekben pedig elévüléséig a nagy szürke Szovjet Atlasz állt rendelkezésünkre. Most már parkolópályára állítottunk közülük sokakat, változtak szokásaink is, hiszen az internetes keresőben gyorsabban kapok választ arra, hogy valami április 1-ei, vagy április 1-jei tréfa, és hamarabb találom meg Mianmar fővárosát, ami Nepjida.

Polcaink lakói mindig jól karban voltak tartva, folyamatosan gyarapítottuk soraikat, évente minimum kétszer átnéztük és kiporoltuk őket, ügyelve épségükre. A testvéremmel megosztott szobánkban is biztosítottuk a megfelelő életkörülményeket a polclakók számára. Ezeket a könyvsorokat leginkább a korunknak megfelelő képes- és meséskönyvek és más hasonszőrű társaik lakták. A gyermekirodalom mellett viszont nálunk kaptak helyet a máshova már nem férő enciklopédiák és unalmas, száraz szakszótárak is. Ezeket a katonás sorban álló szobatársakat egy idő után úgy ismertem, mint a tenyeremet, még akkor is, ha egy sort sem olvastam el lapjaikról. Megszokottságuk érdektelenné tette őket számomra és egy idő után az ismeretlen hívó szavára válaszolva szüleim, nagymamám és a rokonok, ismerősök végtelen polcaihoz és gyűjteményeihez indultam felfedező utakra, ahonnan mindig elcsempésztem egy-két közelebbi vizsgálatra érdemesített példányt. Bár sok kincsre leltem a begyűjtő utakon, az eltelt évek alatt voltak sikertelen kirándulásaim is, amelyek nem hozták meg a beléjük vetett reményt. Néha lelepleződtem, és az egyéni keresés, saját felfedezés élvezetétől megfosztva, kincskeresésemet szabotáló felnőttek szakították meg segítségükkel, hogy a szerintük legjobb, a számomra legérdekesebb és koromnak leginkább

megfelelő polclakóval ismerkedjek meg közelebről. Nem örültem ennek a segítségnek, olyan ellenszenvet keltett bennem, mint a kötelező olvasmányok megszabott sorrendje, és sokáig kemény ellenállással tiltakoztam a megismerésre utasított címek és szerzők ellen. Bármennyire a jóakarát és gondos megfontolás vezette a segítő felnőtteket, érdekeimet szem előtt tartva, dacosan elfordítottam a fejem a felajánlott borítóktól, nehogy mások elképzelése szerint kelljen megismernem *A kőszívű ember fiait*, megszámlolnom az *Egri csillagokat*, vagy megtudnom, hogy is hívják azt a Mestert és milyen kapcsolatban is áll Margaritával.

A boldogtalan kolibrihoz vezető úton nem kaptam útbaigazítást, véletlen reppent kezeim közé, egyedül találtam rá, és ez a tény még értékesebb tette számomra. A korábban rajta esett firkált sérülések kipihenésére nagymamámnál lelt nyugalomra. Ott bujdosott a durva gyermeki kezek elől a természetrajzi lexikonok és a különböző néprajzi szakkönyvek társaságában.

A meseszerű történeteket rejtő lapokat olyan gyorsan olvastam, olyan gyorsan perdültek a lapok kezeim között, mint ahogy egy kolibri szíve ver. A rövid idő alatt átlapozható könyv mégis maradandó élménnyé vált számomra. Onnantól a barátomnak tartottam, és már nem tettem vissza arra a polcra, ahol rátaláltam. Sokáig féltem, hogy észreveszik és leszidnak, hogy miért vettem el helyéről egy könyvet, de olvasás után tudtam, már mellettem a helye. Később több polclakó is csatlakozott hozzá, és olyan tarka társaságba keveredett, akik végig kísérték minden kollégiumi szobába, albérletbe és lakásba, bárhová, ahol huzamosabb ideig megfordultam.

Ha kíváncsi vagy, miért boldogtalan egy kolibri, azt úgy tudhatod meg, ha felkutatasz egyet, és ellapozol a 105. oldalához.

VIZET ENGED ÉS VÉRT MERÍT

Nyár van, forr a levegő és mint délibáb, fodrozódva jelenik meg előttem egy emlékkép. Egy homokdombot látok magam előtt, amiben három gyermek játszik. Két lány és egy fiú, az egyik gyerek én vagyok. Mind a hárman teljesen pucérok vagyunk. Ilyen időben senki sem figyel a társadalom szabta dresszkódokra, még az ádámkosztüm is túlzásnak számít. Legszívesebben csontig vetkőznék, hátha a bőr és izmok alatt egy kis hűvösre találnék, mint ahogyan a homokban egyre mélyebbre ásva eljutunk a hideg, nedves rétegekig.

A homok nem a mi játékunk miatt tornyosul az udvaron, hanem, mert felújít a család. Szépül a ház és a porta. Ennek az átváltozásnak segítségével érkezett egy nap az udvarra a felfedezésre váró méretes homokdomb. Az építkezés szünetében miénk, gyerekeké a homokvár, és szabadon kiélvezhetjük a benne rejlő örömöket. Amíg a felső homokréteg száraz és porlik, minél lejjebb ásunk benne, annál hűvösebb, nedvesebb és sötétebb masszát találunk. A hozzáadott nedvességtől is formálhatóvá válik, bár ezt a képességét is csak egy ideig tartja meg, mivel ha kiszárad, ismét szemekre válnak, szétporladnak a vizes homokból gyúrt világok. A melegben egyre nagyobb szükség van erre a nedves, hideg homokra, egyre mélyebbre ásunk, és egymást vonjuk be a hűvös takaróval.

Kincskeresésre is alkalmas a homokhegy, hiszen sok érdekes dolog bújlik meg benne. Ahogy ásunk, színes drágakövek és fényes gyémánt lapok kerülnek elő, sörösüveg kupakok és törött üvegdarabok formájában. Egyszer csak azt veszem észre, hogy a lábam alatt nedvesedik a száraz homok. Pici vörös cseppek hullanak a jobb talpamból, amelyek összerántják a száraz kvarcsemeget, de nem olyan módon, mint a víz.

Megnyitotta a talpam egy homokba rejtett rubinkő. Nem tudtam, mi folyik belőle, de nagyon tetszett ez a piros festék. Amikor a nővérem is meglátta, megijedt, és rögtön elszaladt egy felnőtt segítségéért, én pedig abbahagyva a homokozást, elindultam utána a ház felé. A frissen száradt betonjárdához jutva meglepett, hogy minden lépésnél nyomokat hagyok magam után. Először csak a spicccel, majd egész talpammal díszítem a szürkésfehérre száradt betonlapokat. Tetszett ez az eddig magamban rejtőző képesség. Elámultam, rajta, hogy ilyet is tudok, és hogy én hozom létre ezeket a mintákat. Mire kiért nagymamám, csodálatos sorminta díszítette az addig egyhangú betonsávot: nagyobbakat lépve vagy szaladva változtattam a piros lábnyomok ritmusán, így hoztam létre alkotásomat. Meglepetésem nem dicséretet kaptam, hanem nagymamám is megijedve ordított édesanyám után:

– Gyere gyorsan, Áginak vérzik a lába.

Ebből a reakcióból két dologra jöttem rá, hogy a piros festék, amit a testem tárol, az vér, és hogy mások nem örülnek annyira annak, mint én, hogy végre elkezdtem saját vérem képességeinek felfedezését. Miközben arra gondoltam, hogyan is használhatnám fel ezt az egyre sötétedő folyadékot, nagyfi felkapott és a fürdőbe rohant velem. A fehér csempés helyiségben már anyu is beállt az ijedezők sorába. Amíg nagymamám megengedett egy lavór vizet, és elkezdte megtisztítani és kimosni a sebet, édesanyám kiszaladt,

hogyan behozza a többi gyereket a mostantól veszélyesnek és tilos területnek kinevezett homokdombról. Kintről ekkor ékezt meg egy sikoly, amit édesanyám hallatott, amikor meglátta alkotásomat. Nem is jutott szóhoz a gyönyörű, véres lábnyomokkal díszített járda láttán.

Amíg anyu kint intézkedett, addig nagymamám keze alatt mint kis teremő-istengyermek újabb csodálatos dolgokat vittem véghez. Lábmosás közben pirosra színeztem a lavór vizét. Ismét büszkeség fogott el, hogy ezt is én csinálom, tőlem lett ilyen a különben unalmas és átlátszó víz. De örömöm rövid életű volt. Felháborított, hogy ezt az újabb csodát sem akarják a felnőttek észrevenni, és figyelmen kívül hagyják, pedig Jézus mennyi köszönetet kapott, amikor borrá változtatta a vizet a kánaai mennyegzőn. Miben más ez a csoda, amit én vittem véghez egy lavórban?

Nagymamám mit sem törődve a lavórnyi vörössel, egy törölközőre állított és furcsa zöld folyadékot tett a talpamra, ami nagyon csípett. Egyáltalán nem éreztem ennek szükségét, különben sem szeretem a zöld színt, a pirosat viszont annál inkább. Fájt és sírva vártam, hogy véget érjen a procedúra, és kimehessek megnézni alkotásomat, végre gyönyörködhessek benne én is. Ekkor bejött édesanyám a többiekkel, el is küldte őket felöltözni. Látva, hogy nagymamám mindent irányítása alatt tart, ellenkezésemet figyelmen kívül hagyva kijelentette, hogy kint előveszi a slagot és lemossa a járdát, amíg bele nem szárad teljesen a „művem”. Mély csalódottság és düh fogott el, amit csak egy gyermek tud érezni. Hogy tehetik ezt, hol marad a dicséret, amit máskor olyan könnyen osztogatnak. Ha a húsleveses tányérból cseppenés és tészta plottyanás nélkül emelem számhoz a kanalat, azonnal jönnek az ügyes vagy, és „*milyen nagylány már*” – mosollyal kísért szavak. Most hol marad az alkotásomnak kijáró csodálat és a megérdemelt dicséret?

Nyugtatra magam arra gondoltam, itt van még egy lavórnyi piros festék vagy vér. Mennyi lehetőség rejlik abban a lavórban, hiszen a meszelt falakra is ráférne egy kis szín, és a szomszéd ajtaja köre is hiányzik egy-két virág, esetleg pillangó meg egy hercegnő. A további felfedezésektől megfosztva, mindenható nagymamám fehér gézbe bugyolálta a lábam, majd megkérdezésem és engedélyem nélkül fogta a varázslatos folyadékkal teli lavórt, és tartalmát leöntötte a lefolyón. Pár percen belül másodsorra is megfosztottak a teremtés és alkotás örömétől. Senkit nem hatottak meg újra nekiinduló könnyzuhatagjaim és a zuhanyzórózsával nagymamám, minden egyes vörös, majd egyre rózsaszínesedő vízcseppet lemosott a fehér csempékről. Mintha mi sem történt volna, minden eltűnt a kád lefolyójában.

Amikor édesanyám is visszajött kinti alkotásom tönkretételéből, beállt nagymamámnak segíteni a takarításban, engem pedig arra utasítottak, hogy fekdjek le és polcoljam fel a lábam egy párnával. Szomorúan, dühtől fűtve és a felnőttek megóvó szeretetétől sújtva, szédelgősen elindultam a nagyszobai kanapé felé. Furcsállottam, hogy minden lépésnél fáj a jobb lábam – biztos a zöld folyadék miatt, gondoltam magamban, és durcásan zuhantam a kanapéra. Már nem emlékszem, hogy került rám ruha, de már felöltözve feküdtem a kanapén, amikor elkezdtem feldolgozni a történéseket. Volt rá elég időm, letöltendő elzárásom alatt a kinti játéktól, ami addig tartott, amíg le nem vették lábamról a fehér gézbilincset.

Szerencsére már sok festékanyagból válogathatok, így nem kell saját magamból merítenem egy kis pirosért. Ha egy kis vörösre vágyom, felkeresem a művészellátós dílereket, és jó pénzért válogathatok a több száz árnyalat, márka és festékanyag közül. Már másképp viszonyulok a testemben tárolt vörös folyadékhoz. Én is jobban örülök annak, ha bent marad a helyén, és mint korábban nagymamám, minden szökési kísérletét gézzel, vattával, ragtapasszal gátolom. Már változott a viszonyunk a zöld színnel is, de még most sem a kedvencem, és a zeljonkákat száműztem az elsősegélydobozomból.

Bár azt mondják, hogy a vér nem válik vízzé, fordítva egyszer mégis megesett ez az átváltozás.

BEKE MIHÁLY ANDRÁS

A KOMÉDIA KEZDETE

„Játszanak.
 Eljátszák azt a játszmat, hogy nem játszanak.
 Ha megmondom nekik, hogy tudom:
 játszanak, megsértem a szabályokat, és megbüntettek.
 El kell hogy játszam én is: nem tudom, hogy tudom, hogy játszanak.”

(Ronald Laing: *Gubancok*)

„Mondottam ember, küzdj és bízza bízzál!” – hangzik a bátorító végszó. Ha Ádámot megannyi kudarc után az Úr még mindig küzdésre és bizakodásra buzdítja, akkor Einstein alighanem tévedett: Isten mégiscsak kockázik! De nem kockáztat! Kockázik, elvégre, Szókratész szerint, az istenek is szeretik a szórakozást. Kockázik, azaz teret enged a véletlennek, a kiszámíthatatlannak, amelyet az Ádám-ember visz bele a világba. De nem kockáztat: a véletlen a világrend része, akárcsak az üstökös, amely „az Úr szavát meghallva, / Rend lesz útjának ferdesége.”

Az Úr megengedte, hogy kozmikus kaszinójában odaüljünk a játékasztalhoz. Már csak az a kérdés: melyikhez?

Madách mintha sugallná a választ: „Egy remek költői mű azon eszköz, mely lelkünket hasonló benyomások, hasonló hit befogadására alkalmas ünnepélyes hangulatba teszi. Bizonyosan az ókor nagy szellemei épp oly keveset hittek olympi Isteneikben, mint mi a néphit ábrándalakjaiban. De midőn Kadmes házának nagyszerű tragédiája folyt le szemeik előtt, ép oly kevéssé kételkedtek lelkesülésük közepette az Istenek beavatkozása felől, mint mi Macbeth boszorkányait valóságos lényekül fogadjuk el és Banquo szellemét nem nézzük ízetlen tréfának. Ez tehát azon út, melyben Hellas elveszett Olympusának magasító hatását pótolni hiszem az irodalomban” – írja esztétikai tanulmányában.

Önfeledt, kételkedéstől mentes *lelkesülés*? Valóban, Kadmes tragédiájának megtekintése *közben* ugyan kit foglalkoztat az, hogy az előadás ünnepe *után* mindenki, néző és színész hazamegy folytatni mindennapi sorsát?...

A maga esztétikai tanulmányában mondja ki Schiller a kulcsszót: „Az ember valamennyi állapota közül épp a játék és csak a játék az, ami teljessé teszi őt. [...]

Az erők félelmes birodalma és a törvények szent birodalmán belül az esztétikai alkotó ösztön észrevétlenül dolgozik egy harmadiknak, a játék és a látszat vidám birodalmának a felépítésén, ebben leveszi az emberről a bilincseket, amelyek minden viszonyában feszélyezték, s megszabadítja mindattól, aminek kényszer a neve, mind a fizikai, mind a morális életben.” Schiller úgy vélte, az ember játék közben érzi a szó legteljesebb értelmében embernek magát.

„Ahogy a gyerek azt mondja: boltocskát játszom vagy papát, vagy tengeri vihart – úgy játssza belé magát a felnőtt ember is a célra törő, a szorongó, a léha, a szenvedélyes vagy a gyűlölködő szerepébe. Valamivel ki kell töltenie az időt: el kell hitetni magunkkal egy s más dologról egy időre, hogy az fontos. Mert különben egybekulcsolt kezekkel ülnénk az utcaszélien és talán ez volna a természetes – minden egyéb csak magahitető fontoskodás” – olvassuk Kafka Margitnál.

Úgy fest, az Úr kockajátékának, a megengedett kiszámíthatatlanságnak a terepasztala: *a játék*, amelyben játékszere, az ember (Platón) játszik. Az Úr pedig övele!

A játék? Zavarbaejtő fogalom. Hiszen mindannyian számtalan játékkéleséget ismerünk: gyerek-, szerencse-, színpadi, olimpiai stb. A meglepően nagyszámú szakember többféle játékformát ismer: funkcionális, megismerő, előállító, szabály- és szerepjáték stb. Megkülönböztetik az egyéni (*play*) és a csapatjátékot (*game*). Külön tudományág a játékelmélet, amely a véletlent szeretné a kiszámíthatóság medrébe terelni. Filozófusok, szociológusok, pedagógusok, antropológusok, esztéták hosszú sorát – Platón, Kant, Schiller, Fichte, Huizinga stb. – foglalkoztatta a játék.

Ám ha – Ádámnak felkínálható válaszként – a játék mint lehetséges életszemlélet, az értelmetlenségre adható válaszként érdekel, akkor Johan Huizingához (*Homo ludens*) érdemes fordulnunk, aki szerint játék minden olyan „szabad cselekvés vagy foglalkozás, amely bizonyos önkéntesen előre meghatározott időben és térben, szabadon választott, de föltétlen kötelező szabályok szerint folyik le; célja önmagában van, bizonyos feszültség és öröm érzése, továbbá a »közönséges élet«-től való »különbözőség« tudata kíséri. [...] Olyan cselekvés, amely bizonyos idő, tér és értelmi határokon belül játszódik le, látható rendben, önként vállalt szabályok szerint, az anyagi hasznos vagy szükségesség légkörén kívül. A játék hangulata az elmerültség és lelkesedés, szent vagy pedig csak ünnepi hangulat, aszerint, hogy a játék szertartás vagy szórakozás. A cselekvést feszültség, felemelő érzések kísérik; vidámságot és feloldódást okoz.”

A játék tehát a magunk által választott-alkotott térben és időben zajló, időben és térben elhatárolt, zárt, öncélú, önnön szabályaihoz igazodó, összhangzó belső renddé szerveződő cselekvés. Minden játék egy előre meghatározott, materiális vagy ideális téren játszódik le, legyen az aréna, játékasztal, varázs kör, templom, színpad, filmvászon, tárgyalóterem. Időlegesen teremtett világok ezek. A játszótéren belül feltétlen és különleges rend uralkodik. Ebben nyilvánul meg a játék pozitív vonása: rendet teremt, sőt maga a Rend. A tökéletlen világba és zavaros életbe időleges, elhatárolt tökéletességet visz be.

A játékban önként vállalt saját szabályainkhoz igazodunk, így saját, autonóm világot teremtünk magunknak, amelyben akár egy védőburokban, szabadnak érezhetjük magunkat bármilyen körülmények között. A játék „kilépés az életből, időleges, saját céllal bíró aktivitás... Értelme és tartama önmagában van” (Huizinga).

A játék lényege, hogy szabad, maga a szabadság. „A játék szabad tevékenység a szabályok korlátain belül” – mondja Roger Caillois. „Mindaddig tökéletlenek, de szabadok vagyunk, amíg játszunk” – írja Csepeli György. Hogy is mondta Schiller: megszabadít mindattól, aminek kényszer a neve! A játék legnagyobb sajátossága, hogy belső összhangjának intenzív átélése révén az ellenséges külső valóságot képes átlényegíteni belső szabadsággá. Az elrendelt játék nem játék többé.

Egy hajdani, talán lengyel filmben egy második világháborús német hadifogolytáborban egy volt olimpiai bajnok – az 1936-os hivatalos berlini olimpiával egyidőben – megszervezi a táboron belüli olimpiát annak minden kellékével: zászlóval, díjakkal, himnuszokkal, minden lehetséges és kitalált sportágban. A tábor parancsnoka, maga is hajdani olimpikon, a fogoly sportoló hajdani vetélytársa, megtudja a tervet és felajánlja, hogy hajlandó engedélyezni, sőt megszervezni a versenyt. A fogoly azonban nem fogadja el az ajánlatot, az már kényszereselekvés lenne, elrendelt játék, nem szabadság. A parancsnok tilalmával dacolva, megszervezi hadifogolytársai körében az olimpiai versengést, díjakat osztanak, himnuszt énekelnek, olimpiai lángot gyűjtanak, rongydarabokat aggatnak egymás nyakába díj gyanánt. A megvesztegetett örök előbb csak szemet hunynak, majd ők szállítják a szükséges sporteszközöket, végül maguk is beállnak a játékba. A kényszerűség szabadsággá átlényegítésének szép példájaként, a foglyok a békaugrásból rendezett versenyt a börtönőrök asszisztálásával, mintegy rájuk kiszabott büntetésként végzik el! Olyan komolyan veszik a játékot, a maguk teremtette szabadságot, hogy végül a halált is vállalják érte.

A játék belső, zárt világának hiánytalan, csorbítatlan belső harmóniája a világegyetem összhangjával áll korrespondenciában, a külső totalitás hiányát kompenzálja. Minden játék egyben a világ metaforája, a kozmosz felé gravitál, körülhatárolva fölfele nyitott; megjelenítése valaminek, ami egyébként kifejezhetetlen, megnevezése a megnevezhetetlennek, birtokba vonható leképzése és strukturálása az ismeretlennek. A játékban az ismeretlen válik ismerőssé, így birtokba vehető. Amiképpen a Védák emlékezete szerint, az ősök a maguk rítusaival engedelmességre kényszerítették az isteneket. Vagy ahogyan, Levi-Strauss leírása szerint, a mágus annak idején (a pszichoanalizishoz hasonlóan) a mágikus rítus és ráhatás során, a mágikus szertartással (játékkal!) ismerőssé tette az ismeretlent, az archaikus közösség pedig a mágikus rítusban tapasztalati élményként élte meg a világ koherenciáját. A kínai pentaton dallam vagy éppenséggel a játékok ősmoddellje: a sakk, a labirintus, a malom vagy a labda, mind a világ lélektanilag igen hatásos metaforái, szent szimbólumok voltak, amelyek a makro- és mikrokozmosz felcserélhetőségének a hitében, a teljesség meghódításának, a természeti erők leküzdésének a metaforái voltak. A játékban megőrzött teljesség, amint azt Lukácsy András kifejti, mindmáig magában hordozza e mágikus hit reminiscenciáit.

A játék ünnep. „A görög aréna, amelyben az európai színjáték született, körül fallal volt elzárva a földi élet fele, de felfele nyitva volt. Tiszta szimbóluma ez az ünnepnek. Mert mikor az emberek ünnepelnek, akkor cselekvésük és beállítottságuk nincsen szándékkal és céllal belekapcsolva a holnapba és okaik nem tegnaptól nőttek át. Az okok és célok folytonos láncából az ünnepi cselekvés kiválik. Az ünnep az élet felé izolált és körülkerített az időben, mint az aréna. Csak felfele van nyitva. Ez a magába zárt totalitása az ünnepnek teszi, hogy álló állapot szigete az élet folyójában” – írta Balázs Béla.

A játék lényegi feltétele: az önfelelt átélés. „Egy játék szabályaival szemben nem állhat fenn semmiféle szkepticizmus. Alapfeltétele, amelytől függ, világosan körülhatárolt. Mihelyt túllépi a szabályt, összedől a játékvilág és vége a játéknak. A döntőbíró sípja véget vet a varázslatnak és egy pillanatra ismét jogaiba helye az »igazi« világot”, írja Paul Valéry. A játék katarktikus hatásának, az átélhető szabadság alapvető feltétele az *intenzív átélés*. A játékot komolyan kell venni. Akár a játékon kívüli valóság rovására is. Csalni lehet, mert a szabályok kijátszása azok közvetett elismerését jelenti. Csak egyet nem lehet: kilépni belőle, kijelenteni, hogy nem ér a nevünk. *Játéksértőnek* lenni! Kívülről nem játszható. Kívülről nézve a játék neveléses.

Csepeli György szellemes példája szerint „a futball alkotórésze a 2x11 játékoson, valamint a sípjával ide-oda futkározó bírón kívül a labda, amelyet a 2x11-ek egy bizonyos logika szerint rugdosnak. Amikor a labda – amelyre egy férfi igyekszik ráugrani – áthalad egy vonalon, akkor hatalmas zaj támad. Ünneplés a stadion egyik oldalán, a másik oldalon meg sírás-rívás. Gól volt. Ez a gól onkológiaiilag nincs. Persze, próbáljuk csak megmagyarázni a szurkolóknak, hogy uraim, amit látnak, az nincs. Az csak egyszerű konszenzus. Mít kell abból olyan nagy ügyet csinálni, hogy bement-e a labda a kapuba vagy sem. A szurkolók számára a gól nagyon is van, vérezen van... A játék csodálatos tulajdonsága, hogy kreál eseményeket, melyekről elhitheti, hogy vannak.”

Huizinga úgy gondolta, hogy „mi is játszunk, és tudjuk, hogy játszunk; tehát többek vagyunk, mint értelmes lények, mert a játék maga értelmetlen... Az a tudat, hogy »csak« játszunk, nem zárja ki azt, hogy a legkomolyabban játsszunk, olyan lelkesedésbe átcsapó odaadással, amely időnként elfeledteti, hogy »csak« játékról van szó.”

Ez a játék igazi értelme: amíg játsszuk, addig feledteti velünk, hogy végső soron nincs értelme sem a játékunknak, amelyet éppen játszunk, sem pedig létünknek.

Végtére is minden játék, folyton játszunk. Reggel fölkelünk, reggelit készítünk a családnak, megnézzük a tévében a híreket, autót vezetünk, elmegyünk a hivatalba vagy vasárnap a templomba, kezét fogunk ismeretlenekkel, kalapot emelünk előttünk, egy díszünnepségen elénekeljük a himnuszt, délután focimeccsre megyünk, vagy kosarazni, vagy ultizni a barátokkal, netán egy koncertre vagy színházi előadásra, este családi vacsora következik – életünk megannyi szertartás! Vagy ha úgy tetszik: játék. Minden játék, vagy legalábbis játékelemeket hordoz magában. Minden emberi cselekvés lényegében egy játékra redukálható. Maga a társadalmi lét is játék, az ember jelenléte a társadalomban szabályozott közösségi játék formájában valósul meg. Az emberi közösség fontos ténykedései mind játékkal vannak átszöve. Az emberiség kultúrtörténete nem más, mint társasjátékainak, a *homo ludensnek* a fejlődéstörténete.

Ádám kálváriájára ismerhetünk rá benne.

A kultúra játékból keletkezett, kezdetben játszották a kultúrát. A civilizáció játékban és játékként születik, az igazi, tiszta játék a civilizáció egyik fundamentuma. A kultúra a játékban és mint játék keletkezik és fejlődik. Sőt, a játék-magatartás megelőzi az emberi kultúrát. A közösségi élet nagy formáinak fejlődésében könnyen kimutatható a megtermékenyítő játékele-

met. Ez a játékos versengési kedv, amely régebbi, mint a kultúra maga. A kultusz is szent játékokban formálódott. A költészet, a zene és tánc – tisztán játék. A viszályok fegyver általi elintézése, a nemesi élet szokásai mind játékformákra épültek. A kultúra eredeti fázisaiban mindig játszott kultúra. Nem játékból születik, de a játék keretében fejlődik ki, játékként.

Csakhogynem közben Lucifer nem tétlenkedett: az Ádám-ember kezdett egyre racionalisabbá válni, megkomolyodni.

A még vad ember számára játszani annyit jelentett, mint lenni. A rítusok, akárha véresek is, de játékos cselekedetek maradtak. A hellén társadalom még teljesen játékos beállítottságú volt, mégha a játékos elem igazából nem is volt tudatos. A görögök önfeledtek játszottak művészetet, olimpiát, háborút. A rómaiak azonban, mintha már gyanítani kezdték volna, hogy a játék mintha mégsem lenne egészen azonos a valósággal, de még hittek abban, hogy valósággá tehető. Arénáikban a „circensis” nem afféle könnyed multság, hanem vérlucskos valóság volt, hiszen a megjelenített mítoszok szereplői, például az Ikaruszt játszó rabszolgák a rendezők hatékony közreműködésével valóban a porba zuhanva lelték halálukat. A görögök hajdan, az Olimpiákon a dicsőségért, a játékért magáért küzdöttek, önszántukból, jókedvükben. Hajdan még előfordult, hogy a fölösleges vérontás elkerülése végett két kiválasztott harcos páros küzdelme döntötte el egy csata sorsát. A római arénában azonban a gladiátorok már legkevesbé sem önszántukból küzdöttek az életükért, hanem vérrel-halállal igyekeztek átélhetővé tenni a játékot. A vér látványa közvetlenül átélhetővé tette a mítoszt. A görögök maguk *vettek részt* a játékban, a rómaiak azonban többnyire már csak *nézték* azt. *Szórakoztak!*

Amint egyre „komolyabbá” vált az ember, mindegyre nőtt a szakadék a játék s a valóság között, mind több vér kellett hát a játék valószínűsítéséhez. Mindez a háború felfogásában nyilvánult meg a leginkább. Hiszen eredetileg a háború is játékként volt leírható, mindaddig, míg a háborúzó felek betartották a nemesi hadviselés kölcsönösen kötelező játékszabályait. A középkori háborúban az egymással mérkőző felek szigorúan tartatták magukat a hadviselés írott és íratlan szabályaihoz. Magát a háborút mérkőzésnek tekintették, s a másik felet (mert ezáltal önmagukat is) megbecsülő ellenfelek elvben egyenlőknek tekintették egymást, sőt, nem ritkán, engedményekkel teremtették meg az egyenlő esélyeket. A küzdelem helyét és idejét előre megbeszélték, esős időben gyakran el is halasztották, lovaskatoná gyalogost vagy a közelben szántogató parasztembert meg nem

támadott, stb. Szabályos, a szó igazi értelmébe vett mérkőzésnek, nemesi tornának, sportszerű vetélkedőnek számított a háború. Az igazi cél nem az ellenfél elpusztítása volt, hanem a versengés és a diadal, és legtöbbször csakis ennyi. Nem tartoznak ide, persze, a tatár- és egyéb dúlások, hiszen ilyen esetekben, szabályteremtő konszenzus teljes hiányában, különböző hadviselési játékszabályok, játéksértések ütköztek egymással.

Csakhow idővel a háború is „kommercializálódott”, egyre fontosabbá vált az eredményessége. Kezdték fölismerni, hogy a játékszabályok megsértése, a játéksértés olykor eredményesebb a szabályos küzdelemnél. Jellemző példa Szkander bég esete, aki nem tartotta be azt a játékszabályt, hogy nem szabad völgyről hegyre felfelé támadni, így – játéksértőként – hátrányosabb helyzete dacára is annyira meglepte a hadi szabályokhoz igazodó ellenfelét, hogy az leginkább meglepetésében vesztette el a harcot. A másodikhoz viszonyítva, az első világháború még vidám majális volt, bokkrétákkal és hetyke katona-nótákkal. Némely visszaemlékezések szerint tüzszünetek idején, karácsonykor még bizonyos fraternizálásokra is volt példa. A második világháború azonban már világos tünete volt a lappangó kórnak: az ember elfelejtett játszani. A harcoló felek távolról sem tekintették ellenfeleiket velük egyenrangúaknak. Ebben a háborúban már nem ellenfelek, hanem ellenségek álltak egymással szemben.

A tudományok fejlődésével a kultúrából mindjobban kezdtek kivészni a játékelemek. A 19. századtól erőteljesen háttérbe szorult a játéktényező. A társadalom túlságosan tudatossá vált. „Tért hódított a játéknak és komolyságnak igen messzemenő megfertőzöttsége. A két réteg összezavarodik. Azokban a magatartásokban, melyek a komolyság látszatát akarják kelteni, eldugva és elrejtve ott lappang a játékelem. Ezzel szemben az elismert játék hamisítatlan játékjellegét elveszti egyrészt túlzott technikai megszervezettsége által, másrészt azért, mert általánosan komolyan veszik. A felülemelkedettségnek, elfogulatlanságnak és örülésnek nélkülözhetetlen minőségeit veszíti el” – állapítja meg Huizinga (*A holnap árnyékában*). A játéksértés eredményességének fölismerése kiforgatta önmagából a játszó embert. A modern kultúrák már alig játszanak, s ha mégis játszani látszanak, hamis játék az.

Lucifer kuncog.

A legszomorúbb az, hogy – amint azt Huxley észrevette és a tömegeknek Ortega által már száz éve megjósolt lázadásától nem teljesen függetlenül – a kultúrát mind jobban kiszorítja a *szórakozás*, a tartalmat a forma. A játék, az ünnep a tartalmatlan *játékosság*, a *szórakozás* felé csúszik.

Régebben a nép maga teremtette meg és maga üzte saját gyönyörködtetőseit: éneken, táncban, játékokban és atlétikában. Együtt énekeltek, táncoltak, játszottak. A modern kultúrában az emberek inkább énekel~~nek~~, táncol~~nak~~, játszat~~nak~~ maguknak. Még a sportban is a tömeg játszát magának. A játékokban nő a passzivitás. Nő a távolság a cselekvő szereplő és a néző között. A tömeg *szórakozik*.

Nem csak az a baj, hogy – a megkomolyodás egyfajta kompenzációjaként – a szórakozás korunk alkonyatának egyik tünete, hanem leginkább az, hogy a szórakozás manipulálható, aki szórakoztat, az tartja kezében a gyeplőt: manipulálja a szórakozni vágyókat. A szórakoztatás a csapatjátékokra (*game*) épít, hiszen az kevésbé ellenálló a játéksértésnek. Márpedig a szórakoztatás a játéksértés legjobb példája: aki szórakoztat, az kívülről irányítja a játékot. A szórakoztatás – a televíziótól a stadionokig – a mindenkori cézároknak varázspálcája, lényegét tekintve semmiben sem különbözik a római arénák véres cirkuszától (végeredményben nem is kevésbé „véres”). A szórakoztatás, a játék passzív befogadása a szabadságnak csupán az *illúzióját* képes nyújtani, amelyet elkertülhetetlenül előbb-utóbb az undor követ.

A szórakozásból kivész a játék lényege: a *szabadság!* A *magunk által alkotott rend* nyújtotta aktív, *alkotó szabadság!*

Lucifer immár harsány kacajra fakad.

Am ha megkomolyodásunkkal együtt általánossá válnak a játéksértések, akkor végső soron a játékokkal együtt eltűnik a civilizáció és teret hódít a korunkra jellemző *puerilis* (Huizinga) barbárság. Úgy fest, az igazi játék utolsó mentsvára a költészet, tágabban: a művészet, a kultúra, hiszen az *egyéni, alkotó* játék a legvédelemre méltóbb a játéksértésekkel szemben. Nem hiszem véletlennek, hogy Schiller éppen esztétikai dolgozatában ír a játékról: hiszen az esztétika, tágabban a kultúra körében vonható – többnyire egyéni! – játékok a legellenállóbbak a játéksértéssel szemben. A játék nagyrészt az esztétika területéhez látszik tartozni... Megvan az a tulajdonsága, hogy szépnek lássék.

A legszebb játék az alkotás: a teremtés utánzása. Alkotni: házat, hidat, verset, zenét...

Madách talán maga is játszott, amikor megírta az ő *Tragédiáját*? Egyik Szontághnak írott levelében írja, hogy a vers „előttem csak addig kedves, amíg írom”. Amíg játszott?

Platón arra oktat bennünket, hogy játszva kell élni, bizonyos játékokat játszva, hogy ilyenformán kegyesre hangoljuk az isteneket. Mindannyiunknak megadatik, hogy életünket, legalábbis részben, játékként éljük meg.

Játékként, amelynek lényeges eleme ugyan a versengés, de nem fontos a győzelem és nem számít a vereség – a játék számít, amely ideig-óráig feledteti velünk a lét értelmetlenségét.

Neves, már idős, nagyon beteg, de még mindig aktív zenész mesélte nekem egy alkalommal: már alig tud föltámolyogni a színpadra, az előadás végén ketten hozzák le, de amíg játszik, elfeledi minden baját, betegségét. Színészbarátai szerint, aki nem ilyen, az kontár, nem igazi művész!

Közös játék egy koncerten a zenehallgatás, közös játékot játszunk a zene-szakkal és mindvégig ott van a félresikló, hamis hangtól való aggodalom feszültsége, amelyet például egy zenei CD hallgatás közben nem érzünk, hiszen a rögzített zene a muzika komercializálódott formája, szórakozás, manipulálható: gépies, előre-hátra csévélhető, megállítható, számtalanszor újrajátszható.

Játék a politika, mindaddig, amíg megmarad a közmegegyezéssel kialakított – demokratikus – játékszabályok közt, amelyben lehet ugyan csalni, de kilépni és kívülről irányítani: az már diktatúra, játéksértés.

Kevés végletesebb, reménytelenebb helyzet létezik, mint amilyenben Roberto Benigni filmjének (*Az élet szép*) a hőse, Guido kerül, aki a náci haláltáborban, kislfia lelkének védelmében kitalálja és a végsőkig eljátssza, hogy fogságuk, megpróbáltatásaik, még az ő kivégzése is, csak jól megrendezett játék. Sokkal valóságosabb és hozzánk, magyarokhoz közelebb áll Radnóti példája, akinek hasonlóan halálos helyzetben volt lelkiereje Razglednicákat, rimes-klasszikus versformákat játszani, megteremteni saját lelki menedékét.

A Semmivel szemben felriad a lélek mélységeiből az elfojtott teljesség-vágy, reménnyé szublimálódva, mozgósítja életerőt magának az életnek a vágyává, önmagát akarja: az életet. Cselekednie kell, mert maga a cselekvés lehetővé minősíti a lehetetlent, valamivé a semmit, értelmessé az értelmetlent. Ádám magával a cselekedettel önmagából vetíti ki értéket valamilyen célra, amelyet maga a cselekvés szentesít. Fogadást tesz egy tétre, amelynek csak az ő számára van értelme. Cselekvése merőben reménytelen, de cselekedetének valójában nem célja, hanem belső értelme van: cselekedetével összhangzó renddé artikulálja a lényét birtokába vett belső végtelent. Megteremteni önmagát. Lemondva az extenzív totalitásról, lehetősége a totalitásra a belső teljesség. Szabaddá teszi a felismerés, hogy lényegében mindegy, mire fogad: olyan tétre tesz hát fogadást, amelynek nem keresi értelmét, de amely valamilyen más, nem racionális okból kedvére való és összhangzó rendbe szervezi az életét, amelyben önmagára és a teljességre

ismerhet. Amely kikapcsolja a reménytelen reményben lappangó félelmemet és feledtetni képes a cselekvés reménytelenségét. Játszik. És ezzel legalább elhárítja a felelősséget: nem Ádám hibája, fatális tévedés csupán, hogy a lehetőséget végül mégis a szükségszerűség váltja föl: a semmi.

Mert az élet, ha igaz talán nem is, de szép még lehet!

„Táncolni kell, uram! A zene majd csak megjön valahonnan...” – mondja erre Zorbász, a görög (Kazantszakisz).

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

GONDOLATOK A TEMETŐBEN

November eleje a hideg ősz ideje lenne már, de amióta megbomlott a természet rendje, attól kezdve bármi megeshet. Az viszont mégis szokatlan, hogy míg az almafa egyik ágán telt gyümölcsök piroslanak, tőlük arasznyira egy magányos gally izgága rügyei meddő virágokká fakadtak. Hiába. Nem lesz nász, a méhek ilyenkor már a csalóka melegre sem jönnek elő. Halottak napja is elmúlt, a temető egyre jobban igényli a csöndet, de jönnek, szállingóznak még a kései látogatók. Nem hagyta még a holtak kertjét teljesen magára az ünnep, emelné a sírhantokat is magával a krizantém-rengeteg fanyar illata. A nézelődő tekintete egy vörös gránitból vágott, térdeplő kislányalakra terelődik, s önkéntelenül megsimítva érzi homloka melegét. Talán átjárta ismét az egykor nagyon szeretett, hosszasan siratott gyermek hanyagul elpazarolt vére. De ne áltassuk magunkat. Meleg a márvány sírkeret mindenütt, annak pedig csak a napsütés lehet az oka. Mindezzel egyetemben nyugalom lakik itt és háborítatlannak tűnő béke.

Néhány éve azonban egy klasszicista ízléssel formált, vörös márvány síremlék jelent meg a közelben, amely messze taszítja magától a falusi köztemető szokványos hangulatát. Gondjuk volt arra a galíciai mestereknek, hogy a nemes anyagokból emelt, férjet-feleséget jelképező fejfák magukra vonják a figyelmet. Hirdetik is, hogy a néhai házaspár – legalábbis annak egyik fele – sok ezer polgártársával szemben – Valaki volt.

Vaszil Vaszilevics, mert így illett őt szólítani és emlegetni, amíg élt, a párt által nevelt fiatal káderként került a Beregvidék egyik legnagyobb településére. Gazdaságvezetőnek, kolhozelnöknek küldték, mert a '19-es párttagok megbízhatóak voltak ugyan, de szakmai ismeretek és vezetői képességek híján – a közös gazdaság irányítására képtelenek. Fejét az újdonsült elnök már csak ezért is magasan hordta, meg aztán délceg termete mellett iskoláira, átlagon felüli intelligenciájára is büszke lehetett. Bele is szeretett mindjárt a falu legszebb lánya, aki egy kis mérlegelést, számvevést követően kíméletlenül visszaadta jegygyűrűjét korábbi szerelmének. Talán azt a biztonságot kereste új választottja mellett, amelyet légerekben meghurcolt édesapjától már nem remélhetett, s ezért – talán legbizalmasabb együttlétük idején is – hajlandó volt férjét Vaszil Vaszilevicsnek szólítani, és eltűrni annak bőséggel jelentkező szeszélyeit.

Vaszil Vaszilevics pedig, mint hírlett, kedvelője volt a jó ízléssel szabott szoknyáknak, s e gyengéje gyakorlásához strapabíró szívvel áldotta meg a Teremtő. Azt ugyan jól tette, mert erős szív nélkül aligha bírhatta volna azt az iramot! Volt viszont a babái között valaki, aki bájait kiemelkedő képességgel konvertálta jól kamatozó egzisztenciára, s ha érdekei úgy kívánták, a legegység diszkrétót is mellőzni tudta. Az elnökne türelmes és megértő feleség volt, de ezt a nőstényt nem állhatta, s úton-útfélen csak szalmazsáknak nevezte. A férj ezen sem igen akadt ki, inkább imponált neki a nők egymás iránti szurkálódása. Spicces állapotban olykor beosztottai előtt is előhozta a témát, ám többnyire csak azért, hogy ugrassa őket.

– Berti! – szólította meg egy alkalommal a traktoristák brigadérosát – Maga szerint a b...ás munka vagy élvezet?

Berti tisztában volt az elnök gyengéjével, ezért igyekezett a kérdés fufangjához illően válaszolni.

– Szerintem az csak élvezet lehet – felelte kurtán, majd füle tövét vakargatva, mintha óvakodna kimondani az igazat, így folytatta: – mer’ha munka lenne, biztosan azt is rám bízna az elnök elvtárs.

Vaszil Vaszilevics elismerően bólintott, teljesen kedve szerint való volt a brigadéros észjárása, de látta emberén, hogy mocorog benne még valami, ezért bátorítóan nézett a szemébe.

– Már engedelmet kérek, elnök elvtárs – nyögte ki végül Berti a huncut kérdést. – Azt mondják, a nőknek azt a bizonyos kis testrészt az elnök elvtársnál senki se’ ismeri jobban. Mármint – tessék nekem aztat megmondani, hogy az egyik pi.a miért nem olyan, mint a másik?

– Pont olyan az – jött szinte azonnal a felelet. – Csak egyáltalán nem mindegy, hogyan van csomagolva.

S ha egyszer ilyen bizalommal tudott társalogni beosztottaival, azoknak már fel sem tűnt, hogy az elnök egyikük-másikuk magánéletét is szemmel tartja, s olykor – pusztán csak a kommunista erkölcsiség látszata végett – bele is szól kapcsolataikba. Különösképpen a ruszin származású, magyarbarát iskolaigazgatót szerette ugratni a házasság emlegetésével, aki évek óta szédítgette az egyik tanámót.

– Hallod, Ivánku? Tudom, hogy az Irén konyhája kitűnő, élvezed is a főztjét már vagy tíz éve, de mikor veszed már el feleségül, hogy törvényes legyen köztetek minden?

A megszólított talán érezte, hogy a kérdés a számonkérés nagyon is komoly szándékával érkezett, de ő is tartotta magát valakinek, ezért gúnyos, gögös mosollyal kísért válasz hagyta el száját:

– Majd, ha a Borzsa vize visszafelé fog folyni – mondta tömören és megmásíthatatlanul.

Sokan okkal derültek ezen az elmés válaszon, de tökéletesre, mint hamarosan kiderült, ez sem sikeredett. 1970 nyarán ugyanis hatalmas zöldár söpört végig a Felső-Tiszán. A végletekig duzzadt folyó minden lehetséges módon szabadulni kívánt a fölös víztömegtől, s ehhez a fizika törvényei szerint mellékfolyói medrét is igénybe vette. A gátakra tódult emberek elképedve látták, hogy a Borzsa Kóród helyett Bene felé fordítja vissza az uszadékot. Nyomasztó látvány volt, sokan már a legrosszabbra gondoltak, de úgy látszik, Vaszil Vaszilevicznak nem volt félnivalója, mert az ő arca egyenesen felderült.

– Ivánku, ti bácses? – szölt a mellette álló igazgatóhoz.

Iván Fedorovicsba mintha ménkü csapott volna, megdermedt és álltó helyében leizzadt, hosszú másodpercek elteltével is csak bólintani tudott.

– Józsi – szólította mindjárt az elnök a szakszervezet titkárát –, menjen máris Joliért, jöjjön azonnal a községházára. Mondja meg neki, úgy készüljön, hogy házasságot kell regisztrálni.

– Te meg, Ivánku – bökte oldalba az igazgatót –, eredj, hozd fel Irént, de ne felejs el bemenni Bródihoz! Ki látott már házasságkötést vodka és pezsgő nélkül? De harapnivaló is legyen!

Iván megadóan bólintott, majd lógó orral indult, hogy az elnök utasításainak eleget tegyen.

Mindezt az iskola igazgatóhelyettesétől, tehát hiteles forrásból tudom. Jozsif Jozsifovics meglehetősen sok időt töltött az elnök közelében. Egyfajta példaképnek tekintette, és ösztönösen igyekezett ellesni mozdulatait, mondasait, értelmezni a különböző élethelyzetekre adott reakcióit. Amúgy – az iskola élén Jozsif Jozsifovics szigorú, de igazságra törekvő, következetes vezetőnek mutatkozott, ám a nála is nagyobb tekintély előtt látványosan össze tudta húzni magát. Egy alkalommal a titkáriban, anekdotázás közben megszólalt a telefon. A helyettes indulattal kapta fel a kagylót. – Áljo! – szölt bele oroszos kiejtéssel és azzal a szándékkal, hogy a frászt hozza rá a telefonálóra, de abban a minutumban mélyen meghajtotta magát, mintha a vonal túlsó felén jelentkező személynek minden körülmények között kijárna ez a tisztelet. – Á, Vászil Vásziljevics, eto vi? – lágyult el mindjárt a hangja, s amikor letette a kagylót, verejték gyöngyözte homlokát. A kollégák összenéztek, és szájalom ébredt bennük a főnök iránt, ám nem is oly sokára rájöttek, hogy teljesen szükségtelenül. A főnök ugyanis maga vágyott az istenített példakép árnyékába.

S amikor Vaszil Vaszilevicset a felsőbb pártvezetés kolhozelnöki feladatkörénél is magasabb pozícióba helyezte, Joszif Joszifovics az első hívásra vele ment. Tudta, hogy ott a helye. Az országos mezőgazdasági kutatóintézet igazgatója kipróbált és megbízható káderekkel kívánta magát körülvenni, s ő pedig annak számított, s az is maradt még jó néhány éven át. És egyedül csak rajta múltott, hogy főnöke tréfás kiszólásait, olykor epés megjegyzéseit maga is tréféként fogadta, holott sokszor a szívére is vehette volna. De miért? A szolgálati Moszkvics, a gyakori külföldi kiküldetések, az átlagosnál jóval magasabb bérjuttatások látványosan lenyomják az igazság, a becsület és az önérzet serpenyőjét. Hogy néha éreztek vele alattvalói kiszolgáltatottságát? Azt meg lehet szokni.

Egy alkalommal – például – munkába igyekezve megszólalt a Moszkvics CB-rádiója:

– Joszif Joszifovics, ön merre jár?

– Jó reggelt, igazgató elvtárs! Én éppen most fordultam le a baktai útra.

– Érdekes! Én még csak most hagytam el Borzsovát, és ön mögött haladok húsz méterrel.

Hát hogy lehet egy ilyen oktalan lebukást ép ésszel feldolgozni? Joszif Joszifovicsnak éghettek a fülei, főnöke viszont elégedetten nyugtázhatta, hogy nemcsak társadalmi rangjánál, de szellemi fölényénél fogva is ő a helyzet ura.

Ezt a kiváltságát – bármennyire hihetetlen – a szovjet birodalom összeomlását követően is minden áron meg akarta tartani. Ha lett volna szélkakas a vári templomtornyon, a politikai széljárásra vele foroghatott volna ő is, így az elvhű és meggyőződéses kommunista vezető hétfőről keddre rendíthetetlen demokratává alakult. Látványos kapcsolatokat kezdett építeni olyan személyekkel, akikkel előtte szóba sem állt volna, s amikor eljött az első szabadabb ukrajnai választások ideje, megtervezte és kifogástalanul kivitelezte a kárpátaljai magyarság történetének egyik legpimaszabb politikai átverését.

A Beregszász központú választási körzet túlnyomórészt magyar nemzetiségű lakossága 1990 tavaszán magyar képviselőt küldhetett volna az ukrán törvényhozásba, s erre Fodó Sándor, a KMKSZ első elnöke lett volna esélyes. A jelölések előtt egy héttel azonban váratlanul befutott hozzám Fodó Sándor és „szárnysegédje”, sokak szerint táskahordozója, azaz Kovács Miklós, az energikus, ifjú demokrata. Mindjárt az elején tisztáztuk, hogy látogatásuk, mivel épp indulóban voltam egy irodalmi rendezvényre, váratlanul ért, ezért csak pár percet beszélhetünk.

– Milyen embernek ismered Sepát? – tért Fodó azonnal a lényegre.

– Olyannak – válaszoltam gondolkodás nélkül –, aki szokásos iskola-látogatásai során az osztályterembe lépve, a tanórát megzavarva, nagy kegyesen kezdet ad az óravezető tanárnak. Igaz, rendes kézfogás helyett csak két középső ujját nyújtja, s eközben az ellenkező irányba bámul. Ez a válasz kielégít?

– Engem igen, de most nem erről van szó. Sepa arra kér, engedjem át neki a beregszászi körzetet, cserébe pedig felkínálja nekem a nagyszőlősit és támogatását a rendelkezésére álló teljes apparátussal.

– S te hajlandó lennél átengedni a biztosat a bizonytalanért?

– Most nem így kell feltenni a kérdést – vette át Fodótól a szót a fiatal demokrata. – Most az a helyzet áll fenn, hogy ő akar tárgyalni, s az ő támogatásával a másik körzet is megnyerhető lenne.

Hamarosan megbizonyosodtunk róla: nem lett az. Fodó a második fordulóban alatta maradt az ukrán jelöltnek.

Itt kezdődött – ráadásul a kárpátaljai magyarság rendszerváltást követő, még hősinek emlegetett korszakában – a szilárdnak hitt egység megbontása, majd szétverése. A KMKSZ elnökségének egyes, a választási megállapodásba be nem avatott tagjai azonnal Fodónak ugrottak. Amit az ármánykodás KGB-s mesterei nem tudtak elérni, azt könnyedén teljesítette Vaszil Vaszilevics – tegyük hozzá – a fiatal demokrata rásegítésével. Jusson eszünkbe ez a körülmény is, ha a vári temetőt járva egy főhajtasra megállunk a néhai kolhozelnök és kutatóintézeti igazgató impozáns, vörös márvány síremléke előtt.

KOVÁCS ELEMÉR

VASFÜGGÖNY ALULNÉZETBŐL

Egyszer mindegyik külhoni magyar szülő szembesül azzal a helyzettel, hogy 6-7 éves csemetéje elé áll, és könnyörtelenül nekiszegezi a kérdést: miként van az, hogy mi magyarok vagyunk és mégsem Magyarországon élünk. Különösen nehéz megérteni ezt annak a kárpátaljai magyar gyereknek, aki rokoni összejöveteleken az idősebbektől mást sem hall, mint hogy a szögessdróttal védett határ, amely elválaszt bennünket az anyaországtól – és amelyet a többség sosem látott –, itt húzódik tőlünk kőhajtásnyira. Meg hogy régen a magyar világban így volt, a csehek alatt meg másként. Most meg sehogy sem... Mert bizony ez a kelet-közép-európai abszurditás nem csupán az itt szép számban megszületett politikai anekdoták világára érvényes, hanem magára a határra is. Ami majdnem az egész XX. század folyamán nem csupán egy masszív műszaki zárral felszerelt választóvonal, amely szinte hermetikusan elzárja egymástól azokat a közösségeket, amelyek évszázadokon át együvé tartoztak, együtt fejlődtek. Mint az alábbi példákban látni fogjuk, a határ egy idő után önálló szubsztanciává lép elő, ezrek számára az élet köréje szerveződik, a maga külön szabályaival sokak számára sajátos létformává válik. Könnyörtelenül azoknak a sorsát is meghatározza, akik a közelébe sem mentek soha, illetve nem is nagyon akartak tudomást szerezni létezéséről.

Bő fél évszázad távlatából is jól emlékszem, hogy tudat alatt milyen erősen foglalkoztatott bennünket a határkérdés. Hét-nyolc éves lehettem, amikor az egyik nyári délutánon a velem nagyjából egykorú, illetve valamivel idősebb gyerekek a következő játékot találták ki: ketten a keskeny zsákutcán, ahol laktunk, keresztülhúztak egy madzagot, egy harmadik legényke az út közepére állt, s a fegyelmezetten felsorakozott gyerekek közül csak azokat engedte át, akik fel tudtak mutatni egy papirost. Jellemző módon még a határór szót sem ismertük, így az igazoltatást végzőre kitaláltuk, hogy ő a *határos*. Hogy mennyire belénk ivódott ez az emlék, arra bizonyíték, hogy a fiút sokan közülünk még éveken át így szólították.

Mindez talán csak akkor érthető igazán, ha tudjuk, hogy egyikünk sem járt Magyarországon, de azt a már említett drótkerítést sem látta, hisz akkoriban a határt megközelíteni sem nagyon lehetett.

De visszatérve az írás elején feltett kérdésre. A szülőknek válaszádkor egészen Trianonhoz visszanyúlni értelmetlen lett volna. Így maradt a leegyszerűsített magyarázat: a háború után bejöttek az oroszok.

A dicsőséges szovjet hadseregnek a németek felett aratott győzelméről egyébként volt bőven információnk. A mozikban többnyire ilyen filmeket vetítettek, amelyek olyannyira egy kaptafára készültek, történetük oly egyszerű volt, hogy azt az orosz nyelv ismerete nélkül is megértettük. Lelkesedni a két szimpatikus főszereplőért, a fiúért és a lányért, akik a történet végén úgyis egybekeltek, meg a jópofa öreg harcosért, így is lehetett. Amikor édesapámat valamivel később arról faggattam, hogy mi, magyarok, miért nem szerepelünk sohasem ezekben a filmekben – hisz annyit már tudtam, hogy ő is katona volt –, szomorú tekintettel csak annyit mondott, hogy a magyarok a másik oldalon álltak. Ledöbbsentem, s nem kérdezősködtem tovább. Csak utólag tudtam meg, hogy barátaimat, ismerőseimet gyerekkorukban szintén erősen foglalkoztatta az a nem egykönnyen megmagyarázható állapot, amelybe a kárpátaljai magyarok a második világháború után kerültek. Nagydobronyi kollégám mesélte, hogy még az ötvenes évek végén is szentül hitte az ottaniak egy része, hogy Amerika nem tűri sokáig ezt a csúfságot, ezt a mérhetetlen nagy igazságtalanságot, s a Szovjetunióval hamarosan rendezzi a határkérdést és a vidék visszakerül az anyaországhoz. A kölyök, ebben az esetben ő, aki a témával kapcsolatban meg merte fogalmazni a kétségeit, keresztapjától két hatalmas nyaklevest kapott.

Ám az itteni magyarok körében uralkodó véleményt mégiscsak úgy fogalmazhatjuk meg, hogy amíg a Szovjetunió áll, addig semmiféle határmódosítás nem képzelhető el. Arra a kérdésre pedig, hogy meddig marad fenn a szovjet birodalom, senki sem tudta a választ. Még a középkorúak is úgy számoltak vele, hogy az ő életükben ilyen nagy horderejű változás valószínűleg nem következik be. A beregardói kolhoz hatalmas pincéjében az estefelé borozgatni összegyűlő gazdák, akik a részesművelésben művelt szőlő után nekik járó bort iszogatták, persze csak módjával, egy-két pohár ital elfogyasztása után legtöbbször úgy fogalmaztak: „ez az ország a saját zsírjában fog megsülni”. Ami nagyjából azt jelentette az én későbbi olvasatomban, hogy abból a sok hazugságból, amely a mindennapi életünkben körülvesz bennünket, egyszer csak elégük lesz a Szovjetunió sok-sok népének, akik fellázadnak, és elsöprik a rajtuk élősködő oroszokat, a munkásosztály élcsapatával, a kommunistákkal egyetemben.

Jól tudjuk, a birodalmak létrehozói és haszonélvezői hisznek művük örökkévalóságában. Több mint negyven esztendőn át ezt sulykolták belénk

is, így környezetemben nem is akadt senki, aki azt állította volna, hogy hamarosan megbukik a szovjet rendszer, s ezzel a mi hányatott sorsunk is véget ér. Később tudtam meg, hogy Varga Béla barátomnak, aki egy aprócska Tisza-menti településen, Szalókán született, a nagyapja minden adandó alkalommal hangoztatta: a Szovjetuniónak hamarosan vége. Tegyük hozzá, az öreg Kálmán bácsinak 101 esztendőtt kellett megélnie ahhoz, hogy jóslata beteljesedjen.

Szomorú tény, az ungvári Ernő bátyjának és sorstársainak a pályáját törte ketté a lezárt határ. Mivel közvetlenül a háború után Kisvárdán vagy Nyíregyházán nem tudták befejezni gimnáziumi tanulmányaikat. Mert 1945 után a szovjetek fokozatosan lezárták a határt. 1947-re aztán teljesen leereszkedett a vasfüggöny. A két ország között közúti határátkelő civilek számára hosszú időn át nem is létezett.

1956 októberétől kezdődően aztán sok minden megváltozott. Kezdődött azzal, hogy Mezőkaszony lakói az egyik október végi napon arra lettek figyelmesek, hogy a máskor oly kihalt határátkelőn Barabás felől nemzeti lobogók alatt jókora tömeg vonul feléjük. Megálltak a műszaki zárnál, egyvalaki közülük hangosan arról kezdett beszélni, hogy Magyarországon kitört a forradalom, a magyar nép nem kér többet a kommunista uralomból és a szovjetek gyámságából. A kaszonyi oldalon is egyre többen gyűltek össze, hallgatták a szónokot, aki a továbbiakban arra biztatta a település lakóit, hogy legyenek szolidárisak az anyaországiakkal, és főként, ne dőljenek be a szovjet propagandának. Bizonyára ennek az eseménynek, meg a rádióban elhangzó beszédek és hírek hatására alakult meg a településen az az illegális ifjúsági csoport, amelyik röplapokon követelte: az oroszok hagyják békén a magyar népet és vonuljanak ki Kárpátjáról is. Másként is megnyilvánult a magyarországi forradalommal való együttérzés: az egyik alkalommal néhány fiatal kövekkel dobálta meg a határ felé vonuló páncélosokat. Szerencsére egyiküknek sem esett baja.

A magyar forradalom híre nemcsak Kaszonyban készítette cselekvésre a fiatalokat. Három benei legény – a legidősebb közülük alig múlt tizenhét éves –, amikor hallotta, hogy Magyarországon kitört a forradalom, s annak leverésére orosz katonákat küldtek, elhatározta, hogy elindul Budapestre a magyar testvérek megsegítésére. Ám a határmenti település, Asztély egyik szélő, lakatlan házának udvarán, ahol úgy tervezték, hogy éjszakáig meghúzzák magukat, észrevették őket. Késő délután 10-12 fegyveres határőr kutyákkal körbekerítette a házat, majd elfogásuk után a fiúkat így kísérték végig a falun. Az emberek kint álltak az utcán, és nem is nagyon értették, hogy mi történt.

Ha Kárpátalján 1956-ról kérdezik az idősebbeket, visszaemlékezését szinte mindenki azzal kezdi, hogy rettenetes volt hallani, amikor az éjszaka csendjét felverve tankok százai dübörögtek a határ felé vezető úton. Az egyik, a beregszászi emlékezetében ma is élő történet is egy ilyen harci járművel kapcsolatos... Nem sikerült az éles kanyar, s a harcokosi – áttörve a híd rozoga korlátját, a várost átszelő Vérke kanálisban landolt. Pillanatok alatt oly mélyre süppedt az iszapban, hogy csak a lövegtornya látszott ki. Fél perc sem telt el, ijedt kiskatonák ugráltak ki a felső nyíláson. Az egyikük körbetekintve és kissé megnyugodva észrevette a vízparton egyetlen tehéncéjét legeltető Miska bácsit.

– Ez már a Szezezi-csatorna? – kérdezte az öreg.

A lágert megjárt beregszászi tört oroszszággal így válaszolt:

– Nem, ez nem a Szezezi-csatorna. De a tank... az jó helyen van.

Tudni kell, hogy 1956 őszén, a szezezi válság idején a szovjet vezetés azt fontolgatta, hogy beavatkozik a konfliktusba, s ennek megfelelően katonáit felkészítette az akcióra.

Tankkal persze a szovjetek nem csak Magyarországra mentek. 1968-ban a prágai tavasz leverésére bevonuló szovjet csapatok tisztjei a Pozsony felé vezető úton megdöbbenve tapasztalták, hogy egyes helybeliek érkeztek olyan táblákat kitenni, melyen a szovjet katonai beavatkozással kapcsolatos nemtetszésüknek adtak hangot. Méghozzá igen tömören és lényegre törően. Az út mentén kirakott táblákon ugyanis ez állt: Pozor! Ami oroszul annyit tesz: szégyen! Ezt olvasták a páncélozott harci járművek, harcokosi kémlelőnyílásán keresztül, illetve a teherautók ponyvái alól kikandikáló kiskatonák. Gyorsan szembesülve azzal a ténnyel, hogy – bármit is állítsanak politikai tisztjeik – őket bizony itt nem szívesen látják. A központi katonai vezetés gyorsan döntött a több ezer, egyébként nem alkalmas elkészített, hanem szabályosnak tűnő tábla eltávolításáról. Az erre a feladatra kijelölt csapat mindaddig folytatta a munkát, míg egyetlen ilyen tábla is látható volt az utak mentén. A központban ezt a parancsot akkor sem vonták vissza, amikor kiderült: a pozor szó szlovákul nem azt jelenti, hogy szégyen, hanem azt, hogy *figyelem*, illetve *vigyázat*.

Az 1956-os események után a szovjet vezetés belátta, hogy nem lehet mindent ugyanúgy folytatni, mint korábban, és valamelyest enyhíteni kell a kárpátaljai magyarok elzártságán. Kárpátalján ezután lehetett magyar lapokra előfizetni, no és hosszas utánajárás után Magyarországra utazni. Kizárólag Csapról, és vonaton.

Gyermekkorunkban közülünk senki sem törődött azzal, hogy a közeljövőben biztosan nem jutunk el Magyarországra. Ám a fiúk az osztályban rendületlenül szurkoltak valamelyik NB-I-es magyarországi csapatnak, vasárnap délutánonként ott ültünk a fekete-fehér képernyőjű televízió előtt, s gyönyörködtünk Farkas, Albert, Göröcs, Bene, Tichy és a többiek játékában. S másnap az iskolában az első dolgunk az volt, hogy megbeszéljük a látottakat.

Amikor a kis Kabos vagy az akkoriban szintén nagyon népszerű humorista-színész Kazal László nagy ritkán a beregszászi kultúrházban fellépett, az egy politikai demonstrációval ért fel: a kárpátaljai magyarok ilyenkor a nézőteret zsúfolásig megtöltve jelezték, hogy szívük hová húz.

Azt csak utólag, felnőtt fejjel tudtam meg, hogy a kárpátaljai magyar családok, ha a lélekszámot vesszük alapul, arányaiban sokkal több magyarországi újságot, színes hetilapot, folyóiratot fizettek elő, mint bármelyik más Kárpát-medencei magyar közösségben élők vagy az anyaországiak. Ennek alátámasztására álljon itt néhány száraz adat. A 155 ezres kárpátaljai magyarság a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben 26 ezer Szabad Földet, 20 ezer Magyar Ifjúságot, 17-18 ezer Ország-világot, később csaknem ugyanennyi Új Tükört, 15 ezer Fülest, 16 ezer Ludas Matyit járatott. Meg 12-13 ezer Autó-Motort, amikor többségük nem is rendelkezett személygépkocsival. Ám a fiatalokban és még a középkorúakban is ott élt a remény, hogy egyszer majd sikerül összegyűjteni a pénzt egy félócska járműre. Mert szovjet szokás szerint a munkahelyeken gépkocsiigénylésre ugyan sorba lehetett állni, ám a várakozási idő egy egyszerű dolgozó esetében meghaladta a tíz évet. Jellemző az akkori piaci viszonyokra, hogy egy kéztől vett, tehát használt 4-5 éves Zsiguli 7,5-8 ezer rubelbe került, míg, ha azt kedvezményezettként újonnan megkaptad, csak öt és fél ezer rubelt kellett fizetned érte. Ilyenkor jutott eszembe, hogy talán jól mondták az öregek: a két kontinensen fekvő hatalmas ország a saját zsirjában égett.

Nem kétséges, mennyire abszurd a helyzet: miközben egy szállal kötődünk az anyaországhoz, minden ismertebb színész, sportoló nevét ismertük, a lapokon, a televízión, a rádión át nyomon követtük életpályájukat, aközben az anyaország tudomást sem vett rólunk. Ha pedig egyszer valaki eljutott oda, az heteken át tudott mesélni arról, miként zajlik ott az élet, hogy ott minden Közért tele van áruval – felvágottal, vajjal, majonézzal, különböző sajtokkal – nálunk mindezeket csak pult alól lehetett beszerezni – arról nem beszélve, hogy ott örölt kávé kapható, meg a gyerekeknek rágógumi, és mindenféle édesség, többek között a legnagyobb sláger is, a Dunakavics. A

nagyáruházakban meg Trapper farmer és bőrdzseki, amire minden tinédzser fiú és lány áhítzik, meg normális lábbeli. A ma embere számára szinte elképzelhetetlen, hogy a szovjet könnyűipar silány minőségű, ízléstelen tucatáruival hányszorosan tudta alulmúlni önmagát.

A Szovjetunióból, nevezetesen Kárpátaljáról eljutni Magyarországra egészen a múlt század nyolcvanas éveinek végéig igazán nem volt könnyű. Édesanyámnak például másfél évbe telt, amíg megfelelő papírokkal igazolni tudta, hogy a határ túloldalán élő unokatestvéréhez készül. Biztos ami biztos, az útlevél igényléséhez szükséges nyomtatványt ügyvéddel töltette ki, a dokumentum benyújtását pedig édesapám egy milicista ismerősére bízta. Ha édesanyám nem lett volna háztartásbeli, a munkahelyéről még jellemrajzot is kellett volna kérnie, s csatolni azt a benyújtásra váró dokumentumokhoz. Ez utóbbi, mármint a jellemrajz hiánya miatt hány külföldi utazás hiúsult meg! (Azért nem magyarországi utazásról beszélek, mert akinek módjában állt, az szívesen felkereste az akkori Csehszlovákiában élő rokonait is.) De ha éppen nem voltál jóban a főnökséggel, akkor leshetted, mikor kapsz megfelelő jellemrajzot. Kárpátaljai magyar diákok százainak utasította el az illetékes komszomolbizottság a megfelelő jellemrajz kiadását, így rendre meghíúsult a nyári vakációban Magyarországra tervezett út.

Voltak persze üde kivételek. Az élelmes nagydobronyaiaknak ebben az esetben még szerencsájuk is volt. Ugyanis egy fejkendős öregasszony, akit Joli néninek hívtak, a megfelelő, nem is túlságosan magas összegért Ungváron mindent elintézett. Méghozzá gyorsan. Ahogy ottani ismerőseimmel később többször is elmondattam a nem mindennapi történetet, egyszer csak lelki szemeim előtt megjelent a fekete fejkendős öregasszony, akit a megyei milícia hatalmas, több szintes épületében szinte észre sem vesznek. Ajtók nyílnak meg előtte, és diszkrétén, simán megy minden. A nagydobronyaiak éveken át éltek is ezzel a pazar lehetőséggel, a bátrabbak évente többször is átruccantak Magyarországra. Furcsa módon a hatóságnak ez nem tűnt fel, nem úgy a más településeken élő magyaroknak, akik csakhamar a Budapest – Csap – Moszkva vasúti járatot dobronyi expressznek nevezték el, oly sokan utaztak rajta az ottaniak közül. A helyi viszonyok ismeretében eléggé meghökkentő ez az elnevezés, hisz Nagydobronyt továbbra is elkerülik a vasútvonalak.

Jellemző módon hamar kialakult a vámvizsgálatnak az a menete, amely legfőképpen azt biztosította, hogy a vámosok a csúszópénzekből komoly bevételre tegyenek szert. Az ilyen ügymenetek legfontosabb szereplőjévé érdekes módon a hordár lépett elő, aki a csomagokra ránézve nyomban

megmondta, hogy a zökkenőmentes ügyintézés az utasnak mennyi pénzébe kerül. Emberünk, diszkrétan kézhez kapva az említett összeget, a megfelelő időpontban sűgott a vámossal, aki a legtöbb esetben mindent rendben talált. Innét porszívót, vasalót, hegesztőpálcát, fűröt stb. vittek Magyarországra ajándékba, illetve eladásra, hazafelé jövet pedig ruhaneműt, cipőt, édességet hoztak. Mivel hivatalosan egy-egy külföldi útra két évente kerülhetett sor, e látogatások úgymond csekély gazdasági jelentőséggel bírtak. Egészen megváltozott a helyzet a múlt század kilencvenes éveinek elejétől, a kishatárforgalom megindulásától. Ekkor köszöntött be a batyus turizmus korszaka.

A határ, illetve a határmenti kereskedelem akkoriban majd' tíz éven át ezrek és ezrek számára biztosította a mindennapi megélhetést. A független ukrán állam 1991-es megalakulása után bő hat éven át még rendes fizetőeszközzel sem rendelkezett. Az országban óriási volt a munkanélküliség és az infláció. Akkoriban a nyugdíjasok két részletben kapták a járandóságukat, hogy a hónap végén valami értéke is maradjon a pénznek nevezett papírfecneknek, melyet, ha a zsebünkben felejtettünk, mosás után már csak körömnnyi papírdarabkánként szedhettünk össze, s dobhattuk a kukába. Ekkoriban a pedagógusok, állami alkalmazottak fizetésük egy részét természetben kapták – mosóport, cukrot, makarónit.

Természetes, hogy ezekben az években szinte mindenki – pedagógus és orvos, gyári munkás és tisztviselő, nyugdíjas – a szabad idejében a határt járta. Ki busszal, ki saját gépkocsival. A legtöbbjük csak egy-két kilogramm paszulyt, az engedélyezett két üveg vodkát, illetve a két doboz cigarettát vitte át és tette pénzzé a záhonyi illetve a nyíregyházi piacon, hogy azon egy rúd párizsit, egy kiló farhátat, netán csirkeszárnyat, két-három doboz kenőmargarint, három-négy csomag Negrót, valamint ugyanannyi Dunakavics cukorkát vásároljon. Az édességeket leadta itthon, a piacon dolgozó ismerős kiskereskedőnek, és a kapott pénzből fedezte a következő forduló költségeit. Ebből az időszakból bevillan egy kép: a nyíregyházi piacon két kezét magasra emelve bundabugyit kínál az arra járóknak az ismerős orvos. Amikor elhaladok mellette, és üdvözlöm, mosolyog, de nem kényszeredetten, hogy lám, szégyenszemre ezt is meg kellett érnünk, hanem tekintetéből inkább azt olvasom ki: ilyen időkben természetes dolog, hogy a családért ezt is bevállaljuk.

Aki saját gépkocsival rendelkezett, az csakhamar beszállt a benzinturizmusba, amely sok éven át az előbbieknél jóval kifizetődőbb üzletágnak bizonyult. Az üzemanyag mellett más egyebet is szállított a megrendelőnek, mindent, amit az megóhajtott. Festéket, tút, cernát, füstölt halat, zoknit, lepedőt. Ami éppen nálunk kapható volt, és kevesebbe került, mint Magyarországon.

Sorstársai Gyors Gyulának hívták azt az illetőt, aki amerikai gyártmányú, hatalmas üzemanyagtartállyal rendelkező ócska mikrobuszával naponta nyolc-tízszer is átlépte az ukrán-magyar határt. Számára ez volt a norma, s ha azt nem sikerült elérni, nem volt teljes értékű a napja. Hajtott is, mint a meszes. Az egyik délutánon befutott az ukrán vámra, és mérgében két kezével elkezdte a volánt csapkodni.

– Mi történt, Gyula? – kérdezték aggódva a körülötte állók.

– Hát nem elfelejtettem lefejtetni a gázolajat!

Egy másik történet egészen újkeletű. Beregszászi szőlész barátunknak, aki régóta gyökres szőlőoltványok előállításával foglalkozik, magyarországi ismerőseitől sikerült egy egész mikrobusznyi minőségi sima vesszőt beszerezni, amelyet kora tavasszal, az elkövetkező hetek során tervezett beoltani. Az őt elkísérő barátjával együtt az egész úton azon törte a fejét, hogy mit fognak majd mondani erről a szállítmányról az ukrán vámosságoknak. Mert, mint várható volt, a magyar oldalon a rakományt simán átengedték.

– Intett az ukrán vámoss, hogy nyissuk ki a kisbusz hátsó ajtaját, de még mindig nem jutott semmi okos gondolat az eszembe – emlékezik vissza a fiatal gazda, akinek végig az motoszkált az agyában, hogy ha bevallja az igazat, akkor vagy nagyon nagy sápot kell fizetnie, természetesen zsebbe, vagy a hiányzó növényegészségügyi papírok miatt a szállítmányt át sem engedik a határon.

Amikor az egyenruhás meglátta a szépen kötegelt vesszőket, együttérzően csak annyit mondott:

– Jó munkát a kosárfonáshoz.

Furcsa módon engem leginkább annak a dadri, szláv nyelveken alig tudó falusi legénynek a története fogott meg, aki a batyus turizmus fénykorában az édesanyját kísérte el a nyíregyházi piacra. A csapi határátkelőn ezúttal is sokat kellett várni, s a fiú attól az ócska busztól, amelyen utaztak, jó messzire elkeveredett. Egészen a Tisza-hídnál posztoló határőrökig, akik nyomban a gyanús idegenre fogták géppisztolyukat (ezen a határátkelőn gyalogosan ma sem lehet átlépni). A fiatalember gyenge orosz tudásával próbálta elmagyarázni, hogy útlevele ott hátul, a buszban maradt. Eközben hóna alól önkéntelen mozdulattal elővette azt a barna vályogkenyeret, melyből az imént éhét csillapítani letört egy-két jókora darabot. Láthatóan nem a fiú jórészt érthetetlen, habogós szövege, hanem a megtört barna kenyér győzte meg a határőröket, hogy az illető csakis a mienk lehet. Intettek hát neki, hogy gyorsan húzzon vissza a vámvizsgálatra kijelölt zónába.

„Elöl megy a lepény hal, a remény hal meg utoljára” – jut eszembe a kétértelmű mondat annak kapcsán, hogy a kárpátaljai magyarok minden történelmi

sorsforduló alkalmával elkezdenek bizakodni, hogy talán most... Így történt ez a független ukrán állam megalakulásakor 1991-ben, amikor jól értesült egyének tudni vélték, hogy Kravcsuk, az akkori ukrán elnök az egyik találkozójukon felajánlotta Kárpátalját Göncz Árpádnak. Egyesek arról is tudomást szereztek, hogy a legfőbb magyar közjogi méltóságok egymás közt megtárgyalták a kérdést, s végül is úgy döntöttek, hogy nem. Kétségbeejtő, ahogy ismerőseim, barátaim azóta is magyarázzák az ügy részleteit. Végül is mindig oda lyukadnak ki, hogy az 1993-ban megkötött ukrán-magyar alapszerződéssel az akkori budapesti kormány végleg lemondott a kárpátaljai magyarokról. Volt is nagy felháborodás. Sokaknak persze nem voltak ilyen illúzióik. Mert a szovjet iskolákban azt tanították a második világháború területhódításai kapcsán, hogy hős katonáink vérével megszerzett földekből egy talpalatnyit sem adunk oda senkinek. Igaz, a szovjet birodalom eltűnt a történelem süllyesztőjében, ám ez a hozzáállás továbbra is érvényes. Annyit változtak csupán az idők, hogy néhány realista gondolkodású ukrán politikus-történész már ki meri mondani most, az általános oroszgyűlölet és hisztéria idején is, hogy Ukrajna a szovjet érában nem egyszerű gyarmata, hanem az akkori területszerzési akciók révén egyben a haszonélvezője is volt a szovjet birodalomnak.

A múlt század kilencvenes éveinek elejétől rendszeressé váltak a tervezett áramkikapcsolások, mivel az ország erőművei nem tudták elegendő elektromos árammal ellátni a fogyasztókat. Ezek az áramszünetek legtöbbször hét-nyolcórásak voltak. Akkoriban újra divatba jöttek a petróleumlámpák, dobozsámra fogyott a gyertya. Nyáron jobban eltelt az idő, ám a hosszú téli sötét estéket bizony tervezni kellett. Többnyire hosszú beszélgetésekkel múltuk az időt. Történt pedig, hogy az egyik határ menti településen, úgy este hat óra tájban a nagymama felöltöztette és kézen fogta kisunokáját, s elindultak sétálni a csikorgó, decemberi hóban. Felkapaszkodtak a falu szélén emelkedő dombra, s onnan körbe néztek. A szomszédos magyarországi település utcáinak fényei – talán mindezt a hó okozta – innét színes lámpafüzérnek tündek.

– Nagyi, az ott mi? – kérdezte az unoka.

– Az ott, kislányom – nézett a távolba a nagymama – már a mennyország.

Tisztában vagyunk vele, hogy nem az, de mégis, jó tudni, hogy valahol számon tartanak bennünket.

ZELEI MIKLÓS

„HIVATALOSAN IS MAGYAROK VÓTUNK”

ÁTVÉTEL A KOLOZSVÁRI KORUNK
III. FOLYAM 2019. NOVEMBERI SZÁMÁBÓL

Nagy Magyar Alföld. Mi még ezzel a megnevezéssel kezdtük elsajátítani alapvető ismereteinket a Kárpát-medence legkiterjedtebb nagytájáról. Ahol laktunk. Az 1955/56-os tanévben kezdte a mi maradék-magyarországi évfolyamunk az általános iskola első osztályát. Azután változott a megnevezés. Felső tagozatos tankönyveinkben már csak Alföldnek nevezték „a rónák végtelenjét”. El tudom képzelni az oktatási minisztériumban az értekezletet, amelyiken ezt megbeszélték.

Akkoriban öt ország osztozott a Nagy Magyar Alföld területén. Középen mi, körülöttünk Csehszlovákia, a Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia. A két háború között még csak négy. Ma pedig, velünk együtt, hat. Kárpátalja is az a világljáró tájegység, amely egymás után több országba került: Csehszlovákia, Magyarország, Szovjetunió, Ukrajna. Megelőzve mindez egy kis 1919-es román katonai közigazgatással, s az általa hozott identitással: „Most, ugyi, már több mint tíz éve oroszok vagyunk. Vagyis mi, te meg én, meg a család és a rokonság magyarok vagyunk, de hát így kell mondani, mert most ők dirigálnak. De előtte, ezt az előbb már mondtam, hivatalosan is magyarok vótunk, azelőtt meg csehek. Mielőtt meg csehek lettünk vóna, egy rövid időig, tizenkilencbe’ románok is vótunk. Amikor a románok bejöttek, én is gazdálkodtam, mint mindenki a községbe’. Vót egy kis földem, két lovam, tehének, disznók, oszt’ abból éltünk, de kellett is a kis haszon, mert nem sokkal azelőtt halt meg az első feleségem, Róza, én meg ott maradtam négy gyerekkel özvegyen. Hát ekkor jöttek a románok, hogy adjam át nekik a szekeret és a lovakat, mer’ szükségük van rá. Mondom, mi lesz velünk, ha a lovakat elviszik, miből tartom el az árvákat? Na, azokat oszt’ nem érdekelte. Levezették az udvarrúl a két lovat, utána letolták a szekeret is. De ez még semmi! Három nap múlva keresnek egy pecsétes papírral, hogy be kell

menjek [Nagy]Szöllősre, a román előljáróhoz. Felkeltem én, ahogy szoktam, hajnalban, elláttam a jószágot, oszt' begyalogoltam. Kérdem, mért hívtak? Oszt' akkor mondták, hogy büntetést szabtak ki rám, amiért engedetlen voltam. Tizenöt botütést kaptam a hátamra, alig bírtam hazavánszorogni. A következő héten megént csak be kellett menni a következő részletért. De harmadjára már nem mentem.” (224–225. p.)

Ez együtt a történelmi, földrajzi, kulturális, lelki, nyelvi és demográfiai terepe Vári Fábián László *Vásártér* című regényének.*

A Vásártér a szerző szülőhelye. Weöres Sándor-i kezdet egy költő-írónak:

„Li Po-nak bor szárnyain száz verse kerekedik,
székváros vásárterén kocsmába heveredik,
hivatja a Menny Fia – nem megy, orrára esik:
»Bocsáss meg egy berúgott istennek« – esedezik.”

Tu Fu: Dal a nyolc részeg halhatatlanról

(Weöres Sándor fordítása)

A szerző szülőhelye Tiszaújlak városi típusú település, a „legmagyarabb folyó” jobb partján, az ukrán(korábbi szovjet)–magyar határon. (Ukránul Виллок/Vilok, szlovákul Vylók, németül Wylok.) Ez a különös nyugat–kelet, ami az egykori Szovjetunióban nyugatnak számított, oda *törekedtek a káderek, a határőr- és katonatisztek*, mert a föld, a víz, a levegő és az ott élő emberek végső kiszipolyozásával egy nagyon alacsony színvonalú konkvisztádor egzisztenciát teremthettek maguknak – amelynek magassága *és kivételezettségébe* a helybeliek közössége a legvadabb álmaiban se juthatott föl. Nyugat felől *érkezve* azonban mintha időutazást tennénk a múltba: konzerválva látjuk az egykori Kelet-Magyarország *összes* baját – újakkal növelve.

A Vásártér, a szerző szülőhelye „nem olyan már, mint azelőtt volt [...] apuka fuvarokat vállalt, oszt mindig hozott nekünk jó krumplicukrot, no meg a lacikonyha körül terjengő finom illatokat se lehet felejteni. Meg ott volt az a sok mester. A csizmadiák, a szabók, a fazekasok, számját se lehet tudni, hányféle sátor állt, mind kínálták a portékájukat! Mutatványosok, meg léggömbárosok is jöttek, ahol meg a forralt bort mérték, ott hamar lábra

* Magyar Napló, Budapest, 2018

kapott a jókedv, ott osztán a cigány muzsikusoknak is leesett néhány pengő” – emlékezik a szerző hazalátogató nagybátyja a békeidőkre. (101–102. p.)

Az 1951-ben született Vári Fábán László gyerekkorában már nem tartanak vásárokat a téren. Vásártér vásár nélkül. Már nem az, aminek állítja magát.

Mi történt?

A Szovjetunió.

A viláégés után, az átvonuló front után a magyarokon – akiknek a nevét is elvették – végrehajtott kollektív büntetés, a népirtó „egy kis munka” után mindent, ahogy ellep a birodalom. Áll az ember a fűben, valami tocsog, jön föl a bokája körül. Mindent előnt, beszivárog mindenhová. Már a szekrények mélyén, a lelkek legrejtettebb fiókjaiban is birodalom van. Legmélyebb árkaiból a fönt sütő napnak már homályosan derengő foltja se látszik. Ahol a háború után tíz évvel is hadi közigazgatás működik: a helyi tanács bárhová beszállásolhatja a boldog Ausztriából hazatérő daliás tiszteteket, akik ezekben a házakban, a bennük lakó megszállt családoknál, mi sem természetesebb, átveszik a parancsnokságot. Sztálin-képeiket kirakják a falakra és könnyes vigyázzállásban emlékeznek előttük a nagy időkről, gondolom arról, amikor a bécsi Cafe Landtmannban is ők törték össze a berendezést.

Szülőföld, ahol bármilyen állami intézmény, szervezet hatóságként lép föl és eldöntheti, hogy szeméttelpepet nyit a Vásártéren, a lakóházak között. Először a bútorkombinát igazgatója, Salamon Jóska hordatja a tér kacsauasztatóiba a fűrészpont – a gazdasszonyok nagy örömeire, mert ki lehet válogatni belőlük a tűzrevalót. Rá is beszélük a traktoristákat, hogy még többet hozzanak, s rejtsenek bele még több deszka- meg lécdarabot. „A java azonban csak eztán következett. Salamon Jóska leleményén a cipőgyárat igazgató, mordvin származású Jerakin is felbuzdult, s a télidőben kazántölteléként hasznosított szemetet ugyancsak a vásártérre hordatta. A bőr- és gumihulladék itt sem hevert sokáig kihasználatlanul, a konyhai tűzhelyekben ebből is keletkezett egy rész meleg és kétannyi füst. Ellenben az apró szemű, csiszológépek által termelt bőr- és gumipor ott maradt, s ezek alján, ha kézzel beletúrt valaki, érezhette: elég sok aprószeg lapult.” (257–258. p.) A szöveget azután a tehének itták meg. A legősibb bibliai jószág szögekkel a gyomrában. Az állatorvosi lelemény mentette meg őket a pusztulástól: a gyomrukba ledugott mágnesszondával szedve ki belőlük az acélszögeket: nem tízet és nem húszat, talán száznál is többet.

A szovjet katonaság is ott és akkora részt kerített el magának a falu határából, legelőjéből, ahol és amekkorát akart: „Igaz, hogy azt a legelőnek kiváló mezőt

már régóta a katonák birtokolják, s időnként méltatlan dolgokat művelnek vele. Két éve például egy nagy árokvájó géppel keresztül-kasul szabdalták az egész területet. A gép merev kanalakkal fogazott hatalmas kereke csak szórta kétfelé a drága humuszt. Vagy fél méter széles, s úgy egy méter mély árkot hagyott maga után, amelyet a katonák aztán ásókkal és lapátokkal szabályos árokserűvé formáltak, néhány nappal később pedig teljes menetfelszerelésben belefeküdtek az árkokba, s úgy tettek, mintha harcolnának. Olykor egy héten át mindennap ropogtak a fegyverek, s amikor elhallgattak, megengedték, hogy odamenjünk, s összeszedhessük a szétszórt töltényhüvelyeket. Mostanában, mivel idejük lejárt, nem használják már az árkokat semmire. Az őszi esők idején vízzel teltek meg, átázott, laza partjaik beomlottak, de hogy teljesen elsimuljanak, arra sokat kell még várni.” (131. p.) Hamarosan pedig hatalmas antennarendszer épült a békeharc lövészárkaival fölszántott mezőn. Zavaróállomást építettek a gondos ideológusok a nyugati rádióadások ellen. Előnyös pozíció volt, a szovjet határszágon kívül onnan zavarni lehetett az „ellenséges propaganda” vételét az egész Kárpát-medencében, Erdélyben, a Felvidéken, Jugoszláviában, Magyarországon. Érdeemes leírni oroszul is a zavaróállomás nevét: глушитель (glusityel). Szó szerint fordítva *süketítő* is jelent. Információs szögesdrótkerítéssel is körülvették a birodalmat és a béketábort. De a valódi is ott futott Tiszaújlak országhatárán is, elzárva a falutól a folyót, „amelyet megközelíteni sem volt tanácsos senki emberfiának. Azt beszélték, a sűrűn húzott szögesdrótkerítés és a szántás között hajszálvékony vezetékek feszülnek a fűben, s ha abba valami álnok határsértő belegabalyodna, jelzőrakéták röppennének a magasba, de könnyen lehet, hogy a drót esetleg egy akna gyújtószerkezetét hozná működésbe. E szóbeszéd nyomatakául a töltés tetején naponta lóháton vagy gyalogosan, fegyveres határőrök vonultak végig.” (115. p.)

„S a vesztesek vigasza mi legyen?” (8. p.) Többek között ez a könyv, amelyet a kárpátaljai magyar közösség regényeként is olvashatunk. Szerzője és korosztálya a rendszerváltás, a Szovjetunió halála idején járt negyvenes éveiben, két világ tapasztalatait gyűjtheti egybe. Van honnan visszatekinteniük és van mire. A szovjet múlt megszűnt világára. Az egykor nagyhatalmú ezredesek, akiknek parancsára gyakorlótérre kerítették el Tiszaújlak legelőjét, vagy bármit, talán épp parkolóőrök lettek Moszkvában, ahová egy katonai sátorvárosból jártak be, mert lakás se jutott nekik. Egy ekkora hadsereget nem lehet otthon eltartani, hanem legeltetni kell. Berlinben. Prágában. Budapesten. Kárpátalján. És ha szög kerül a gyomrokba, nem biztos, hogy kéznél van a csodatévő mágnesszonda.

A második világháború után valószínűleg a kárpátaljai magyarok kerültek a legnagyobb présbe. Mégsem szerezték meg fölöttük a teljes ellenőrzést. Az igyekvő birodalomnak ez a kudarca pontosan lekövethető a *Vásártér* szókészletében, rendkívüli nyelvi rétegzettségében. Irodalmi nyelv, köznyelvi változatok, ugocsai nyelvjárás, orosz, ukrán eredetű nyelvi elemek. És ránk ijesztenek a szovjet újbeszél birodalmi szörnyecskéi, amelyen például szöszedetünkben a szberkassza mozaikszó. A szovjet nyelv imádta a mozaikszókat, minél mozaikabb, annál forradalmibb. Ebbe a körbe tartozik a Tiszasztroj vállalatnév is.

A fenti gondolatmenet szerint írtam ki a könyvből azokat a szavakat, amelyekről úgy gondoltam, hogy nyelvjárásiak, a jövevény- és az újbeszél szavakat; zárójelben a jelentésük. Az előfordulás sorrendjében: sünkutya (sündisznó), *ördögsgeszeg* (görcs a deszkában), *blóderajtó* (kemence sütőjének ajtaja), *zsidóing* (pöndöly), *kirzatáska* (erős fekete viaszosvászon, ebből készült a katonacsizma szára, fusiban pedig táskát csináltak belőle a cipőgyári munkások), *rubel* (orosz, szovjet pénznem), *svájna* (varroda), *jászli* (bölcsöde), *buhálter*; *buháter* (könyvelő), *szádok* (a hárs régies neve), *viderszék* (vizespad, amelyen az ivóvizes edényeket tartották), *sürvedés* (alkonyat), *beszpeka* (bezpeka: a különféle szovjet biztonsági szervek – NKVD, MGB, KGB... – ukrán gyűjtőneve, amelyet a kárpátaljai magyarok is átvettek. A Szovjetunió széthullása után: Служба безпеки України – Szluzsba bezpeki Ukrajini –, rövidítve: СБУ – SZBU –: Ukrajna Biztonsága Szolgálat), *lisztes putina* (hengeres, fűdeles bádogedény, öt-hat kiló liszt fért bele), *kopera* (családi szófordulat az operára, egyébként kooperatíva: szovjet kereskedelmi szövetkezet), *norma* (munkaegység), *motrosál* (tesz-vesz, szöszmötöl), *druzsinnista* (az egykori magyarországi önkéntes rendőrhöz hasonló rendfenntartó), *hanglér* (szájhős), *csobak* (a földből kiálló kukoricacsonk), *zsulik* (eredeti jelentése tolvaj, csibész; köznyelvi jelentésváltozata: a plafonról lelógó villanyégőfoglalat, amelynek oldalán két, konnektorhoz hasonló csatlakozó van), *zajda* (lepedőbe kötött, vállon átvetett, elől-hátul lelógó batyu), *csájna* (teázó, kocsmá), *nyomdék* (agyagos talajon hagyott, szikkadó meztlábnyom), *pufajkanadrág* (pufajkaanyagból készült nadrág, amelyhez képest a cejgnadrág ünneplő viseletnek számított), *Tiszasztroj* (vízépítő vállalat a Tiszán), *plenkács* (faragófejsze), *tokány* (itt: puliszka), *kórékupa* (kukoricaszárkúp), *zasztava* (határőrs), *kopcihér* (semmirekellő), *borzderes* (kárpáti borzderes, szerény igényű, hálás szarvasmarha), *dregány* (denaturált szesz), *hórinkázni* (hintázni), *kasornya* (hálós bevásárlószatyor),

csonárzsák (csalánzsák), *tengerisuska* (kukoricacsuhé), *séhogva* (sipákolva, nehezen lélegezve), *ZiSZ* (Zavod imenyi Sztalina, Sztálin Autógyár), *bankli* (a suszter alacsony munkaasztala), *komitet* (a tanács végrehajtó bizottsága), *asztalspór* (takaréktűzhely, sparhelt), *dargozás* (ügyességi játék díóval, a hozzá tartozó másik szó: *klapper*, a diócsapatot vezető fejesdíó), *klijonka* (viaszosvászon), *bindolás* (szeges cipő fölső részének összevarrása a talpbéléssel), *leroscsitál* (végelszámolást készít, elszámol), *bulicska* (a bulocska helyi alakváltozata: zsömle), *kice* (viaszolvasztó bronztegely), *cek* (gyáregység, műhely), *risztung* (ruha), *minor* (Ugocsában a férfiként létező nőket jelölte, mondták így is: kanbori), *szberkassza* (szberegatyelnaja kassza: takarékpénztár, mint az OTP, vagy a romániai CEC), *bobik* (UAZ típusú, könnyű katonai terepjáró), *begérázott a szemük* (befagyott, bederesedett).

Napi használatban vannak a népi kultúra hagyományos tevékenységeit jelölő szavak, e tevékenységeket még végzik. De ez a hagyomány már nagyon sérült. A modernizáció, a csehesítés, szlovákosítás, oroszosítás, ukránosítás együtt okozta ezt a sérülést. Úgy is lehet fogalmazni, hogy a modernizáció a regény tárgyát képező településen egyenlő a csehesítéssel-szlovákosítással-oroszosítással-ukránosítással? Mert egyébként olyan megrendítően nagy dolgok nem történtek a modernizálásban azon a tájon.

A sérült modernizáció hoz el minket a mába: a regény jelenidejébe. Ez a prózai jelen a legszűkebb értelemben vett családtörténet, már a rendszerváltás után. Ahogyan az előregedett, megbetegedett anya a családtagokat igencsak próbára téve, nagy szenvedések, tudatkiesések közepette, az élők sorából eltávozik. Jó, hogy ez is benne van a könyvben. Végre olvashatunk arról is, hogy a rossz idők, a lélekipusztító körülmények nem kizárólag a jó és nemes tulajdonságokat hívják elő az emberekből, hanem tovább rontanak rajtuk. A tipográfiaileg is elkülönített fejezetek megszabadítják az anyaországi magyarokat attól a foszlányaiban még mindig meglévő romantikus képtől, hogy ott a határon túl, a messzeségben minden szép és jó. Összetartanak a magyarok. Húszpercenként jön a Mikulás.

A *Vásártér* határon túli „messzesége” nekem, anyaországinak, a közelségről beszél. Színről színre mutatja meg azt, ami a Maradék-Magyarországon leplezetten ment végbe. Ebben a tükörben láthatjuk valódi arcunkat. Izgalmas volna megtudni, mit jelent ez a könyv az erdélyi olvasóknak. Izgalmas volna azt felmérni gondolatban, hogy a rendszerváltások idején melyik magyar nemzetrészt milyen diktatúrából szabadult és a *valamelyest demokráciákban* milyen elnyomásba került bele. És ez közöttünk milyen különbségeket jelent?

SZERÉNYSÉG ÉS NAGYSZERŰSÉG

„Döbrent csend... úgy aktuális, trendi, vagány és modern ez a könyv, hogy közben benne van a történelmi, néplelki, irodalmi hagyomány folytathatóságának minden kelléke és eszköze.”

Nagy Koppány Zsolt

2019 tavaszán, Marcsák Gergely *Fekete-Tisza* című friss kötetével a kezemben jó párszor üldögéltem a házunk előtti kispadon, a költészet csodája „működésének” örvendező tanújaként.

Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia sorozatában megjelent kötet verseinek – olykor szükségtelenül aprólékos, nemegyszer jelentéktelen dolgok túlértékelésével, olykor igazán fontos értékek elhallgatásával, sőt lefitymálásával történő – mérlegelését általában hivatásos kritikusok végzik el. Ebben az esetben is teszik ezt szép számban, többségük elismerően hümmögve, például a poétikai eszköztár mint szellemi építőanyag mesteri felhasználását említve. Nyilván igazuk van, de azoknak a *kevesebbeknek* is, akik – köztük csekélységem – mindezen túlmenően a kötet *tartalmi egészének* felejthetetlen katarzist kiváltó összhatását hangsúlyozzák. Pontosabban: nem kizárólag a falat alkotó téglák szabályos glédáját tekintik értéknek, hanem az „építmény” elbűvölően szép „külső” látványát is, természetesen tudva, hogy a gyönyörűség stabilitását a beléje szervesült, szilárd alapra támaszkodó, a tartalom kötőanyagával rögzített „téglák” garantálják.

A terjedelmében szerény, értékét tekintve főhajtásra méltóan jelentős kötet verseit az idősebb pályatárs büszkeségével üdvözölve, ugyanakkor a szerző pályakezdő, közelmúltban lezárult korszakának ismeretében számomra bizonyossággá vált: *Marcsák Gergely költészetének az évek múlásával folyton szilárduló alapja a vele született, szakadatlan kiteljesedésre ítéltetett tehetség.* Merthogy az átugorhatatlan fejlődési folyamat előtt vagy elején a vele született tehetség még csak *ígéret* bárkinél.

Erre a megállapításra – érdekesen fontos előzményként – sajátos bizonyíték az a tízegynéhány évvel ezelőtti eset, amikor a tőle először hozzám

került néhány vers közül párat némi utószerkesztéssel kész voltam publikálni folyóiratunkban. Csakhogy! Más, a zsengeik megjelenésére szinte lihegősen áhítózó pályakezdőktől eltérően a kincseshomoki akkori fiatal srác határozottan értésemre adta: *majd akkor, ha már nem lesz szükség utószerkesztésre.*

Kell-e hangsúlyoznom, micsoda öröm számomra, hogy mostani, az alkotói fejlődés sikerességéről tanúskodó, gondosan megválogatott gyöngyszemeket tartalmazó kötetével bebizonyította akkori igazát, figyelemre méltóan súlyos ráadásként pedig azt is, miszerint őt nem csupán megsüvegelendő talentumként, de *erős, egészséges önbizalommal megáldott személyiségként* is számon kell tartanunk!

Ezért furcsállom, hogy vannak recenzensek, akik valamilyen oknál fogva hajlamosak elsiklani a kötet némely verseinek *leglényege* fölött, illetve félremagyarázva próbálják értelmezni azt. Egyikük, Mádi Gabriella például többek közt a következőket írja az *ÉBER ESTÉN* című ciklusban olvasható versekről: *„A művek közös vonása a humor, mely különböző mértékig, de a kötet e részének csaknem minden darabjában megcsillan. Ennek ékes példája a nyitóvers, a Mátyás anyja Prágában című.”* (Együtt, 2019/5. szám, 59-61.) Erről a kőbe korántsem véshető állításról egy széles körben ismert anyaországi „vajtfülű” műítész véleménye jut eszembe, aki a rendszerváltozás során földvagyonuktól aprópénzért megfosztott emberek tragikus helyzetét megjeleníteni hivatott, drámaian archaikus nyelvezettel megfogalmazott novella íróját „humoros” ábrázolásmóddal vádolta meg, ami szerinte idegen tőle, mármint a novella szerzőjétől... Tény, hogy a humor mint olyan sem abban a novellában, sem a *Mátyás anyja Prágában* című, kétségtelenül balladának nevezhető költeményben sem mutatható ki; annál inkább *jelzések sora* egy szerencsétlen sorsú tájegységen (szülőföldünkön) élő emberi közösség (nemcsak, de leginkább a magyarság!) sanyarú helyzetéről. Ezek fényében szerintem meggondolatlan-ságból fakadó merészség az említett recenzens részéről, hogy – eleve téves megközelítéssel alkotott véleményét mintegy „megerősítve”, egyszersmind Szentmártoni János helyénvaló megállapításainak részben ellent mondván – ezt a költeményt afféle „stílusgyakorlatnak” tekinti. Ez utóbbi kategóriába sokkal inkább és a kötet versei közül egyedüli darabként a hexameterekből épített *Thészeusz* című illeszthető be, amely egyébként épp e minőségében tulajdonképpen kilóg a kötet egészéből.

A fentiekhez hasonlóan minősíthető Kemsei István egyik megállapítása is, aki ugyancsak a harmadik ciklusban olvasható *Opsi* című vers kapcsán iróniáról, a nyelveveredés tragikomédiájáról beszél. Itt szintén a kívül-,

sőt távolálló *érzéketlenségével* állunk szemben, hiszen – túl azon, hogy az irónia és a tragikomédia közt van „némi” fogalmi különbség – a kisebbségi léthelyzetben majdnemhogyan teljes mértékben *kényszerű* nyelvekeveredés átkával sújtott, de még egészséges nemzettudatú (vagy ahhoz ragaszkodni kívánó) népek ezt a jelenséget teljes joggal „csak” *tragédiának* érzik.

A szóban forgó ciklus más verseiben jelen van ugyan a humorosság, illetve az irónia, esetenként a pajzanság is, ám szerintem korántsem vigasságeremtő céllal, inkább a szerző duhajkodástól tartózkodó, „mindössze” csipkelődő hangulat-állapotának jelzésként. (Az előző, sorrendben második, főleg szerelmi témájú verseket kínáló ciklus kapcsán Szentmártoni János szintén „csipetnyi öniróniát” említ, és ez a megállapítás a szóösszetétel előtagja nélkül a harmadik ciklus verseinek jó részére is különösebb erőltettség nélkül vonatkoztatható.) Okkal feltételezhető hát, hogy a *Mátyás anyja Prágában* című balladának nem itt, hanem – témájának és „cselekményének” drámaiságára való tekintettel – az első ciklusban lett volna a helye; Marcsák Gergelynek a kialakulás előrehaladott állapotában izmosodó költői énje ugyanis az első két ciklus (*A VONATOKRÓL, ALKONYA VITRINBEN*) verseiben nyilvánul meg, ezeken belül leginkább a mások szerint is olyan *fontos* költeményekben, mint a *Különjárat, Örök fogság, lapszélvers lágerimákhöz, Gloria Victis, Dovbus, Fekete-Tisza, Jódeső*. Ezekben a versekben látszik kiteljesedni – a poétikai mesterségbeli tudás erényei mellett – Marcsák Gergely emberi és költői azonosulása a mindenkori vesztesek (személyiségek és közösségek) életézésével, akiknek sorsát irgalmatlanul determinálják hatalomra kerülő elvetemült ideológiák. Meggyőződésem szerint ebben a vers-vonulatban helyezhetők el *A vonatokról, Nagyapa, Hült hely, Tiborc panasza*, de szerelmi témájuk ellenére még a *Karácsonyi vásár, Szomj és Terek* című költemények is.

Mindezek után vélhetőleg a tévedés kockázata nélkül megállapítható, hogy a kötet tartalmi egészét uraló komorságban (amire a kötet cím is utal) semmiféle hagyományos értelemben vett humor, irónia nem fakaszt igazi derűtséget, legfeljebb – talán az emberi arcunkat-sorsunkat szüntelenül degradáló erők, törekvések sejtetésének céljával – némi derengést. Ami természetes, hiszen a kötet szerzője a mi életünket éli, a mi gondjainkat érzi és viseli, márpedig a létgondokat ismerő, vállalán hordozó embernek aligha van hajlama a könnyed humorizálásra vagy ironizálásra; akkor sem, ha írástudói mivoltában Isten rendelése szerint magasan kiemelkedik a lélekszámban veszedelmesen fogyatkozó, nemzet- és értéktudatban egyre nagyobb hiányokkal sújtott közösségből.

Marcsák Gergely kötetének eddigi méltatói valamiféle hagyománynak megfelelően szinte minden esetben jelzik (most én is), hogy első kötetről van szó. Mintha az első kötetekhez általában muszáj lenne gyanakodva viszonyulni... Csakhogy ez a kötet a jóra-szépre még érzékeny, de amúgy „szörös szívű” ítések szemében sem tűnhet felejthető versek gyűjteményének, sőt, ezek a versek a hozzájuk fülszöveget író Vári Fábíán László aranyból vétetett költeményeihez hasonlóan *élő, lüktető cáfolatai* annak a vádnak, miszerint *ami kárpátaljai, az nem irodalom, s ami irodalom, az nem kárpátaljai*. Az effajta fanyalgók végre tudomásul vehetnék, hogy kishazánkban egyre többen és tehetségesebben művelik az irodalmat. Hála Istennek olyanok is, akik – csakúgy, mint az előttük járó alkotónemzedékek jelesei – a legtágabb emberi közösség problémakörébe ágyazva nem „átallják” vállalni a kisebbségi létkörülmények művészi erejű megjelenítését is. A Marcsák Gergely verseiből makulátlan tisztasággal sugárzó költészet révén a szülőföldünkön művelt *magyar* irodalom hitem szerint a címadó folyam áramlásához hasonlóan deltázik a teljes magyar irodalom tengerébe, s annak kitagadhatatlan részévé szervesül.

Ezzel a kötetével szerzőnk már kiérdemelte a *Gérecz Attila-díjat*, a Magyar PEN Club *Khelidón-díját*, valamint a Magyar Művészeti Akadémia *Könyv Nívódíját*. Adja Isten, hogy az elismerések az ő esetében is további szorgalomra, újabb művek teremtésére ösztönözzenek; mindemellett legyen továbbra is bátorsága az *önteltség elutasításához*, hiszen a silány kivagyiság képes lenne *megölni a tehetséget*, az attól viszolygó természetes *szerénységet* pedig – ahogy azt eddigi emberi-alkotói magatartása és kötetének értéke bizonyítja – megteremtheti a *nagyszerűséget*.*

(Marcsák Gergely: Fekete-Tisza. *Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia programjának keretében, az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával kiadta a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft., 64 old., 2019.*)

Nagy Zoltán Mihály

* A Magyar Művészeti Akadémia Könyv Nívódíjának átadásakor, 2019. december 12-én Lázár Balázs színművész tolmácsolásában elhangzott méltatás kibővített változata.

DUPKA GYÖRGY

TÖRTÉNELMI ZARÁNDOKÚTON A KAUKÁZUSBAN ÉS EURÁZSIÁBAN

(TÖRTÉNELMI SZOCIOGRÁFIA, 9. rész)

ÜZBEGISZTÁN

Kora délelőtt Almatiból közép-ázsiai emlékutunkat repülőgéppel az Üzbég Köztársaság fővárosában, Taskentben folytattuk. Írásos források először a harmadik században említik. 1966-ban földrengés pusztította el, ezt követően szovjet mintavárost teremtettek belőle, ezt tükrözik a szovjet mintájú épületek sokasága is az ezredforduló után létesült modern házak, középületek, mecsetek stb. gyűréjében. A repülőtérrel busszal indultunk az *Üzbegistan* szállodába. Majd találkoztunk **Szántó Péter** diplomatával, Magyarország taskenti nagykövetével, aki itteni programunkat szervezte meg.

VÁROSNEZÉS A TASKENTI NAGYKÖVET TÁRSASÁGÁBAN

Arról már ideérkezésünk előtt a sajtóból értesültünk, hogy itt járt **Szijjártó Péter** külgazdasági és külügyminiszter, aki hivatalos üzbeasztáni látogatása alkalmával június 27-én megnyitotta Magyarország taskenti nagykövetségét. Azóta felgyorsultak a diplomáciai események. Az Üzbég Köztársasággal több olyan kétoldalú megállapodás is előkészítés alatt áll, illetve aláírásra került, amely a magyar-üzbeaszt baráti kapcsolatokat, a gazdasági és kulturális együttműködést magasabb szintre emeli. Azóta a modern gyógyszeripar, az egészségipar, a vízgazdálkodás, valamint a logisztika és az építőipar területén a magyar vállalatok egyre több piaci lehetőséghez jutnak. A *Türk Tanács* országaiból több mint 700 ösztöndíjas hallgató tanul magyarországi egyetemeken. A népi diplomácia szintjén is fellendült a kapcsolatépítés, például a tradicionális magyarországi *Kurultáj*-találkozón (*Bugaci* pusztán) a Kárpát-medence magyar hagyományörzői mellett szinte az összes *hun-türk tudatú nép*¹ – köztük az *üzbeaszt, üzbeasztáni madzsar* is – képviselteti magát. Sőt, **Bíró András Zsolt** antropológus, a rendezvény főszervezője legutóbbi

találkozásunk idején elmondta: a rendszerváltás után az újra felfedezett közép-ázsiai madzsar törzsből is érkeznek vendégek a *Kurultájra* (a kazakisztáni madzsar és az üzbegisztáni madzsar törzsek, illetve törzstörédek valószínűleg közös eredetűek).

Üzbegisztán vázlatos térképe

Ottartózkodásunk idején is alapvetően stabil az ország politikai helyzete. Az elnöki köztársaságot a szamarkandi születésű **Islom Karimov** üzbég teljhatalmú elnök 1990-től 2016-ban bekövetkezett haláláig „vaskézrel” vezette. Az ország jelenlegi elnöke **Shavkat Mirziyoyev**. Az elnök próbál jóban lenni Oroszországgal, Kínával és az USA-val. Törekszik arra, hogy minél több befektetés jöjjön az erősen állami szektor által dominált gazdaságba. Fő bevételi forrásaik: gyapot, arany, uránium és gáz. A világon a 4. legnagyobb aranylelőhelye van. Évente 80 tonna aranyat termelnek ki. A Magyarországnál ötször nagyobb Üzbegisztán Közép-Ázsiában a legek országa: a térség legszegényebb, legnépesebb országa. A legutóbbi népszámlálás szerint közel 34 millió a lakossága, amely gyapottermelésből, állattenyésztésből és bányászatból él.

Taskent lakossága 2 millió körül van, közte több ázsiai népcsoport is képviselve van. Elvértve élnek itt magyarok is, az egykori első és másodikvilágháborús magyar hadifoglyok utódai és Kárpátaljáról ide vezényelt diplomások leszármazottjai. Az 1989-es hivatalos népszámlálás adatai alapján nyomon követhetjük a Kárpátaljáról elszármazott magyarok szétterjedését. Így a volt Szovjetunió területén végzett felmérések adatai az akkori köztársaságokra

lebontva a következőképpen festenek: Üzbegisztánban 211, Kirgíziában 57, Türkmeniában 35, Tadzsikisztánban 21 magyar él, összesen a négy Közép-Ázsiában számuk 324 fő.² Egyesek úgy tudják, hogy az afgán határ melletti Szuhandarja járásban vannak még magyarok.

Az ország nagy része száraz-sivatagos terület, a meglévő folyók, tavak – köztük az *Aral* tó is – kiszáradnak, illetve a kiszáradás szélén állnak, az általános felmelegedés miatt a patakokat, folyókat tápláló *Tian-Shan*-i magashegyi gleccserek eltűnőben vannak. Ez hosszú távon veszélyt jelent az öntözéses mezőgazdasági termelésre is. Az ívóvíz becsült kincsnek számít.

A házigazdák a vallási és viselkedési kultúra kapcsán megfelelő információval láttak el minket. Az előbbi tekintetében Üzbegisztánra is hagyományosan az iszlám mérsékelt vonala a jellemző (a lakosság 88-92%-a *muszlim*, főleg *szunita*, 6-9 százaléka *orosz ortodox*). Többek között a mecsetek és más történelmi, kultikus építmény látogatásánál a nők részére ajánlott a fedett fő, a térd alatt érő szoknya és a vállat is takaró ruházat, és nem ajánlják fényképezni a hosszú fehér szakállú, hagyományos öltözkémben, turbánban és kaftánban járó személyeket (akszakálok: helyi idősbölcs vezetők), a zöldpiacot és résztvevőit. Az éttermekben az alkoholfogyasztást nem tiltják, igénylőknek felszolgálgják. A kézrázással történő üdvözlés csak férfiak között szokás. A férfi helyi nőt úgy üdvözölhet, hogy a jobb kezét a (saját) szívtája felett a testére helyezi és alázatosan meghajol.

A mai Üzbegisztán területe hajdan a perzsa birodalom része volt. Időszámításunk előtt a 4. században aztán *Nagy Sándor* hódította meg. Majd az 13. században a szeldzsuk törököktől a *Dzsingisz kán* által vezetett mongolok vették át a régió irányítását. Virágzó kultúrák éledtek és buktak el Üzbegisztán hosszú történelme során, de mindegyikük nyomot hagyott maga után. A *Timur Lenk* nevéhez fűződő építmények nagyrészt a földrengés lerombolta. A terület 1924-ben lett Üzbég Köztársaság, 1925-ben pedig a Szovjetunió részévé vált. A sztálini évtizedek alatt 1944-ben Üzbegisztánba telepítettek néhányat a deportált népcsoportok közül (csecseneket, meszheti törököket), ami később etnikai konfliktusok forrásává vált. *A második világháború alatt Sztálin leginkább az üzbégek közül választotta ki katonáit. 1946-ban egy sikertelen Sztálin-merénylet miatt több, mint 30 000 üzbéget vetettek börtönbe.*³

Üzbegisztán 1991-ben vált függetlenné. A főleg európai ruhában járó üzbég emberek kedvesek és segítőkészek, a vidéki nők hosszú tunikát és nadrágot hordanak. Egyébként a taskenti óváros egyik kávézójában is több olyan férfival találkoztunk, akik közül egyesek felfigyeltek a magyarul be-

szelő társaságunkra, oroszul szót is váltottam velük, illemtudóan közölték, hogy sorkatonaként, valamikor a 70-es, 80-as években Magyarországon is szolgáltak, egy-két magyar szót (köszönöm, szervusz stb.) is felemlítettek. Egyébként az orosz nyelvet sokan beszélik.

Az ajánlott programunk alapján megnéztük azokat az építményeket, köztük az *Alisher Navoi Operaházat*, a Függetlenség téri palotákat, valamint a lakóházakat, amelyeket a japán, német, magyar és más nemzetiségű hadifoglyok 1945-1947 között felépítettek. A főtéren, megtekintettük az 1966-os földrengés, valamint a II. világháború áldozatainak emlékművét is.

Megcsodáltuk a történelmi műemléknek számító *Khast Imon* (»nyolc imám«) komplexumot – az ország vallási központját, a *Telyashayakh (Tilla Sejk) mecsetet*, amely az *Uthman koránt* őrzi. A gigantikus méretű *Korán* 665-ből, amit **Timur Lenk** hozott magával Szíriából. Majd a hódító oroszok hadizsákmányként Szentpétervárra vitték, s csak 1924-ben került vissza Üzbegisztánba.

A felújított *Romanov-palota* mellett is elsétáltunk. Kísérőink elmondása szerint **Nyikolaj Konsztantyinovics** nagyherceget az orosz koronaékszereket is érintő gyanús ügyei miatt száműzték Taskentbe. Rezidenciája ma a külügyminisztérium egyik épülete. Az üzbég *Szépművészeti Múzeumnak* hatalmas festménygyűjteménye származik a nagyhercegtől – kölcsönkérték, de soha nem adták vissza. Gyönyörű, hímezett suzani faliszőnyegeket, buddhista szobrokat, zoroasztra műremekeket is őriznek itt.

Nem hagytuk ki a programunkból az öreg város mellett a *Chorsu bazárt* sem, ahol az ázsiai kereskedők pultjain volt ott „*minden, mi szem-szájnak ingere és még azon is túl...*”

ELSŐ VILÁGHÁBORÚS MAGYAR KATONAI SÍRKERT A BOTKINÓ TEMETŐBEN

A nagykövetség fontosnak tartja az emlékezetpolitikát, hogy az első és a második világháborús magyar hadifoglyok életéről, sorsáról Üzbegisztánban fellelhető dokumentumok felkutatásra kerüljenek, majd tudományos feldolgozásukat követően azokat a szélesebb magyar közönség is megismerhesse. Az Üzbegisztán területén és *Taskentben* elhunyt magyar hadifoglyok emlékének ébrentartására törekednek. Legutóbb például 2017. november 1-jén **Szántó Péter** nagykövet a munkatársaival először hajtott fejet és koszorúzta meg az Üzbegisztán területén az I. világháborúban elesett magyar katonák és hadifoglyok tiszteletére a taskenti *Botkinó Temetőben* emelt magyar síremlékművet.⁴

Az *Üzbég Történész Szövetség* adataira hivatkozva, az I. világháború során mintegy 200 ezer hadifoglyot szállítottak Közép-Ázsia orosz birodalomhoz tartozó részeire, a hadifoglyok jellemzően osztrákok, magyarok és németek voltak, a jelenlegi Üzbegisztán területén mintegy 30 hadifoglytábor működött. A 200 ezer hadifogolyból kb. 45 ezer hunyt el 1915-ben a járványok következtében.

A gyakori elhalálozásokat Taskentre vonatkozóan **Fábián Béla** hadifogoly feljegyzése megerősíti: *„Napok teltek, a kedélyek mindinkább lecsendesedtek, Szibériáról, evakuálásról semmi hír, csak a bakák haltak nyugodtan tovább. A przemysliek közül alig élt már valaki. Nem volt kétséges, hogy a légénységi táborok az utolsó szál emberig ki fognak halni. A bakák szomorú temetési menete, a koporsókkal megrakott szekér után kullogó néhány vedlett ember már annyira megszokott képe volt a városnak, hogy az volt a ritkaság, ha ilyen menettel naponként nem találkoztunk.”*⁵

Tóth György visszaemlékezése szerint: *„240-en voltunk egy barakkba, s estétől reggelig 3-4 halottunk volt örökké. A halottakat minden reggel szedték össze, tették szekérre, s vitték a mezőre. Itt nagy síkság, óriási síkság, csupa homokmező volt. A gödröt megásatták a bajtársakkal, akik élve voltunk, de csak olyan hetven centis gödröt lehetett ásni, mert a homok szaladt össze. Akkor belerakták oda a meghaltakat, leklórozták, s azon módon reá kellett azt a port hinteni. De mikor jött egy nagy vihar, úgy nevezték az ottaniak, hogy burává, [buran] akkor a lábuk, fejük, térdük mind ki voltak a földből. Mintha valami libák lettek volna. Úgy.”*⁶

Buharában például 1916-ban⁷ a magyar hadifoglyok közül 46 tiszt, 1 orvos, 720 légénységi katona volt, és további 2400 főnyi osztrák-magyar hadifogoly dolgozott a Buhara–Kács–Termesz vasútvonal építésén. *„Az októberi forradalmat követő polgárháborúban a magyar hadifoglyok táborai hol a fehérek, hol a vörösök fennhatósága alá kerültek, s rábeszéléssel vagy erőszakkal mindkét fél igyekezett közülük minél többet a maga oldalára állítani. A történészek által idézett források szerint a magyar foglyok zöme a bolsevikok mellett szállt harcba, arányuk a nemzetközi alakulatokban minden más nációét felülmúlta. Összesen mintegy százezerre teszik az internacionalisták soraiban küzdött magyarok számát, közülük harmincezer el is esett a frontokon.”*⁸ Törökországban a hadifoglyok 70 százalékát a magyarok tették ki. Hasonló volt az arányszámuk a helyi Vörös Hadsereg internacionalista alakulataiban is.⁹

A taskenti hadifoglytábor mellett katonai kórházak is működtek, az itt elhunyt magyar hadifoglyokat *Botkinó Temetőben* helyezték örök nyugalomra.

Az 1920-as évek elején a kiszabadult hadifoglyok elhunyt bajtársaiknak emlékművet is emeltek. Magyar és orosz felirata: „*Magyar tisztok az elhunyt magyar katonáknak.*” „*Bajtársaknak a bajtársak.*” A mintegy három méter magas kőszobor a Szent István-i koronára emlékeztető fejdíszet viselő szfinxet ábrázol, amely előtt összegörnyedt magyar katona jelképezi mindazt a fájdalmat és kint, amit a hadifoglyoknak el kellett viselniük. A taskenti magyar hadifogoly-temető és emlékműve (*Gách István* alkotása). A fentebb idézett *Farkas József György* tudósításából tudjuk, hogy a tömegsír feletti emlékművet a hatvanas évek végén fedezték fel újból a *TV Híradó* arra járó munkatársai; *Pásztor Ferencnek* és *Zih Bélának* még sikerült néhány ott maradt idős magyart is megszólaltatnia. Azt a hírt a helyi múzeumigazgató is megerősítette, hogy a nemzetközi alakulatokban harcolt magyar katonák és a hadifogolytábor lakói közül többen végleg itt maradtak, felvették a szovjet állampolgárságot, családot alapítottak. Voltak olyanok is, akik bekövetkezett halálukig gondozták a magyar katonai temetőt.

A taskenti Botkinó Temetőben emelt magyar síremlékmű. Forrás: Magyarország Nagykövetsége Taskent, 2017.

A hadifogságban elhunyt *Lipthay Jenő* tizedes sírja is a taskenti temetőben van. Lipthay a helyi kórházban kiütéses tífuszos betegeket ápolta, majd ő is megfertőződött és elhunyt.¹⁰

EGY LÁGERMÚZEUM MAGÁNKÉZBEN

A nagykövet közreműködésével csapatunk délután egy bérelt autóbusszal felkereste Üzbegisztán egyetlen és magánkézben lévő lágermúzeumát, amit 1998-ban nyitottak meg. Az intézmény létrehozása **Szultanov Dzsaliil Dzsasalovics** (1944) helytörténész nevéhez fűződik. Érdekes, hogy a saját tulajdonában lévő ingatlanból alakított ki emlékmúzeumot. Üzbegisztán függetlenné válása után elindított szorgos kutatómunkájának tárgyi és papíralapú emlékeit, relikviáit, a GUPVI-lágerek hétköznapijait, a túlélők vallomásait stb. mutatta be.

Az múzeum egyetlen nagy kiállítótér, állandó otthont adott a falra felfüggesztett, különböző méretű pannóknak, a beüvegezett dokumentumoknak. A fal mentén sorakozó vitrinek is tömve vannak érdekességekkel. Szemünk előtt meglevenednek a történelem újkori-legújabb kori szomorú eseményei: 1945-től napjainkig. Ezen belül a hadifoglyok megnyomorított életét, halálát tükröző dokumentumok sokasága köti le tekintetünket.

Az eredeti orosz nyelvű GUPVI-lágerdokumentumok, archív felvételek, fotók, lágernaplók, levelek, térképek, rajzok, rablisták, hadifogoly-temetők és más iratok főleg a japán hadifoglyokkal foglalkoznak, de hozzájuk hasonlóan kegyetlen bánásmódban részesültek a német, a magyar és más nemzetiségű sorstársaik is. Az emlékkiállítás sematikus térképeiről, rajzairól leolvasható, hogy Üzbegisztán minden nagyobb lakott településeken, valamirevaló városban volt GUPVI és GULÁG láger, illetve táborrészleg. A kettős szögesdrótkerítés (tiltott terület, rabok nyelvén: halálsáv, illetve zapret zona), négy sarkában őrtornyok, a kerítésen belül pedig barakkok, ahová a napi robotolás után bezárták éjszakára a rabokat.

Szultanov Dzsaliil igazgató szívesen fogadta az általunk hozott magyar, német és angol nyelvű kiadványokat, iratokat, pl. a *Szolyvai Emlékpark* történetét, máris bejelentette, hogy ezek is ki lesznek állítva. Sőt, még több anyagot kért tőlünk, mivel az Üzbegisztánban raboskodó magyarokról alig van információja, megígértük, hogy kérésének eleget teszünk.

A múzeumnak évente sok száz japán látogatója van, akik adományokkal segítik az intézmény fenntartását. Az igazgató szerint a megoldás az lehet-

ne, ha a múzeumot átvénné a város önkormányzata és állami intézménnyé alakítanák át, de húzódik az erre vonatkozó képviselőtestületi döntés.

Megtudtuk, az országban nincs más ilyen intézmény, amely sok ezer hadifogolynak állít emléket, akik Üzbégföldön raboskodtak és az embertelen körülmények közepette elhaltak. A pécsi Német Kör elnöke köszöntő beszédében méltatta a következetes taskenti emlékezetpolitikát, és nagyrabecsülését fejezte ki az idehurcolt hadifoglyok emlékének példamutató ápolásáért.

MUNKATÁBOROK ÜZBÉGFÖLDÖN

A taskenti emlékmúzeum környékén, az egykori külváros peremterületén (azóta beépült az iparterület) található a GUPVI 380. sz. és a 386. sz. főtábor részlegeinek egykori szálláshelyeit **Szultanov Dzsali** múzeumigazgató mutatta meg. Az ideérkező hadifoglyok koncentrációs és elosztó tranzit-tábora is volt.

A 386. sz. tábor több mint félezer japán nemzetiségű lakója barakkokat és a hozzátartozó parancsnoki házakat, istállókat, mozitermet épített. Majd német, magyar és más nemzetiségű hadifoglyokat is ide hurcoltak. Négy év alatt ipari objektumok, téglagyárak, városnegyedek, kórházak, közintézmények, kulturális színterek, utak, terek, parkok létesültek a rabok keze nyomán. Napjainkban ezekben az átalakított objektumokban taskenti polgárok laknak. Például 1947-ben japán, német és magyar hadifoglyok eklektikus stílusban felépítették az *Aliser Navoj Operaházat és Balettszínházat*, amely ma is az üzbég kultúrát szolgálja. 1953 után lett könnyebb az élet általában.

A múzeum kiállított tárgyai között egy bölcső is van. Az igazgató elmesélte ennek történetét. Egy japán hadifogoly faragta az egyik üzbég családnak, annak cserébe, hogy élelemhez juttatták. A több generációt kiszolgáló bölcső a rendszerváltás után került a múzeum tulajdonába. Az egymásrautaltság, egymás megsegítésének ékes példája ez.

A helytörténetész adatai szerint 1945-től 25 ezer japán hadifogoly katona lett az üzbegisztáni táborok lakója. Az eddigi kimutatások szerint 812 japán halt meg Üzbegisztánban. Csak 1978-ban engedték meg a japánoknak a temetőlátogatást. A rendszerváltás után Üzbegisztán függetlenségét az első között Japán ismerte el. A két ország közti együttműködésről sok dokumentum lett aláírva. Főleg az iparfejlesztésben nyújtottak jelentős segítséget. Többek között három repteret is felújítottak.

A taskenti GUPVI-munkatábornak is voltak magyar lakói. Például a mátraderecskei **Horváth B. József** hadifoglyot a Tambovi lágerből – életben maradt sorstársaival együtt – tovább szállították Üzbegisztánba. Mint írja: „*Én többedmagammal Taskentben kötöttem ki, ahonnan egy idő után tovább vittek Cseljabinszkbe. Itt farönk esett a lábamra, emiatt sebesültként engedtek haza 1945 augusztusában...*”¹¹ Ez a feljegyzés is igazolja, hogy magyar bakák is raboskodtak Üzbegisztán lágereiben.

A taskenti 386. számú hadifogolytábor felújított temetője.

Fotó: Fuchs Andrea

Kísérőink társaságában Taskent egyik német-japán katonai temetőjét is felkerestük, amely egykor a 386. számú hadifogolytáborhoz tartozott. A múzeum melletti főleg muzulmán temetőben német-osztrák emlékmű, itt 2 osztrák és tíz német van eltemetve. A központi obeliszken német, üzbég és orosz nyelven a következő szöveg van felvésvé: „*Itt hadifoglyok nyugszanak, a 386-os lágerből*”. Az ismeretlen katonáldozatokra emlékeztünk.

A múzeumigazgató által rendelkezésünkre bocsátott levéltári dokumentumok szerint az egyik NKVD-jelentésben az áll, hogy 1943/48 között 709 fő halt meg, ebből 240 japán, 355 német, 2 magyar, 1 zsidó, 74 olasz, 1 moldován, 1 orosz, 9 román, 1 cseh és 4 jugoszláv van eltemetve Üzbégföldön. Azt is tudomásul vettük, hogy az üzbegisztáni GULÁG-GUPVI táborrendszer és a kapcsolódó levéltári iratok feltárása még várat magára. Fel-tűnően érdekes, hogy az első világháborús magyar hadifoglyok felkutatásának már jelentős szakirodalma van, sőt tucatnyi visszaemlékezés látott napvilágot könyvalakban is. Előrehaladás a japán és a német hadisírgondozás területén tapasztalható. A Japán M. Goja Alapítvány és a német civilszervezetek figyelemreméltó eredményeket értek el a hadisírgondozás, az emlékezetpolitika, az adatgyűjtés és elemzés terén.

Közös megemlékezés a taskenti lágertemetőben Szántó Péter diplomatával, Magyarország taskenti nagykövetével.

Fotó: Fuchs Andrea

A SZU NKVD/MVD GUPVI táborainak jegyzékében az egykori Üzbég SZSZK területén több olyan GUPVI főtábor és lágerrészleg volt, ahol magyar hadifoglyok is tartózkodtak 1943-1955 között. Az *Andizsán-Fergana-Kokand* háromszögben is néhány hadifogolytábort tartanak számon.

A kelet-üzbegisztáni, Ferganai-medence délkeleti szélén található a világsajtóban is ismertté vált¹² *Andizsán/Andizhan (350 ezer fő)*, amely Kirgizisztán határa közelében terül el, és az Andijon régió adminisztratív, gazdasági és kulturális központja. 1944-1945-ben itt állították fel a GUPVI 26/0. számú lágert. Megjegyzem, hogy ugyanitt működött 1916-1920 között az első világháborús hadifogolytábor is több ezres keretszámmal, az elhalt német, osztrák és magyar eltemetettek száma nem ismeretes. A régióhoz kapcsolódik az egyik legvéresebb történet. A korabeli feljegyzések szerint a kirgizisztáni *Osh* határában felszámolásra ítélt hadifogolytáborból az üzbegisztáni Andizsáni táborba 1919 áprilisában gyalogosan elindult 170 monarchiabeli tisztet, köztük 42 magyart, útközben a szovjetellenes szárt lázadók vezérének, **Halhodzsának** parancsára lemészárolták „*A dráma Aim község szomszédságában, a Kara Darja nevű folyó hidjánál játszódott le.*”¹³ Ez a tömeggyilkosság a korabeli magyar sajtóban is egy darabig kedélyeket borzoló beszédtema volt.

A GUPVI 26. számú Andizsán hadifogolytábort (GPS hosszúság: 40 78 33, GPS szélesség: 72 33 33) a második világháborút követően a rabokkal építették fel és működtették az 50-es években. A 26. tábor 1. sz. temetője az *Izbaskanti* körzethez sorolt *Csuamában* található, ahol a németek és japán halottak közt magyarok is nyugszanak. Mások mellett **Marosi János** (1926) hadifogoly itt van eltemetve.

Üzbegisztán keleti részében elterülő és a legtermékenyebb régió, Fergana tartomány fővárosában, *Ferganában/Fargana* (214 ezer fő) volt a 387. számú hadifogoly-láger közigazgatási központja (GPS hosszúság 40 38 64, GPS szélesség 71 78 63). A leírások szerint az 1. sz. temetője 2000 m keletre *Kzil-Kijtől*, a „*Dzsaj*” völgyben található. Itt nyugszik **Lajosi Imre** és **Vince Bálint** honvéd.

Kokandától kétezer méterre északra terült el a 3670. számú rabkórház sirkertje. Az eltemetett magyarok száma pontosan nem ismeretes. Más adatok szerint az említett temetőkben 4-en vannak elhantolva.

Meg nem erősített adatok szerint Üzbegisztán területén átmeneti jelleggel működtették *Angrenben (Ahan-Garan)* a 372/0. főtábort, *Begobatban* a 288. számú, *Csircsikszben* a 360. sz. tábort.

<i>Tábor, táborrészleg, kórház száma az Üzbég SZSZK területén</i>	<i>Temető elhelyezkedése</i>	<i>Az eltemetettek száma</i>
<i>SZU MVD 386/0. sz. hadifogolytábor, 17. sz. különálló munkásszázad, Taskent, Taskenti terület</i>	1. sz. temető a taskenti muszlim temetőn belül	1945/48-ban eltemetve: 1 magyar és 79 német és japán katona
<i>SZU MVD 288. sz. hadifogolytábor, I., 3., 4., 5., 7. sz. táborrészlegek Bekabad, Taskenti terület</i>	Öt település 5 temetője (likvidálva)	1 magyar 90 német és 195 japán katona, összesen 286 van eltemetve 1945/48-ban
<i>SZU MVD 382.sz. hadifogolytábor, Angren, Taskenti terület</i>	1. sz. temető, Angren	összesen 133 fő van eltemetve 1945/47-ben
<i>SZU MVD 360. sz. hadifogolytábor, Csiresik/Chirchik, Taskenti terület</i>	Temető a település peremkerületében	összesen 13 fő van eltemetve 1945/47-ben
<i>SZU MVD 400. sz. ORB, Taskenti vasút, Taskenti terület</i>	2. sz. temető Taskent perem részén	2. sz. temetőben eltemetve 8 fő
<i>SZU MVD 26. hadifogolytábor, Csuama/Chuama, Izbaskanti körzet, Andzsani terület.</i>	1. sz. temető, Csuama, Izbaskanti körzet	61 német, 30 japán, 18 más nemzetiségű, összesen 109 fő van eltemetve 1945/47-ben
<i>SZU MVD 26. hadifogolytábor, I. sz. táborrészlege, Juzsnij Alamisnik Hadjaabad körzet, Andzsani terület.</i>	2. sz. temető Juzsnij Alamisnik perem részén	összesen 4 fő van eltemetve 1945/47-ben
<i>1529. sz. hadifogoly kórház, Kogan, Bukharai terület</i>	Kagan város peremén, létező sírkert	168 japán, 47 német, 7 norvég összesen 222 fő van eltemetve 1945/47-ben

<i>SZU MVD 387. sz. hadifogolytábor; 1. sz. táborrészleg, Fergana Ferganai terület</i>	<i>Fergana város peremén, létező sírkert</i>	összesen 2 fő van eltemetve 1945/47-ben
<i>SZU MVD 387. sz. hadifogolytábor; 2. sz. táborrészleg, Kokand Ferganai terület</i>	<i>Kokand város peremén, létező sírkert</i>	összesen 304 fő van eltemetve 1945/47-ben
<i>SZU MVD 387. sz. hadifogolytábor; 3. sz. táborrészleg, Kzil-Kija, Ferganai terület</i>	<i>1. sz. temető, 2000 m keletre Kzil-Kijtől, a „Dzsajj” völgyben Kirgiz SZSZK területén</i>	
<i>SZU MVD 3670. sz. hadifogoly kórház, Kokanda</i>	<i>2000 m északra Kokandtól</i>	összesen 240 fő van eltemetve 1945/47-ben
<i>372/0. sz. hadifogolytábor; Angren, Ahan-Gara</i>	<i>Temető a település peremkerületében</i>	összesen 2 fő van eltemetve 1945/47-ben

1934-ben Szovjetunió-szerte sorra jöttek létre Gulág-táborok. Ilyen volt az üzbegisztáni *Szazlag*, ahol a rabok kollektív gazdaságokban dolgoztak.¹⁴ 1939–1940-ben építették meg Üzbegisztán területén a Nagy Fergana-csatornát, csákánnyal és ásóval, a civil lakosság tizezreinek munkába vetésével. Későbbiekben a csatorna előidézte az Aral-tó elapadását.¹⁵

Taskentben GULÁG-börtönláger is működött. A mindenható cárokhoz hasonlóan Sztálin is Taskentbe száműzte a kegyeiből kiesett kommunista értelmiségieket. Köztük volt a marxizmus nemzetközi hírnevet szerzett teoretikusa a filozófus és esztéta **Lukács György** is, a Szovjetunió 1941-es megtámadásakor Taskentbe telepítették, ezt megelőzően 1941. június 29-én az NKVD kémkedés vádjával letartóztatta, három hónapig tartó vallatás után – bizonyítékok hiányában – a vád alól felmentették és kiengedték a hírhedt Lujjankáról.¹⁶

Alekszandr Szolzsenyicint, a Gulág világhírű krónikását még kazahsztáni raboskodása idején egy magyar orvos lokalizálta a rákos daganatát (hererák).

Néhány héttel Sztálin halála előtt – a dzsezkazgani börtönlágerből kiengedték. Kazahsztán déli részére száműzték, a háromezres Birlíkbe, ahol matematika tanárként dolgozott. A későbbiekben a daganat megint kiújult, Üzbegisztán fővárosában, Taskentben megműtötték, és nem csak felgyógyult – és élt 90 éves koráig –, de ebből írta meg a *Rákostályt*. 1957-ben hivatalosan is rehabilitálták.

A politikai rabok között került a távoli Kárpátaljáról idehurcolt **Keselya Iván** izsnyétei (zsnyatinói) görögkatolikus parochus, akit az aposztázia elutasítása miatt a KGB 1947. május 22-én letartóztatott, az ungvári megyei bíróság 5 év szabadságvesztésre, 5 év jogfosztásra és vagyyonelkobzásra ítélte. Taskent környékén, a kényszermunkatáborban ismeretlen körülmények közt pusztult el 1949-ben.¹⁷

A SELYEMÚTON SZAMARKAND FELÉ

Ami úticélunk is Szamarkand-Navoi, Taskentből bérelt busszal nekivágtunk a 475 km-es útszakasznak és elindultunk az ezredéves *Selyemúton*, amely pusztákat, sivatagokat szel át és egykor nagy ókori és középkori lovasbirodalmakat, ezredéves, misztikus karaván-városokat (Taskent-Samarkand-Navoly-Bukhara-Hiva/Khiva) köt össze, és mélyen bevésték titkaikat Üzbégföld történelmébe is.

A Selyemútnak több magyar vonatkozása is van. Közel kétszáz éve például az üzbegisztáni Bukhara érintésével, *Szkander bég* néven **Kőrösi Csoma Sándor**¹⁸ (Csomakörös, 1784 – Dardzsiling, 1842) vándorló székely nyelvtudós, tibetológus, közel százhatvan éve pedig **Vámbery Ármin**¹⁹ (1832-1913) akadémikus járt erre őseink kutatásának útján. A sajtóból is értesültem arról, hogy az üzbegisztáni *Hivában* (régi nevén: *Khoraszán*), a magyar keletkutató, **Vámbery Ármin** tiszteletére emléktáblát avatott **Kövér László**, az Országgyűlés elnöke, amikor Kazahsztánban és Üzbegisztánban 2013-ban tett hivatalos látogatást. A Vámbery-emléktábla avatása kapcsán a meglévő magyar-üzbég közös történelmi gyökerekről is beszélt.²⁰

Az emlékút során bejárt térséget is főleg muszlim (főleg szunnita) vallású lakosság uralja. A külső hódítókkal évszázadokon át harcoltak. A szabadságot szerető üzbégek ellenállását a vörös terror hatalmas emberi áldozatok árán sem tudta véglegesen megtörni. Lenin és Sztálin parancsára baszszakok/antibolsevista ellenállók ezreit semmisítették meg, a törzsi kötelékeket ide telepített népcsoportokkal akarták felhigítani, ami később konfliktusokat gerjesztett.

A történelmi Selyemutat a negyvenes-ötvenes években a hadifoglyok, Gulág-rabok közreműködésével a szovjet katonai vezetés igényei szerint

hadi útként újjátották fel. A helyiek mondták, hogy egyes sziklával, kőpusztasággal és homoksivataggal övezett szakaszai csontokra épültek, hiszen a nehéz fizikai munkával járó kötőzésben kidőlt rabokat az út mentén vajt gödrökben temették el. A Selyemút felújításán magyar, német és más nemzetiségű hadifoglyok dolgoztak, mint a mérföldkövek, úgy sorakoznak a névtelen sírok is, ahol a halálra dolgoztatott rabok nyugszanak.

A 40-45 fokok hőségben az országút menti – pihenő oázisban – kísértőink tanácsát megfogadva forró teát ittunk (hagyományos törökülésben), és valóban éreztem, hogy a gyötrő szomjúság eltűnt. Az út menti beton csatornában hűsítő víz hömpölygött tova, vizétől felfrissültem én is. Láttuk, tapasztaltuk, hogy az itteni lakosoknak az életben maradásért ma is keményen meg kell küzdeniük. Legfőbb kincsük a víz! A közeljövőben már drámai lesz a víz kérdése, mert olvadásnak indultak a magas sziklahegyek tetejét borító gleccserek.

A mezőgazdaság, az állattenyésztés, a zöldség és gyümölcsstermesztés, a gyapotültetvények csakis öntözéses módszerrel valósíthatók meg, mivel állandó a nyári hőség, a szárazság. Megfigyeltük, a számunkra igen mostoha természeti körülmények közepette az üzbégek otthonosan, gyakorlatiasan élnek. Az évezredes Selyemút is csak annyiban változott, hogy aszfalt borítja.

A vidék legkorábbi építményénél is rövid pihenőt tartottunk és megtekintettük *Mirzo Ulughbek (Amir Temur)* (1336-1405) unokája) csillagász obszervatóriumát. Már a Krisztus előtti időkben is mágikus titok övezte a mindentudó csillagászokat, akik bölcs jóslataikkal, meteorológiai előrejelzéseikkel segítették népük vezetőit, hogy az adott év folyamán mire számítsanak... Ezek az államilag védett emlékhelyek ma megbecsült turisztálványosságot szolgálnak.

A „KELET RÓMÁJÁBAN” ...

Az aszfaltozott történelmi Selyemúton nomád tájakon haladva értük el a 2750 éves *Szamarandot*. Az ősi települést *Kelet Rómájának* s a muszlim világ gyöngyszemének nevezték költők és történészek. Történelmi jelentősége vitathatatlan, hiszen ez volt a térségben *Timur Lenk*, másnéven *Amir Temur* (1336-1405), az ég császáranak tartott király „oktatói központja”.

A belvárosában emlékmű-néző sétánk folytán az egyik étteremben valódi üzbégi piláfot ettünk. Szinte minden étteremben ez a főétel, mellé zöldséges

salátát, lepényt és forró teát adnak. Az első írásos emlék piláf témában **Nagy Sándorhoz** köthető, aki a Perzsa Birodalom meghódítása során ismerte meg ezt az ételt. Nagy Sándor hódítótól kezdve a lenini-sztálini kommunista diktatúrán át az unió összeomlásáig rengeteg emberi életet oltottak ki ennek a városnak a leigázásáért is.

Ellátogatunk a **Timur Lenk**, a hatalmas 14-15. századi világhódító sírjához, a király sírját egy jade kő őrzi, amellyel Ulug bég állított emléket nagyapjának. A világ legnagyobb jade köve volt 1740-ig, amikor Nádír sah megpróbálta eltávolítani, s az kettétört. Timur Lenk nagyságát méltatva a kőbe vésvé ez áll: „*Ha én felemelkedem, a világ beleremeg.*”

A 30 fokos hőségben tettünk sétát a történelmi belvárosban, kitartóan kerestük fel a listánkon szereplő történelmi emlékhelyeket: Registan tér, Ulugbég medresze, Tilla Kari medresze, Sher Dor medresze, Shah-e-Zinde /„élő király”/ ősi zarándokhely és nekropolisz a 14-15. századból, gazdag mauzóleumok, Guri Amir /Gür-e -Amir/ Timur Lenk Mauzóleuma, Sziáb bazár, Ulugbeg csillagvizsgáló, Gök Szaraj/Kék palota, Kuszán Ibn Abbasz mauzóleum stb. A mives ivánokkal, faragott minaretekkel és türkiz, bordázott kupolákkal díszített épületek bejárása után **Bibi Khanim**, Timur kedvenc feleségének mecsetjéhez látogatunk. A monumentális imaház építésekor, mely a maga idejében a leghatalmasabb mecset volt szerte az iszlám világban, úgy tartják, hogy 95 elefánttal szállították a márványtömböket Indiából és Perzsiából.

A látottak és a hallottak alapján meggyőződhattünk, hogy napjainkban is fontos egyetemi város, amely évszázadokon át volt az iszlám vallásos oktatás egyik keleti fellelegvára, olyanokkal vetekedett, mint *Bagdad*, *Iszfahán*. A félmillió Szamarkand Üzbegisztán műemlékekben leggazdagabb városa és egy letűnt korszak egykori gazdagságát szimbolizálja.

Felkerestük a szamarkandi híres *Sziáb bazárt*, ámulatba ejtett bennünket az üzbég és tadzsik kereskedők pultjain, a földre terített szőnyegeken felvontatott árucikkek hatalmas választéka. Sajnos, a piacon a fotózást tiltják.

Késő délután Szamarkandból a 170 km-re lévő Navojba indultunk a bérelt busszal. Emlékutunk utolsó állomása a Navoi város közelében lévő *Zarafshan Hotel*, de ez már a *Malik-rabatovsky* kistelepüléshez tartozik. Azért szálltunk meg itt, mert a repülőtér közelében van. A reggeli órákban érzékeny búcsúzkodás következett, majd a repülőtérrel elindultunk Moszkvába.

Folytatása következik

JEGYZETEK:

¹ A Kurultajon 2012-ben részt vevő nemzetek és törzsek listája: *azeri, avar (dagesztáni), baskir, bolgár, burját, japán, karakalpak, kazak, kazakisztáni madjar, kirgiz, mongol, üzbég, üzbegisztáni madzsar, tatár, török, türkmén, ujgur, yakut, magyar*. A magyar törzsek is tartottak törzsi gyűléseket. Az első modernkori, magyar részvétellel megtartott Kurultájt 2007-ben rendezték Kazakisztánban, Sága településen. Azon az eseményen a kazakisztáni madjar törzs ünnepelte máig élő rokonságát a magyar néppel: a kapcsolatot **Bíró András Zsolt** munkatársaival már 2006-ban bebizonyította. 2011-ben megkezdte az üzbegisztáni madzsar törzs településrendszere és genetikai karakterének feltérképezését. Forrás, Kurultaj, honlap: <http://kurultaj.hu/2013/10/dns-vizsgalat-es-eredetkutas-interju-biro-andras-zsolttal/madzsarok/> (Letöltés, 2017.)

² Dupka György. *I. A magyarság számának, összetételének és települési területeinek változása Kárpátalján. (1910-től napjainkig)*. Tárolt változat: [www.umdsz.com.ua > uploads > csatolmanyok > Ukrajnai-magyarsag.](http://www.umdsz.com.ua/uploads/csatolmanyok/Ukrajnai-magyarsag.)

³ Lásd: Üzbegisztán történelme. https://hu.wikipedia.org/wiki/Üzbegisztán_történelme

⁴ *Megemlékezés halottak napja alkalmából*. In: Magyarország Nagykövetsége Taskent, Honlap: <https://taskent.mfa.gov.hu/news/megemlekezes-halottak-napja-alkalmabol>

⁵ Fábián Béla: *6 ló – 40 ember. Hadifogoly feljegyzések*. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R. -T. kiadása, Budapest, é. n. 276 old. Tárolt változat: https://midportal.extra.hu/books/fabian_bela_6_lo_40_ember.pdf

⁶ Gazda József: *Emlékek Ázsiája*. Tárolt változat: <http://mek.niif.hu/03800/03835/03835.htm>

⁷ Tóth Marcell: *Németi Lajos, a hadifogoly – egy furfangosan megírt levél*. In: Bonus Nuntium 2019. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára: https://bonusnuntium.hu/wp-content/uploads/2019/05/Toth-Marcell-Nemeti_levél_szentos_Tanulmány.pdf

⁸ Farkas József György: *Magyarok az I. világháborúban* – Taskent. Ma 7, 2018. jún. 29.: <https://ma7.sk/kultura/magyarok-az-i-vilaghaboruban-n-taskent>

⁹ Györkei Jenő és Józsa Antal főhadnagyok: *Adalékok a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a Szovjetunió polgárháborújában részt vett magyar internacionalisták történetéhez (1917-1922)*. In: *Hadtörténeti Közlemények*, 4. évf. 3-4. sz. (Budapest, 1957). 60 old. Tárolt változat: http://epa.hu/00000/00018/00104/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1957_03-04_021-069.pdf

¹⁰ Magyar katona sírja az üzbegisztáni Taskentben. OMNIA Békés Megyei Tudásház és Könyvtár, HU. http://www.omnia.ie/index.php?navigation_function=2&navigation_item=%2F09408%2F-jetspeed_portal_browser_psm1_docID_21861_secID_43050&repid=1

¹¹ Horváth B. József: „*En túléltem, de a szüleim nem...*” Hadifoglyok írják. <https://mek.oszk.hu/02200/02237/html/frame2.htm>

¹² 2005. május 13-án az üzbegisztáni Andizsánban iszlamista fegyveres lázadás tört ki, melyet az üzbég hadsereg százas nagyságrendű áldozatokkal járó összecsapásokban keményen leverte. Egyes szakértők szerint „*Sok áldozat árán, de sikerült megakadályozni (vagy legalábbis elhalasztani) egy olyan iszlamista forogatókönyv realizálódását, mint amit ma Szíriában láthatunk.*” Forrás: <http://www.oroszvilag.hu/?t1=tortenelem&hid=5826>

¹³ Kaba Eszter: *Az osi hadifogoly mészárlás, avagy egy rémtörténet természete*. 2011.10.12. 07:14 : https://nagyhaboru.blog.hu/2011/10/12/az_osi_hadifogoly_meszarlas_avagy_egy_remtortenet_termeszete

¹⁴ Anna, Applebaum: *A Gulág története*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2005. Tárolt változat: https://datenpdf.com/download/anneapplebaum-a-gulag-tortenete-i-ii_pdf

¹⁵ Czéh Zoltán: *Ahol a folyók visszafelé folynak. „Természetátalakítás” és vízszennyezés a Szovjetunióban*. 72. old. Tárolt változat: [www.cafebabel.hu > files > files > tartalom > cikkek > 33_Viz_Czeh](http://www.cafebabel.hu/files/files/tartalom/cikkek/33_Viz_Czeh)

¹⁶ Lásd: *Vallatás Lubjankán*. Lukács György vizsgálati ügyiratai – Életrajzi dokumentumok. Argumentum Kiadó – Lukács Archivum, Budapest, 2002. 30-31., 110., 197-198. old. Tárolt változat:

<https://core.ac.uk/download/pdf/35134762.pdf> (A hozzáférés ideje: 2019. október 19.) Megjegyzendő: máig megbocsáthatatlan bünt követett el a Magyar Tanácsköztársaság idején Lukács György közoktatásügyi népbiztos, aki parancsot adott, hogy gyávaságért tizedeljék meg a románok elől meghátráló vöröskatonákat. Hét személyt végeztek ki. Forrás: Megyeri Dávid. *Lukács György népbiztos katonákat tizedeltet. Ez történt száz éve*. Magyar Nemzet, 2019.05.12. <https://magyarnemzet.hu/belfold/lukacs-gyorgy-nepbiztos-katonakat-tizedeltet-6911717/>

¹⁷ Bendász István-Bendász Dániel: *Helytállás és tanúságtétel*. A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Galéria-Écriture, Ungvár-Budapest, 1994. 59. old.

¹⁸ **Kőrösi Csoma Sándor** saját szavaival: székely-magyar Erdélyből, nyelvtudós, könyvtáros, a tibetológia megalapítója, a tibeti-angol szótár megalkotója. (Forrás: Wikipédia).

¹⁹ **Vámbery Ármin** az MTA pénzügyi támogatásával 1861 őszén indult útnak Ázsiába, hogy a magyarok nyomai után kutasson. **Rasid Effendi** néven, szunnita dervisnek öltözve indult el Isztambulból. Többek között átutazta Közép-Ázsia sivatagjait, városait. 1863-ban megérkezett az üzbég Khoraszanba (mai nevén: Chiva), majd Buharán keresztül Szamarkandba érkezett, majd a térség kegyuraival (kán, emír) találkozása után újra Isztambulba tartott.

²⁰ *Magyar-üzbég rokonságról beszélt Kövér László. Közép-Ázsiába látogatott az Országgyűlés elnöke*. In: Oroszvilág.hu, (2013-10-30.) http://oroszvilag.hu/?t1=magyarorszag_es_a_posztsozvet_terseg&hid=4377

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

(2019. DECEMBER – 2020. JANUÁR)

ELISMERÉSEK

* December 5-én Budapesten, az MTA székházában ünnepség keretében felavatták a Magyar Tudományos Akadémia új doktorait: 73 kiváló kutató kapta meg a tudományos teljesítmény egyik legnagyobb elismerését, köztük **dr. Csernicsekó István**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontjának vezetője, a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács alelnöke.

* Átadták a színházi háttér- és kiszolgálószakmák képviselőit elismerő Magyar Teátrum Díjakat a Fővárosi Nagycirkuszban. A *Határon túli különdíjat* **Fóris Csaba** világosítónak, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház munkatársának ítelték oda.

* **Marcásák Gergely** *Fekete-Tisza* című kötete elnyerte a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) Irodalmi Tagozatának *2019-es Könyv Nívódíját*. A könyvet **Füzesi Magda** József Attila-díjas költő és **Nagy Zoltán Mihály** József Attila-díjas író, az MMA rendes tagjai méltatták.

* A Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács (KMAT) a tudományos kutatásokban és a tudományos

utánpótlás nevelésében mutatott kimagasló teljesítményért **Váradi Natáliát**, a tudományos kutatásokban elért kimagasló teljesítményéért pedig **Dupka Györgyöt** tüntette ki.

* A KMAT által alapított tudományos díjakat idén hat kárpátaljai magyar tudós vehette át: **Iváncsó Ernő, Szemrád Emil, Hulpa Diána, Molnár Ferenc, Hadnagy István** és **Gál Dávid**. A díjazottak rövid tudományos szimpózium keretében mutatták be kutatásaik legfőbb eredményeit.

* A Magyarok Kijevi Egyesülete *Etelköz-díjjal* tüntetett ki két meghatározó személyiséget: **Vígh János**, az egyesület első elnöke és **Szentpéteri Bertalan**, a kijevi magyarság barátja és önzetlen támogatója részesült a díjban.

* A Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága (RIT) évzáró kiállításán átadták az idei *Révész Imre-díjakat*. Az elismerést **Erfán Ferenc** grafikus-festő és iparművész, a Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeum igazgatója, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, valamint **Brenzovics László**, a KMKSZ elnöke vehette át.

* *Kultúra Lovagja* címekeket adtak át a magyar kultúra napja alkalmából tartott budapesti Honvéd Kulturális Központban, ahol nyolc országból érkezett 36 lovagot avattak. A felavatott lovagok között van mások mellett **Joszif Bozsuk** nagybockói polgármester, **Nagy György**, Csetfalva nyugalmazott polgármestere.

* A magyar társadalmi és kulturális élet fejlesztése érdekében kifejtett eredményes tevékenység elismeréseként a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága díszoklevelében részesült a MÉKK felterjesztésében, az Okleveleket Beregszászban **Moritz László** alelnök adta át: **dr. Nagy Natália** nyelvész, az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézet Magyar Filológiai Tanszéke docense, **Király András** hegedűtanár, a Tiszapéterfalvai Ifjúsági Művészeti Iskola igazgatója, **Matl Árpád** kőfaragótábor-szervező, a Pro Arte Munkács Civil Szervezet vezetője, **Popovics Nikoletta** könyvtáros, a Somi Községi Könyvtár és a Somi Irodalmárok Emlékmúzeum vezetője, **Sz. Kárpáthy Kata** újságíró, irodalmár, a KVVIT tagja, a Kárpátalja.ma hírportál munkatársa, a Beregszászi 7. számú Általános Iskola szervezőpedagógusa, **Horváth Sándor** író, költő, újságíró, a Kárpáti Igaz Szó megbízott főszerkesztője, **Kulin Zoltán** televíziós

újságíró, szerkesztő, Ungvár város önkormányzati képviselője, a TV21 Ungvár tévécsatorna igazgatója, **Lajos Mihály** újságíró, riporter, a Kárpátalja hetilap munkatársa.

* *KMMI Oklevélben* részesült: **Halász László**, a Beregszászi Járási Állami Közigazgatás Művelődési Osztályának vezetője, **Károly Erika** könyvtáros, az Ungvári Járási Központi Könyvtár megbízott vezetője, **Dolinai Zsuzsa** fiatal kutató, tanár, a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács (KMAT) titkára, **Lator Béláné Tanczer Katalin**, a Viski Zöld Falusi Turizmus Szövetség alapítótagja, a Viski „Veszta” Nőegylet elnöke, **Bíró Lajos** derceni vállalkozó, mecénás, a Munkácsi Járási Tanács képviselője.

* *Együtt-nívódíjat* kapott **Szöllősy Tibor** író.

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

2019. DECEMBER

* Beregszászon, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban sor került *A veszett brigadéros* című darab bemutatójára. A produkció a Rákóczi-emlékév keretében a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség felkérésére jött létre. A veszett

brigadéros középpontjában Esze Tamás alakja áll. Az előadásban közreműködtek a Kárpátalja Néptáncegyüttes táncművészei.

* A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság legfiatalabb tagja, **Sz. Kárpáthy Kata** pályakezdő prózaíró bemutatkozhatott a Kolozsvári Kikötő elnevezésű rendezvényen. *Vesztes* című novellája angol és román nyelven is olvasható **László Noémi**, illetve **Horváth Benji** fordításában a Kolozsvári Kikötő antológiájában.

* A Kárpátaljai Ferences Misszió Alapítvány és a Beregszászi Keresztény Értelmiségiek Szövetségének (KÉSZ) szervezésében *Közelítő szavak Szedő Dénesről* címmel könyvbemutatót tartottak a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárának olvasótermében. **Hidász Ferenc** ferences atya volt az, aki az elmúlt évtizedekben Szedő Dénes műveit összegyűjtötte,

* Ungváron ezen a napon végezték ki **Bródy András** (1895–1946) ruszin miniszterelnököt, magyar országgyűlési képviselőt, miniszteri biztost, akit 75 évvel ezelőtt tartóztatott le az NKVD-SZMERS különítménye. A legendás ruszin politikusaira és kivégzett, meghurcolt képviselőtársaira emlékeztek Ungváron, a Duhnovics Ház alagsorában lévő a Sztálinizmus Kárpátaljai Emlékmúzeumában, amelynek fenntartója a Szolyvai

Emlékparkbizottság. Megkoszorúzták a Bródy-emléktáblát (alkotója: **Matl Péter**), gyertyát gyújtottak a mártírok emlékére a Duhnovics Társaság nevében **Mihajlo Beleny** elnök, **Mihail Medvigy**, a Duhnovics Ház igazgatója, a MÉKK nevében **Meskó János** történész, múzeumigazgató.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház nagytermében került sor az *Adventi fényfűzér* című előadásra. A darab színpadra alkalmazója **Gál Natália**, a beregszászi színház színésznője. Az előadásban szerepet kapott **Gál Natália**, **Fornosi D. Júlia**, **Orosz Melinda**, **Vass Magdolna** és **Ferenci Attila**.

* **Matl Péter** a magyarok múltjába visszatekintő, a hun–magyar mondakör mitikus vezérállatához, a turulmadár mellett a csodaszarvashoz fűződő motívumokat megjelenítő alkotásaiból nyílt kiállítás Magyarország Beregszászi Konzulátusának Gulácsy termében. A megjelenteket **Beke Mihály András** első beosztott konzul köszöntötte, majd **Szilágyi Mátyás** főkonzul mondott köszöntőbeszédet. A kiállítást **Matl Péter** mutatta be. A hangulatos zenét a Nagyszőlősi Bartók Béla Művészeti Iskola Adagio kvintettje szolgáltatta.

* A munkácsi római katolikus székesegyházban felszentelték a munkácsi születésű **Lucsok Péter Miklós** segédpüspököt, akit nemrég

Ferenc pápa nevezett ki az egyházmegye segédpüspökévé.

* **Harangozó Miklós**-emlékkiállításra került sor Magyarország Ungvári Főkonzulátusán. A tárlatot **Buhajla József** főkonzul nyitotta meg. A közeli jó barátira emlékezett, méltatta közéleti tevékenységét **Dupka György**, a MÉKK elnöke. Fia, **Harangozó Miklós** tiszaujhelyi görögkatolikus áldozópap a család nevében mondott köszönetet, hogy a főkonzulátus lehetőséget adott édesapja emlékkiállításának.

* *Járt-e Petőfi Szibériában?* címmel tartottak könyvbemutatót Beregszászon. A **Dalmay Árpád**, a Beregszászért Alapítvány kuratóriumi elnöke fordításában megjelent *A szibériai „titkos fogoly” – Petőfi Sándor Barguzinban* című kötet ismertetésének a beregszászi városi könyvtár adott otthont. **Lengyel János** író, az esemény moderátora vezette a kiadvány prezentációját.

* Különleges tárlattal lepte meg a Vérke-parti város közönségét Magyarország Beregszászi Konzulátusa. *Karácsonyi ajándék* címmel kortárs kárpátaljai képzőművészek alkotásaiból téli hangulatú válogatást állítottak össze a konzulátus új kiállítótermében: **Szerhij Biba**, **Volodimír Mikita**, **Vaszil Vovcsok**, **Volodimír Pavlisin**, **Tarasz Danilics**, **Vaszil Szvaljavcsik**, **Ivan Didik**, **Natalija Szima-Pavlisin**,

Anton Kovács, **Tarasz Uszik**, **Borisz Kuzma**, **Jurij Seleveckij** és **Vaszil Szkakandij** munkáitesodálhatták meg az érdeklődők.

* Az ungvári Ilko Galéria adott otthont a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács (KMAT) 2019. évi közgyűlésének. A rendezvényt **Kocsis Károly**, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságának elnöke nyitotta meg. Magyarország Beregszászi Konzulátusának nevében **Gyebnár István** konzul köszöntötte a megjelenteket. **Spenik Ottó**, a KMAT elnöke és **Csernicskó István**, a KMAT alelnöke beszámolt az elmúlt ciklusban végzett tevékenységükről. Az idei ülés különösen fontos szerepet játszott a KMAT életében. Mivel véget ért az elnökség mandátuma, a közgyűlés új tisztségviselőknek szavazott bizalmat. Ennek eredményeként **Csernicskó Istvánt**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontjának vezetőjét választották meg a KMAT elnökévé. Az alelnöki tisztség teendőit ezentúl **Spenik Sándor**, az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézetének igazgatója látja el. Az elnökség tagjai: **Brenzovics László**, **Csatáry György**, **Kopriva Attila**, **Lizanec Péter**, **Orosz Ildikó**, **Zékány Krisztina**, **Zubánics László**,

Fodor Gyula, Gecse Ferenc, Mikla Viktor, Rácz Béla, Boldizsár Sándor, Riskó Sándor és Kohut Erzsébet.

* Hosszabb betegség után 70 éves korában elhunyt **Őri Mihály** kárpátaljai grafikus-festőművész, a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának tagja.

* **Klisza János** egyéni tárlatának megnyitására került sor Ungváron, a megyei könyvtár idegen nyelvű részlegének kiállítótermében.

* Harminczéves jubileumát ünnepelte a Magyarok Kijevi Egyesülete (MKE). Az 1989. december 17-én alakult szervezet háromnapos programsorozattal méltatta három évtizedes évfordulóját. **Petneházy Gyula**, a Magyarok Kijevi Egyesületének elnöke beszámolójában többek között visszatekintett az elmúlt évtizedekben végbement változásokra, az MKE ténykedésére. Majd a *Gyökerek* című tárlaton **Szilvási Tibor** és lánya, **Ilona**, **Magyar Árpád István** és lánya, **Olga**, valamint **Dmitro Tkacs**, Ukrajna egykori magyarországi nagykövete műveit láthatták az érdeklődők. Ünnepi beszédet mondott mások mellett **Szili Katalin** miniszterelnöki megbízott, **Íjgyártó István** kijevi magyar nagykövet, **Petro Tolocsko** akadémikus-történész, **dr. Zubáncics László**, az UMDSZ elnöke,

dr. Tóth Mihály alkotmányjogász, az UMDSZ tiszteletbeli elnöke. A Magyar dombon megkoszorúzták a honfoglalási emlékjelet. A jelenlévők az est folyamán megtekintették Móricz Zsigmond *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című darabját a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház művészeinek előadásában. A programsorozat befejezéséként Ukrajna más megyéiben élő magyar diaszpóra-szervezetek képviselőivel folytattak tanácskozást.

* Ünnepeyes keretek között avatták fel II. Rákóczi Ferenc fejedelem lovasszobrát a beregszászi Budapest parkban. A szónokok sorát **Gulyás Gergely** miniszterelnökséget vezető miniszter nyitotta meg. Ünnepi beszédet mondott **Babják Zoltán**, Beregszász polgármestere, **Győrfi Lajos** szobrászművész is, aki a húsztonnás, süttői mészkőből faragott talapzat megmunkálásának folyamatáról szólt. **Brenzovics László**, a KMKSZ elnöke minden kárpátaljai magyar nevében jelentette ki, hogy több mint 300 év múltán a Beregvidékre „haza térhetett a nagyságos fejedelem. II. Rákóczi Ferenc a mi hősünk, aki a hit és bátorság eszméit hagyta ránk”. Az ünnepségen közreműködött **Nagy Csaba** neves tárogatóművész, **Csobolya József** operaénekes, Beregszász neves szülötte, valamint a Rákóczi-főiskola kórusa.

* Fodó Sándorról, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) alapító elnökéről elnevezett, a magyar kormány támogatásával létrehozott közösségi házat adott át ünnepélyesen **Greza István** miniszteri biztos a Huszthoz közeli Visken. Az épület dísztermében **Fodó Sándor** életpályáját – aki 2020. február 26-án lenne 80 éves – **Czébely Lajos** költő, helytörténész, nyugalmazott magyar szakos tanár ismertette, aki egyben Visk neves szülöttjének küzdőtársa, közeli barátja volt.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház nagytermében a 100 éve elhunyt Ady Endre szelleme elevenedett meg a „...*függök ezen a zord élet-párkányon*” című pódiumműsorban. A költő megszemélyesítője az ugyancsak erdélyi származású **Bogdán Zsolt**, többszörös UNITER- és Jászai Mari-díjas, érdemes művész volt. A darabot **Szugyiczky István** szerkesztette és rendezte.

* Ungváron leleplezték a 44. miniszobrot. Ezúttal egy híres kárpátaljai származású közgazdász, a Nobel-díjas **Milton Friedman** alakját öntötték bronzba. **Roman Murnik** szobrász alkotását **Sztepan Rusznak** kovács készítette el a Kominvesztbank kollektívájának támogatásával.

* „*A múlt a jövőendő tükre*” címmel jelent meg a Beregszászi 4. Sz. Kossuth Lajos Középiskola képes

történeti könyve, amelynek bemutatóját az intézményben tartották. A könyv a „Peregium” Társadalmi Szervezet jóvoltából jelent meg, szerkesztője **Horváth Zoltán**, a szervezet társelnöke, a középiskola tanára. A kiadvány leírja az intézmény 117 éves történetét.

* Ungváron ünnepélyesen megnyitották a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának (RIT) hagyományos év végi összegző tárlatát. A kiállítás anyagát **Kulin Ágnes**, a RIT elnöke ismertette. A kiállításon **Zsigó Olivía** munkái mellett **id. Hidi Endre** keramikus, **ifj. Hidi Endre**, **Matl Péter** és **Szocska László** szobrászművészek alkotásait, **Baraté Ágnes**, **Dikun György**, **Hrabár Natália**, **Homoki Gábor**, **Kulin Ágnes**, **Kalitics Erika**, **Benkő György**, **Klisza János**, **Kopriva Attila**, **Réti János**, **Villasek Tibor**, **Tóth Róbert**, **Erfán Ferenc**, **Gogola Zoltán**, **Soltész István**, **Habda László**, valamint a nemrég elhunyt **Óri Mihály** képeit tekinthették meg a képzőművészet iránt érdeklődők.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban tartotta hagyományos karácsonyváro ünnepségét a Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség (KMPSZ) gyermeklapja, az *Irka*.

* Vajdaság után Kárpátalja mutatkozott be Budapesten a Magyarság

Háza *Nyelvhatárörök* c. sorozatában. *A magyar nyelv megőrzésének esélyei és lehetőségei a nyelvterület északkelti peremén* címmel **Csernicskó István** nyelvész tartott előadást. Felolvasásokkal színesített előadást tartott **Csordás László** irodalomtörténész *A megmaradás poétikája* címmel. Közreműködött **Radvánszky Zsófia** és **Szabó Kata**. Ugyanitt **dr. Kész Margit** moderálásában bemutatásra került **Vári Fábián László** legújabb könyve, *A kakukknővér*; amely 76 ruszin és ukrán népballadát tartalmaz magyar fordításban. A jelenlévők **Shrek Tímea** *Halott föld ez* című novelláskötetével is megismerkedhettek, a szerzővel **Mádi Gabriella** beszélgetett. Ezenkívül három nyelvészeti kötet prezentációjára is sor került **Bárány Erzsébet** moderálásában (**Csernicskó István** és **Tóth Mihály**: *Az anyanyelvi oktatás joga: Közép-európai hagyományok és Kárpátalja példája*; **Csernicskó István**: *Fények és árnyak: Kárpátalja nyelvi tájképéből*; **Márku Anita** szerk.: *A nyelvészet műhelyeiből*).

* Az elmúlt hónapban csaknem 43 ezer darab új magyar nyelvű tankönyv, illetve munkafüzet érkezett a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) székházába, amelyeket hamarosan kiosztanak a magyar tannyelvű iskolák számára.

* Nemrég nyitotta meg kapuit a Nagydobronyi Szakképzési Központ.

Ez az első olyan intézmény Kárpátalján, ahol a szakmákat magyar nyelven oktatják. A diákok a kétéves képzés felét Magyarországon töltik két oktatási intézményben, ahol modern technológiákat ismerhetnek meg.

* Értékes, unikális kiadvány jelent meg *Архитектура Ужгорода. Австро-угорська доба – Ungvár építészete az Osztrák-Magyar Monarchia korszakában* címmel a megyeszékhelyen. A kétnyelvű – a szövegeket ukránul és magyarul közlő – könyv szerzői **Oleg Olasin** és **Lina Dehtyarjova**. **Olasin** a modernista építészet szakértője, **Dehtyarjova** pedig történész és tudományos kutató. A kötet Ungvár 23 jellegzetes épületét mutatja be, köztük a református templomot, a Korona Szállót, a városi kórházat és a vasútállomást.

2020. JANUÁR

* Petőfi Sándor születésének 197. évfordulója. Megemlékezés és koszorúzás a Petőfi-emlékhelyeken (Beregszász, Badaló, Ungvár).

* Az *Irodalmi Jelen* toplistájába is bekerült **Shrek Tímea** *Halott föld ez* című 2019-ben az Előretolt Helyőrség Íróakadémia gondozásában Budapesten megjelent novelláskötete).

* **Homoki Gábor** kárpátaljai festőművész kiállítása nyílt meg Buda-

pesten, a Forrás Galériában. A tárlat a Nemzetstratégiai Kutatóintézet támogatásával, a Kárpát-haza Galéria rendezésében látható. A megnyitón köszöntőt mondott **Szász Jenő**, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke és **Erfán Ferenc** festőművész, a Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeum igazgatója.

* **Cserniga Gyula** festőművész *Part* című önálló tárlata nyílt meg Magyar Keresztény Értelmisségek beregszászi csoportja szervezésében a Pásztor Ferenc Közösségi és Zarándokházban.

* A magyar kultúra napján megemlékezés és koszorúzás volt Beregszászon, a II. Rákóczi Ferenc téren, a Kölcsey Ferenc-emléktáblánál (**Bíró Lajos** alkotása). A megemlékezést **dr. Zubánics László** történész, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség elnöke nyitotta meg, aki ünnepi beszédében kiemelte: 2020 a nemzeti összetartozás éve. Ünnepi beszédet mondott **Babják Zoltán**, Beregszász polgármestere, **Szilágyi Mátyás** főkonzul, **dr. Molnár D. István**, a KMKSZ Beregszászi Alapszervezetének elnöke és **Moritz László**, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaság alelnöke. A rendezvényt megtisztelte **dr. Kóros Attila**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja, **Sín József**, a Beregszászi Járási Tanács elnöke, a KMKSZ Beregszászi

Járási Szervezetének elnöke, **dr. Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Hajduk Márta** Budapestről érkezett dokumentumfilm-rendező és mások.

* A beregszászi Európa–Magyar Házban a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) és a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) szervezésében megtartották a Beregszászi Értelmisségi Fórumot. A rendezvény közel 70 résztvevőjét **dr. Zubánics László** üdvözölte. A kulturális programot követően **Hajduk Márta** rendező ismertette a *Kisebbségben Kárpátalján* című filmtrilógiát, amely a Kárpátaljai tragédia című dokumentumfilm folytatásaként fog debütálni. Előadást tartott: **dr. Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Dr. Tóth Mihály** alkotmányjogász, **Vári Fábián László** József Attila-díjas költő, MMA-tag, **Király András**, a Tiszapéterfalvai Művészeti Iskola igazgatója, **Matl Péter** szobrász, a Pro Arte-Munkács elnöke, **Szilágyi Mátyás** beregszászi főkonzul. **Horváth Sándor** költő, a *Kárpáti Igaz Szó* megbízott főszerkesztője most megjelent *Jelentés a mélyből* című kötetét **Szemere Judit** szerkesztő közreműködésével mutatta be. Végül a díjak, kitüntetések átadására került sor. Átadták a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (**dr. Zubánics László** elnök), a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia okleveleit

(**Moritz László** alelnök), illetve az Együtt Nívódíjat (**Vári Fábián László** a szerkesztőbizottság elnöke). A rendezvényen részt vett mások mellett **Csordás László**, a KVI T elnöke, **Shrek Tímea**, a KVI T titkára, **dr. Kóros Attila**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja.

* Lezajlott a *XX. Himnusz-mondó verseny* az ungvári Dayka Gábor középiskolában a tanintézet és a MÉKK szervezésében. Az elhangzott produkciókat háromtagú zsűri – **Horváth Ilona** könyvtáros, **Marscsák Gergely** költő és **Hidi Tünde**, a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet munkatársa – értékelt. A versenyzők közül az I. helyezést **Kovács Emília**, az Ungvári Magyar Tannyelvű Drugeth Gimnázium 11. osztályos tanulója érdemelte ki.

* **Erfán Ferenc** kárpátaljai festőművész alkotásaiból szervezett kiállítást Magyarország Beregszászi Konzulátusa az új kiállítótermében. A tárlatot és az alkotót **Szilágyi Mátyás**, a beregszászi magyar konzulátus főkonzulja mutatta be. Közreműködött a Nagyszőlősi Bartók Béla Művészeti Iskola Adagio kvintettje.

* A Beregszászi Városi Könyvtár zenés-irodalmi délutánt és könyvkiállítást szervezett a 4. Sz Kossuth Lajos Középiskola 9-a osztályának részvételével. Meghívott vendégek voltak: **Shrek Tímea** – prózaíró,

Szabó Kata – újságíró és **Marscsák Gergely** – költő, zenész, akik saját szerzeményeikből olvastak fel, és megzenésített verseket adtak elő.

* A magyar kultúra napja rendezvénysorozat záróakkordjaként immár tizenegyedik alkalommal került megrendezésre a Carpathica Art Expo című képző- és iparművészeti kiállítás Ungváron, a Néprajzi és Népi Építészeti Múzeum kiállítótermében. A Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) által szervezett hagyományos kiállításon 19 alkotó mutatkozott be, köztük **Balogh Sándor**, **Beleny Mihajlo**, **Bodó Attila**, **Brinkács István**, **Canyko Sándor**, **Fuchs Andrea**, **Homoki Gábor**, **Klisza János**, **Lezu Volodimir**, **Lőrincz Katalin**, **Matl Péter**, **Nigriny Edit**, **Pavuk Andrea**, **Puhlik-Beleny Magdolna**, **Réti János**, **Soltész Gabriella**, **Soltész Péter**, **Sütő Miklós**, **Turák Angéla**, **Vaskovics Beáta**.

* A Kárpátaljai Tudományos Könyvtár Idegen Nyelvű Dokumentumok Osztály dísztermében **Szlucky-Mészáros Éva** az intézmény főmunkatársa, **Fuchs Andrea**, a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület titkára megnyitotta **Balog Sándor** kamarakiállítását.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusán az ungvári **Pavuk Andrea**

festőművész (az Ungvári Művészeti Koledzs tanára) alkotásából rendeztek tárlatot. A művésznő munkásságát **Kuti László** első beosztott ungvári konzul és **Fuchs Andrea**, a MÉKK Munkácsy Mihály Egyesületének titkára méltatta.

* Magyarország Beregszászi Konzulátusa szervezésében került megrendezésre az Irodalmi Kilátó sorozatban az *Együtt* irodalmi-művészeti-kulturális folyóirat 2019/6. számának bemutatója. A folyóirat prezentációjában közreműködött: **Beke Mihály András** első beosztott konzul, **Szilágyi Mátyás** főkonzul, **Dupka György**, felelős kiadó és lapigazgató, **Vári Fábian László**, a szerkesztőbizottság elnöke, **Csordás László** olvasószerkesztő és **Marcsák Gergely** költő, zenész.

* *Az ismeretlen Kárpátalja...* címmel ismeretterjesztő filmet mutattak be a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház nagyszínpadán amely a Kárpátaljai Magyar Filmgyártásért Alapítvány, ezen belül **Bunda Rita** és **Bunda Szabolcs** új közös alkotása.

KÖNYVESPOLC–2020

MEGJELENT

Horváth Sándor: Jelentés a mélyből. Válogatott írások. Szerkesztő: Szemere Judit. Kárpátaljai

Magyar Könyvek 283. A kiadvány megjelenését a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatta. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2019.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Zselicki József: Régi és új versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek 289. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2020.

Szőllősy Tibor: Elbeszélések. Kárpátaljai Magyar Könyvek 290. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2020.

Kovács Eleonóra: Érzékelés. Könyvismertető, filmnapló, jegyzet. Kárpátaljai Magyar Könyvek 287. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2020.

Marcsák Gergely: Súlyos hagyomány. Előadások, cikkek, recenziók. Kárpátaljai Magyar Könyvek 286. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2020.

Kótyuk Erzsébet: Egészségügyi tanulmányok. Kárpátaljai Magyar Könyvek 291. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2020.

Dupka György: Magyar GUP-VI-GULÁG rabok Eurázsiaiban. Felfedett nyomok Oroszország, Baskíria, Csecsenföld, Kaukázus Ázsia régióiban. Történelmi szociográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek 255. – Ungvár-Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, 2020.

Összeállította: *Dupka György*

SZERZŐINK

BARTHA GUSZTÁV – 1963 (Beregszentmiklós)
BEKE MIHÁLY ANDRÁS – 1956 (Beregszász – Budapest)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)
ERFÁN FERENC – 1959 (Ungvár)
FINTA ÉVA – 1954 (Sárospatak)
KÁNYÁDI SÁNDOR (1929-2018)
KOPRIVA NIKOLETT – 1997 (Munkács)
KOVÁCS ELEMÉR – 1955 (Beregszászvégárdó)
KULIN ÁGNES – 1989 (Ungvár)
NAGY TAMÁS – 1996 (Beregszász)
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY – 1949 (Csonkapapi)
SHREK TÍMEA – 1989 (Beregszász)
SZÖLLŐSY TIBOR – 1940 (Nyírmada)
ZELEI MIKLÓS – 1948 (Budapest)

Lapszámunkat Erfán Ferenc festményeivel illusztráltuk